

ԳԻՆԵՐԷՆ

ՄԻՆՑԷԻ

ԼՈՒՍԱԲԱՅ

Կ . Մ Ի Տ Ա Լ

1931

891.99
U-54

891.99
U-54

ԳԻՆԵՐԷՆ

ՄԻՆՅԵԻ

ԼՈՒՍԱՐԱՅ

Կ . Ս Ի Տ Ա Լ

1931

ՆՈՐ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՈՒՂԻՈՎ

Մինչև 1920 թվին գոյութիւն ունեցող հայ գրականութիւնը այլևս հնազնիւական նշանակութիւն ունի միայն:

Խորհրդային կարգերու հաստատումով, Հայ ժողովուրդը հիմնովին մի նոր տնտեսական դրութեան, ընկերային մի նոր իրաւակարգի, մի նոր կենցաղի, նոր փլիւսովիայութեան եւ հետեւաբար մի նոր գրականութեան կառուցման է նւիրւած:

Այդ թւէն առաջ գոյութիւն ունեցող գրականութիւնը բացառապէս ներշնչւած էր եւրոպական լիբերալիզմի եւ տոգորւած փոքր ու յետամնաց ժողովուրդներու յատուկ ազգայնական - շովին մտածողութեամբ: Լիբերալիզմը ամենուրեք արտայտութիւնն է մանր-բուժւայիւյն, որ կորսնցուցած է գրեթէ բոլոր իր յենարանները: Յուսահատ ներկայի եւ բոլորովին մութ եւ անստոյգ ապագայի այդ դաղափարաբանութեան արտայայտիչները առ հասարակ ենթակայ են խոր թախիծի եւ անյոյս ու մթազին մտավիճակի:

Հայ լիբերալիզմի առաջնորդներուն համար «քաղաքակիրթ» պետութիւններու միջամտութեան ապարդիւն ու տխմար յոյսէն ի զատ գոյութիւն չունէր եւ ոչ մէկ «Ազատութեան ճանապարհ»: Ահա թէ ինչո՞ւ այդ շրջանի հայ գրականութիւնը թախճոտ, հիւանդաղին, ատելալաւ ու մղձաւանջային էր իրեն տուն տուող իրականութեան եւ դաղափարաբանութեան պէս:

Ի բացառեալ Ռուսաստանի խոշոր արդիւնաբերական կեդրոններու մէջ գտնուող մի բուռ բանւորներէն եւ մտաւորականներէն, ընկերային յեղափոխութեան մը ըմբռնումը իսպառ անծանօթ էր հայ ժողովրդի խոշորագոյն զանգւածին: Իսկ սուլթանական եւ կատաղի ազգայնական Տաճկաստանի յետամնաց խորքերը, աներեւակայելի սարսափի եւ անվերջ տառապանքի ներքեւ ապրող գիւղացիութեան, արհեստավորներու, խաղութեաններու, արհեստագործներու եւ վարժապետներու համար ցեղի եւ վրձնի տարբերութիւնը կը հանդիսանար բոլորի դժբախտութիւններու ակն ու աղբիւրը:

Ձկար ընկերային հարցերը հանգամանորէն շոշափող մէկ հատիկ դիրք, հայ եւ իրեն բախտակից քիւրտ ու տաճիկ աշխատաւորութեան տառապանքները ընկերային գիտութեան լոյսին տակ պատկերացնող մէկ հատիկ դեղարեւստական արտայայտութիւնն:

Այս դժբախտ պայմաններուն եւ յետագէմ միջավայրին մէջ էր որ կազմաւորեցաւ իմ գրական ուղղութիւնը:

Զարմանալի չէ, ուրեմն, որ բալշեւիկեան մեծ յեղափոխութենէն առաջ եւ ադէպէ անմիջապէս յետոյ գրի առած կտորներս տողորւած են նոյն այդ ողբադին, վհատ ու մղձաւանջային շունչով: Այդ շունչը տիրապետող կըհանդիսանա սիրո եւ կարօտի երգերու մէջ: Նոյն այդ մոռաց թախծութիւնը աւելի եւս կը խորանա «Թերթեր Տարագրութեան Մատենէն» շարքի մէջ: Այս շարքը ահաւոր դրաւներ են պատմական այն աննախընթաց ոճի ինտենսիւիտէն, որ տաճիկական տիրող դասակարգը ի դորձ դրաւ խաղաղ ու շինարար հայ աղգաբնակութեան վրա: Ներկա հատորէս գիտակցաբար դուրս եմ թողած բազմաթիւ ազգայնական-շովէն կտորներ, որոնց մասին հեղինակի իմ հարազատութիւնը կը մերժեմ, անոնք համարելով անգիտակից մի շրջանի անհաւասարակշիռ եւ անհարազատ արտայայտութիւնները:

«Գիշերէն Մինչեւ Լուսաբաց»ին մէջ երեւցող չորս աւանդակէպ-պոեմներս գրած եմ 1920 թւէն յետո: Անոնցմէ «Ծամթել»ը Վանի ժողովրդական ծանօթ պարբերդ-գիւղացի սիրողներու դարձ եւ չարածճի մէկ դարպասունմէն է: Միւս երեք կտորները—«Կարաւանի Ետեւէն»ը, «Հէյրան ու Ջէյրան»ը եւ «Լէյլա ու Մէջնուն»ը մեր ժողովրդի հզօր բողոքն ու անխնա դատապարտութիւնն են ճորտատիրական շրջանին, որ մեր բնագաւառին մէջ մինչեւ Խորհրդային իրաւակարգը կը հասնէր: Այս պոեմներու մէջ ցուցադրւած են ճնշող գիւղացիութեան շարաւոտ վէրքերը - երջանկութեան ողբալի որոնումներու եւ գեղեցիկ սէրերու եղբրական փլատակներու կողքին: Աշխատաւոր ժողովուրդը այս զրկանքներու մէջէն մի նոր կարգի, նոր տնտեսութեան եւ արդար հատուցման մեծ ու փառաւոր օրին կ'սպասէ անձկագին:

Եւ այդ օրը, այդ արշալոյսը ծագեցաւ Հայաստանի մէջ Խորհրդային կարգերու հաստատումովը:

«Երգ ժողովրդին»ի եւ «Լուսաբացին»ի շարքերովս ես երգած եմ բոլոր կապանքներէ ձերբազատւած սէրը եւ ըմբոստ աշխատաւորութեան ռազմակոչն ու Խորհրդային կարգերու յաղթանակը:

Այսպէս «Գիշերէն Մինչեւ Լուսաբաց» խորագիրը լիովին կը բացատրէ իմ գաղափարական զարգացման հոլովոյթը:

Անշուշտ չատ աւելի հզօր պիտի հնչէր իմ կանչը, եթէ ուղղակի Խորհրդային Հայաստանի յաղթական աշխատաւորութեան ստեղծագործ աշխատանքի թափէն առնէր իր ներշնչումը -գիտեմ որ աւելի բազմերանդ եւ աւելի բոցավառ պիտի ծփար «Արշալոյս»ի իմ երգը, եթէ մուրճի եւ մանգաղի փայլէն լուսավառ Մասիսի ստորոտէն չորս հովերուն բանայի այն: Այդ պէտք է որ ընեմ մի օր:

Մինչեւ այդ անսպասան հիացումով եւ եղբայրական խանդաղատանքով կ'ողջունեմ Խ. Հայաստանի պրոլետ գրողները: Անոնք են որ հիմա կը կերտեն յաղթական աշխատաւորութեան համար նոր ու հզօր մի գրականութիւն -իբրեւ կուրի ու յաղթանակի երգ քաղաքական, տնտեսական եւ մշակութային բոլոր ճակատներուն վրա:

Ողջոյն Խորհրդային Հայաստանի նոր ու ռազմական գրականութեան:

Կ. Ս.

ԵՐԲ ԴԵՌ ԳԻՇԵՐ ԷՐ...

ԿԱՐՕՏՆԵՐՍ

Ա՛խ, ո՛վ կուտա ինձ առաւօտն երջանիկ,
Որ յոյսի պէս մեր լեռներուն կը լուսնար .
Ու մեր ծովին՝ ոսկի ու վարդ կը տեղար .
Ա՛խ, ո՛վ կուտա ինձ առաւօտն երջանիկ :

Ու երագուն, յամպար ծովսը ծխանին,
Որ կը ձգէր դէպի արեւն մեծափառ .
Գիւղը բռնած մի երագի գիրկն աննառ,
Ու խնկենի, խարտեաշ ծովսը ծխանին :

Եւ անմատոյց ժայռերն ի վեր յամբարս՝
Քելքը շօրօր բերւորներուն սիրաւէր,
Ու աչագեղ եղնիկին վագֆն անարգել —
Հո՛ն — անմատոյց ժայռերն ի վեր խուարար :

Ու միամիտ երգը՝ դալար պուրակին
Որ հեֆեսքի շարքաքին պէս կը ծորար
Գիւղին վրա, հանդին վրա լալազար—
Ու հմայֆոտ երգը՝ խնկոտ պուրակին :

Ա՛խ, ո՛վ կուտա ինձ երագներս հոյակապ,
Որոնք հզօր արծւի նման քեւեցին
Անտակ վիերն ժողովրդիս տանջանքին .
Ո՛վ կուտա ինձ իմ երագներն հոյակապ :

ԵՐԹԸ

Ես քո ճամբան լինեի ոսկեփռի, ոլորտ՝ում,
Որ տարփօրէն կը գրկէ դալար կողը սարերուն.
Գալարներու մէջ դիւթիչ պատկերդ ամուր գրկէի
Ու մօտ ծաղկուն պուրակին քեզ նայելու պառկէի
Երբոր դու հանգ կ'առնէիր զով աղբիւրի մը ալիւն:

Ու երբ կէսօր քարվանը կը յօրանջէր ծուլաբար՝
Շոգէն հիւանդ՝ կռիւելով դաշտերն անջուր ու անծա՛յր
Գիւղին հովիկը ծոցիս՝ քեզ փարէի սիրագին
Կռիւարդական շղարշըս պարգած անուշ երագին
Որ դո՛ւ հանգիստ քալէիր այդ տօթակէզ ճանապարհ:

Երբ գար գիշերն աստղազարդ, ու զնգոցով մոլորուն
Ճամբա ընկնէր քարվանը դէպի ամիսն անանուն,
Ես ալանջիդ մնջէի վէպն աստղերուն դիւթական,
Ու սիրողիդ սրտին մէջ քո բացած վերքն անդարման.
Եւ ըսէի թէ սէրըդ քե՛զ կ'սպասէ կարօտով:

ԲԱՅՑ ԴՈՒ ԶԵՍ ԳԱՐ

Լի՛նն է հոսած լուսնի կաթէն հրանո՛յշ,
Ու ծոցին մէջ աստղեր վառած՝ կը պառկի.
Նաւակս կապեր եմ մի ափի փաղափոյշ,
Ուր ջո՛ւրն երա՛զ է եւ աւագն ալ՝ ոսկի՛:

Ուսիդ քափած գիշերն աղւոր մագերուդ՝
Արի՛ արծաթ էս լուսնկա ճամբայէն.
Արի՛ որպէս մի տրտում երգ գգուանուտ —
Նաւակս ջրէ լոյծ համբոյրին ես քալեմ:

Անմահական նունուփարին պէս գրգուր,
Որ լուսնակի տարփանքին տակ կը բացւի
Հանդարտ լնի երագանքին մէջ մաքուր,
Նորէ՛ն հասակդ քող իմ հոգու մէջ ծաղկի:

Նստիր՝ ի՛նչ փոյթ աստղերն տեսէդ նաղին,
Նաւակս հետ քալէ լուսին սիրահար.
Գերի՛ն լինիմ խած աչքերուդ անդունդին,
Վա՛ն ժպիտիդ երկինքը բաց ինձ համար:

Կուգեմ հոգիս քո նայածքի մէջ լուծել
Ու ժպտիդ տակ բանալ կեանքս վիրաւոր.
Ինչպէս լինը լուսնկային է բացւեր —
Ու մէջդ մոռնալ աշխարհն ու վիշտս ահաւո՛ր:

Բայց դու չես գա՛ր. նաւակս քափուր կը հեւ.
Կեանքիս կիջնէ քալիծն անհուն, կապարէ.
Լուսնին ըսեր եմ լացերուդ բարձին վրա
Նուր շրթունքներդ իմ փոխարէն համբուրէ:

ԿԸ ՅԻՇԵՍ

Կը յիշե՞ս, հոգի՛ս, գիշերով ամբան,
 Երբ լուսնակ դալար մեր բարտիներուն
 Սօս հասակն ի վար իր մագն երագուն
 Կը թափէր կաթէ ջրվէժի նման,
 Երբոր վարագէն հովը խնկաւէտ —
 Քաղցր ամէն բանէ — բացի քո շունչէդ —
 Լեկակի թփին մէջ կը մարմրէր...

Կը յիշե՞ս քափուր վարդի պուրակէն,
 Ուր մի գոյգ սարեկ իրենց բոյն դրին,
 Եւ ածունեքէն ծաղկին, ռեհանին՝
 Ուսդ ի վար քակած մագերուդ հիւսկէն՝
 Ինձ կը կանչէիր համբոյրիդ մեղրին.
 Եւ կեանքիդ չ'երգւած մի թովք սիրագին,
 Գլուխըս ծնգիդ՝ մնջելու նորէն...

Համբոյրիդ մէջէն կը յիշե՞ս, հրեշտա՛կ,
 Ինքդ կը հոսէիր կարօտ հոգուս մէջ՝
 Ինչպէս լուսնկան վանա ծովուն մէջ՝
 Գարնան անպատում իրիկունին տակ,
 Ա՛յ, հաշիշն անուշ՝ շնչիդ հոտեւան,
 Որի գուն աշտմ իսկ շնչիս մէջ կզգամ —
 Մինչ մեզ կը բաժնեն եօթ ծով ու ցամաք:

Դագաղի պէս լուռ սեմեակիս մէջէն
 Լացով կը գրեմ էս գիրս պանդխտի.
 Սիրտըս ինքն իր մէջ մոխրանա պիտի
 Քո սրտին նորէն լուծւելու տենչէն.
 Անհուն կարօտն կուրծքս կը պատուի.
 Ո՞ւր թափել էս լացս, ո՞ւր, ըսէ ինձի.
 Հոգեա՛կ, ի՛նչ կարծէ կեանքն առանց քեզի՛:

ՄԷԿ ՎԱՅՐԿԵԱՆ

Հեռաւորիս գրին մէջ վիշտը փոխւած է թոյնի,
 Կարօտն՝ աննար մի վերք է, որ պուտ առ պուտ կարիւնի.
 Բոցէ համբոյրն՝ մոլորուն ասուպին պէս կը մարի-
 Ասկէ անոր շուրթերուն նեկտարին համն էս չառի:

Հօր խօսքով մը, Աստու՛ծ, դու անջրպետն այս մեղսո՛ւր,
 Մի կամբջակ թող կտրի ովկեանն փոփուր առ փոփուր.
 Եւ Նոր-Աշխարհն ու Մասիս մի պահ իրար միանան —
 Վարդավառի գիշերով ինչպէս Մէջնուն ու Լէյլան:

Ու իմ հոգու մէջ մի պահ թող սէրըս բիւր վարդ տեղա-
 Իմ որք հոգուն, որ աւա՛ղ չար անապա՛տն է հիմա.
 Վայրկեան մ'անոր նուր բերնի ծծեմ մեղրը դիւթական,
 Եւ մշկահոտ մագերու սիւքը դէմքս ի վար զգամ:

Է՛ն ժամանակն էլ ո՛վ Տէր, քեզի լինին — սուրբերդ,
 Արքայութիւնն ու վայելքն երկինքներուն քո անմութ-
 Քեզի՛ կեանքը եւ փառքը լոյս դարերուդ անվախճան,
 Վայրկեան մը լոկ շնորհէ, Տէր, անոր սրտին վրա լամ:

ԱՆՏՈՒՆԻ՝

Այնպէ՛ս մինակ ու որք եմ ես, ո՛վ Աստուծո՛ւ,
Ինչպէս ասուպ մը - երկինքէն վար նետած,
Ինչպէս կռունկ մը վերաւոր ու մոլար,
Երամն անցեր ու այն լճեր՝ ոգեկար:

Որքա՛ն տաժան, անվերջ փախիս, չե՛մ գիտեր.
Յո՛ւսս է մաշեր, ոտքըս՝ փշէն պատռտեր,
Հանգ չեմ առեր, չե՛մ իսկ տեսեր հանգրան.
Հիւանդուկ եմ ու սրտիս վերին՝ անդարման:

Արտերն ամեն՝ ոսկի հասկով կը ծփան.
Լոկ ես անքեր ու անպտուղ կը մնամ.
Ամեն մոլար հաւքն իր երամն է գտեր -
Ե՛ս եմ միայն տնէս վտար ու անտէր:

Իրիկո՛ւն է. տնէ տուն լո՛յսն է վառեր
Միայն ի՛մ տան ոսկի նրագն է մարեր.
Հաւքն ու գազան ծաւերն են իրենց բոյն
— Աստուծո՛ւ, ե՛ս եմ միայն անտէր ու անտուն:

ԵՐԲ ՎԵՐԱԴԱՌՆԱՍ...

Երբ վերադառնա՛ս յոգնած փարվանի անուշ զնգոցով,
Բեռներդ առտըս ծաք-րին - կնդրուկով, երագով օծուն,
Ու եօթը ծովի թովիչ նայածքէն աչքերդ գինով,
Պիտ՛ելնեմ՝ գուգել համբաղ ծաղիկով մեր հովիտներուն:

Երբ վերադառնա՛ս մնջելով հեքեք-ն աննառ արեւու,
Որպէս իրիկուն հիւժող կեանքերու վերքերը կարմիր.
Յաւոտ սպասումս եւ անհուն կարօտս փեղի պատմելու,
Քո համբի վրա պիտ՛ ոգեմ ցաւի երգերըս անգիր:

Եօթն երկինքներէն յայսի շէկ կայծեր խլած գաս երբոր՝
Մարող օնախիդ սրբազան կրակն միշտ պահելու վառ,
Հոգուս հոտաւէտ խնկէն մաս առ մաս պիտ դնեմ անոր
Բարկ շողիւնին մէջ - կեանք - բոյրովս պատկերդ
խնկելու համար:

Երբ վերադառնա՛ս կոպերըդ ցաւի արցունքէն կարմիր,
Ու կուրծքդ փանդած կարօտէն անոնց, որ այլեւս չկան,
Էդ անբախտ գլուխդ սէրերէ ալքի էս գրկիս մէջ դի՛ր,
Բնաւեր արծի՛ւս, թող տառապանքիդ ես մատաղ բլլամ:

Կամ թէ որ դառնաս գունա՛տ որպէս հօրդ շիրիմին
մարմար,
Եւ աշխատանքէն քո չինար հասակ կփած ու աւեր,
Թող ցամփի արիւնս՝ մեռնող սրտիդ մէջ հոսելու համար
Ու գիտեմ կեանքիդ հետ պիտի փթթիմ ես էլ, ով իմ
սէ՛ր:

ՀՈԳԻՍ ՅՈՒՂԱՐԿԱՒՈՐ ՄՈՄՆ Է

Մեռնող յոյսերուս սնարին վրա
Հոգիս հսկումի մամն է պլպլուն.
Որ վիշտէն այրած կը դառնա արիւն,
—Լոյսն որ վիրաւոր մութին մէջ կուլա՛ւ...

Արիւնի տարտամ այս մթնշաղէն՝
Սիրած մեռելներս տրտմօրէն կ'անցնի՛ն.
Լո՛ւն եմ ու տանջւած, պատանֆ իսկ չ'ունին,
Ու սիրտս կը հատնի անոնց կարօտէն:

Եւ պատկեր մը փայլը՝ հեռւի մշուշէն՝
Տիրամօր նման տրտում կը նայի
Փլատակներուն սիրտս ամայի.
Սիրտըս մոխիրն է յուշերու արդէ՛ն:

Լոյսը կ'երերա, լոյսը կ'արիւնի,
Կ'ուզէ լուծիլ հետ սիրւած ստերին
Անոնց՝ որ հիմա գիրկն եմ սեւ հողին,
Ու շիրիմն անոնց անո՛ւն իսկ չ'ունի՛...:

Դատա՛րկ է շուրջըս. ես յուզարկաւոր
Մամն եմ իմ մեռած յոյսերուս վրան.
Լոյսը կը հոսի շէկ գոյնովն արեան՝
Պարզելով սիրտիս աւերն ահաւո՛ր...:

ՄՕՐ ՎԻՇՏԸ

«Յաւուտ մայրի՛կս, քեզ գրելու կուգամ վա՛ղ.»
Կը գրէիր, զինուոր որդի՛ս սիրակէզ.
Գիրքդ տարի որք շուրթերուս այս նաղ.
Եւ կարօտդ հեղեղ փրցուց աչքերէս...

Անուշ որդի՛ս, ու մինչեւ լոյս՝ խնդագին՝
Երագիս մէջ քեզ սառ սրտիս գրկեցի.
Երբ երգիս տակ՝ գուժկան կանչը ագռաւին
Լուսուն՝ փշրեց ոսկի երագն իմ կեանքին...

Եւ սրտատրոփ եւ հիւծումով հիւանդի՛
Ես քո դարձին կ'սպասէի անհամբեր.
Տարի՛ն կ'անցնէր, ո՛վ իմ համբոյրս յամուրդի,
Ու դե՛ռ աչքըս գո՛ւր քո համբան կը յածէր:

Եւ մի սեւ օ՛ր, մի սեւ նամա՛կ ձեռքս հասաւ.
Զինուոր ընկերդ ինձ կը գրէր. «Պանծա՛, մա՛յր»,
«Դալար որդիդ հայրենիքի գոհն եղաւ.»
Մայրքդ կարմիր վերքիդ մատաղ քող ըլլա՛ր...

Թող բորեանը անապատին՝ սովատանջ՝
Մի բուռն կուէ ետք քեզ ընկնած՝ ահաւոր
Մի քրքիջով պատուէր անկեանֆ քո սառ լանջ,
Արծիւն հանէր մարած աչքերդ սեւաւոր.

Ո՛չ քէ սիրուն ապրածդ երկրին՝ պրիշակ,
Ուր քիզ մը տեղ չ'ունէիր «իմս» ըսելու,
Զոհւէիր դուն, ծոցիս պտուղը միակ.
Քանդուի քո՛ղ երկիրը այս ցաւերու...

Անունը լոկ տխուր հնչէ դարէ դար,
Մայրերն ամէն դառն ողբան ինձի պէս.
Որ իմ սրտի այս կսկիծը յագեցնար,
Ո՛վ Հայրենի՛ք, ի՛նչ մոլեգին կ'ատեմ քե՛զ....

ԱԽԵՐԱԿՆԵՐԷՆ

Աւերներէն քեզ կը գրեմ, սիրակա՛ն,
Ո՛ւր, դեռ երկու Ապրիլ առաջ, կը ծաղկէր
Սիրու մեր կեանք՝ դալար ինչպէս ջրշուշան,
Ու երկնասլաց արտոյտին պէս կօրհներգէր:

Մի գոյգ այրի տարիներու մոխիրներ
Իմ հոգու մէջ դեռ կը մխան տրտմագին,
Եւ աղիւսներ՝ պատերէն վաք կիսաւեր՝
Իմ ռգեմար յոյսերու վրա կը թափին...

Քարակոյտին մօտ, ո՛ւր բակն էր մեր խաղաղ,
Ձեռքըս կ'անցնի այս թղթիկը կիսավառ.
«Ընդանոյշըս» կը կարդամ ես, ու աւա՛ղ,
Նամակդ է այն մեր օրերուն սիրահար...

Ջրհորին մօտ չորցեր է մեր վարդերին,
Որ քու տունըդ գալուս ատեն տնկեցիր,
Որպէսզի սերն փթթի մէջ մեր հոգիին,
Մէկն Յունիս քացւող վարդին պէս կարմիր...

Որդուս սայլը մի պատի մօտ կիսափուլ՝
Աստուած, ինչպէս լիւած, անտէր կը մնա.
Պզտիկ ձեռքը որ կը քաշէր այն անդուլ
Սիրուն ձեռքը - մի բուռ փռի՛ է հիմա...

Սափուն շուրջ մեռեր է փառքն՝ անհամար
Մանիշակի, կակաջներու, լելակի.
Բաղեղն իր բիւր գանգակները չի բանար
Ճաղերուն վրա, ո՛չ ալ ուռին կը հակի՛...

Ու կը յիշեմ, այստե՛ղ, քանի՛ իրիկուն
Բուռ բուռ վարդեր քաղած շուրթէս ու մակտէս
Ինձի քացեր ես գաղտնիքը աստղերուն
Ու սիրաշխարհ բարի հոգուդ՝ լուսագէ՛ս...

Հոս եմ կապեր նախշուն նոյն իմ գաւկին,
Ծաղիկներու երազին մէջ՝ տարուբեր,
Ու դուն վրաս փռած սիրուդ եղեւին.
Այստեղ մէջըս *կինն ու մայրը* կ'օրհնէր...:

Կեանքիս անուշ կէ՛սն ես, կեանքէս կտրած,
Ինչպէ՛ս ապրիլ կիսատ սրտովս կարեմէր.
Թոքս էր որդիս աւեր կուրծքէս նուշկւած,
Ա՛խ, ինչ ընեմ քանդւած կեանքիս հետ անտէր:

Փլատակին վրա սեւ բուն կը վայէ,
Փլատակին վրա մեր տան ու կեանքին.
Աստուած, ինչո՞ւ սիրտս ալ այսպէս կը վայէ
Մեռնող յոյսիս վրա երգն իր կսկծագին...

Իմ ձեռքին մէջ մի ափ մոխիր եմ բռներ
Ու սերերուս դագաղին վրա կը ցանեմ,
Ըսէ՛ք ինձի, սիրած տընիս աւերներ,
Ինչպէ՞ս կրնամ կեանքին դառնալ մենք նորէն...

ՎԵՐՋԻՆ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ

Քո պատկերի խորանին տակ ե՛օք տարի
վերքն ավիս մէջ դեռ կսպասեմ, սիրակա՛ն.
Յոյսըս՝ շիջած կանթեղին պէս կը մարի,
Հոգիս՝ հատնող խնկի ծխին է նման:

Ճոխ փքիքով մեր դռնէն դուրս ե՛օք մայիս
Հագար ծաղիկ բերին փարթամ ու սիրուն.
Եւ այդ ծաղկած ամայութեան մէջ հոգիս
Կարօտ մնաց քո գգնանքի վարդերուն:

Ու եօքն ամառ դաշտերու ծոց քափեցին
Ոսկի ծովեր՝ խաժ ցորենին բոցահեր.
Մանգաղն ուսիս՝ դեռ կսպասեմ առանձին,
Սրտիս միջին մի՛ ոսկի հասկ չէ՛ բուսեր:

Եւ յուշերուս պարտէզին մէջ՝ եօքն աշուն
Չոր ոստերէս դառն մորմոքներ կախեցին:
Ու ես տեսա ինչպէս քերքերն ազագուն՝
Բարձիս վրա ընկան նման իմ լացին:

Սէ՛ր, այս վերջին Դեկտեմբերն է, որ սեմիս
Ու երազիս իր հուսկ ձիւնը կը մաղէ.
Տժգոյն պատանքն, որին փարի պիտ հոգիս
Անամանո՛ր. ա՛յս, այս գիշերն ի՛նչ պաղ է:

Քո պատկերի խորանին տակ, ե՛օք տարի
վերքն ավիս մէջ քեզ կսպասեմ, սիրական.
Յոյսըս շիջած կանթեղին պէս կը մարի.
Հոգիս հատնող խնկի ծխին է նման:

ԴՈՒ ՀԻՒԱՆԴ ԷԻՐ

Դու հիւա՛նդ էիր ու հոգիդ՝ խոռով.
Կակաջն այտերուդ կը դեղնէր տակաւ.
— Ես կը հեւայի այդ վշտի տենդով:

Ինձի տանջանքիդ դողը կուլայիր.
Վարդը շուրթերուդ քօշնած էր արդէն.
— Ես կը խմէի հեւքը քո կարմիր:

Դէմքդ կը պատէր մի դալուկ ցրտին.
Կրակն աչքերուդ հիւծած՝ կը մարէր.
— Ու լացի մի տենչ կայրէր իմ հոգին:

Մարմինդ մոմի պէս ջերմէն կը հալէր
Եւ այրուող շուրթերդ ջո՛ւր կաղերսէին.
— Ջսպւած մի լաց հոգիս կողողէր...

ՎԻՐԱԽՈՐԸ

Անտէր ընկեր եմ մէջ յաղթ ժայռերուն,
Ու շուրջս է ծաղկեր աղբերանց արուն.
Էս վերքըս խո՛րն է մի անդունդի պէս
Եւ կարմիր առուն կը հոսի վերքէս...

Կռունկն ինձ դաշտէն կը բերէ հեծֆեր,
Հայ արտերուն մէջ հրդէհն է ընկեր.
Ու ծովերն հասկի՝ բոցին մէջ կ'այրին,
Մինչ աչքերս ծովսին յառած կը մարին...

Լուսնին տակ մոռցւած՝ անշիրիմ, անխաչ՝
Պիտի ողբերգէ դիակիս վրա
Աղբիւրն իր տրտում, միամիտ կարկաչ...

Պիտի ժանգոտի գէնքըս բազկիս մօտ,
Ու կախան փարէն պիտի կըւկւա՝
Մասաղ օրերուս ու սիրուս կարօտ...:

ՏՐՏՄՈՒԹԻՒՆ

Վէ՛րքը խորո՛ւնկ, անդարման,
Որ վիհին պէս կը լայննա ներսն իմ կեանքին,
Պիտի պահեմ տակ մաշկի մը վարդանման՝
Անտես երկրէն, երկինքէ՛ն:
Եւ ո՛չ մէկ ձեռք պիտի հալի այդ խոցին՝
Բա՛ցի բուժող քու ձեռքէն.
— Թո՛յն կա միայն շոյանքին տակ օտարին...

Թախի՛ծն այս սեւ, յուսահա՛տ,
Որ ծեր բուրի մը մահաժող քեւերէն
Սրտիս կ'իջնէ՝ որպէս գիշերն անփարատ,
Պիտի լոյսով մը զօծեմ:
Եւ ո՛չ մէկ աչք պիտի տեսնէ լացս աննար,
Որ սրտէս ներս կը քափեմ.
— Կ'ատեմ, աւա՛ղ, գո՛ւքն օտարին բարերար...

Թեպէտ կեա՛նքս է փլատակ
Ինչպէս Անի, որ երկրաշարժն է փանդեր.
Ո՛չ մէկ բանի ալ կը բաղձա ան հիմակ,
— Լուկ չի փութն նո՛ր վերքեր:
Կեանքը չ'ունի՛ աշխուս իմաստ ինձ համար
Առանց քեզի, փաղցր հոգեա՛կ,
Այն մոխրացաւ քո կարօտէն հրավառ՝
Մի փիւնիկի հանգունակ...

Բայց քէ ոտքդ աստուծի
Արեւին պէս աւերներուս մէջ շողա,
Ու վշտիս վրա կենարար շունչդ յածի՝
Ինչպէս լուսնակ լնին վրա.
Պիտի կանգնի, նորէն, տանարն վեհափառ՝
Մոխրակոյտէն այս հսկա.
Եւ բուրվառէն, որ իմ սի՛րտն է սիրավառ,
Պիտի հոգիս արաք խունկին պէս ծխա՛
Տակն ժպիտին քո պայծա՛ռ...

ԱՆՎԵՐԱԴԱՐՁ

Երբ ձիւնածաղիկն մեր մարգելուն մէջ բուսնի,
Եւ մանիշակն ու սուսամբարն գլխահակ՝
Մատղաշ հովի պագն ընդունին խնկենի՝
Ծեր մասուրի երագաբոյր շուֆին տակ,

Երբ գառները հովիտներէն կա՛ր մայեն
Սարալանջի իրենց ձիւնեղ մայրերուն.
Եւ հօտաղը՝ գինով հողի քարմ բոյրէն՝
Իր հորովէն յանձնէ բուրեան հովերուն,

Մի փունջ կապէ՛, մա՛յր, սարերու կակաջէն,
Վարդ ու մուշկէն ու նարգիսէն աչագեղ.
Ու ռեհանէն քու գորովիդ պուրակէն,
Մէջը քափած համբոյրն հոգուդ սիրագեղ:

Այն ժայռին մօտ ուր դեռ ուժգին կը հնչեն
Բոցէ տառերն քու ողջերթիդ անոռաց,
Ուր որ լացըդ դեռ կը վառի, ապաքէն,
Կայծռո՞ղի մի հոյլի պէս կայծ առ կայծ.

Կայնէ՛ այնտեղ փունջը սեղմած քու լանջին
Եւ ռգեպինդ ինձ սպասէ, անգին մա՛յր,
Ու ես պեղած յետին կայծերն իմ սրտին՝
Քեզ պիտի գամ առտւա ճամբէն վարդավառ:

Կարաւանի մեղմ դօղանջով հեշտագին
Պիտի գամ ես, բեռներս օծուն քոյրերով
Եօթը անմեռ երկինքներու բոքը լոյսին,
Պիտի գամ քեզ հազար քարիք ձիւնելով:

Եւ մայր կապեց փունջը դարձի երգերով,
Ու ժայռին քով կեցած գաւկին կ'սպասէր.
Փունջը յոյսի արցունքներէն բրջելով՝
Սեւ ժայռին մօտ, պանդուխտ գաւկին կ'սպասէր:

Մոմին աղօտ լոյսէ լացին տակ պառկած՝
Անկէ տժգոյն, անկէ նիհար կը մեռնէր
Հիւժախտաւոր գաւակն անոր սպասած,
Անուրջին մէջ գրկած փունջը ծաղկահեր:

Սպասումէն՝ չորցան դալար ծաղիկներ,
Դաշտին գիրկը ռսկի հունձքը կը խայտար.
Ու մայրն յոյսով փունջը սրտին կը սեղմէր՝
Սպասելով եկուր գաւկին որ... չի կար...:

ՀՐԱԺԵՇՏԸ

Այսօր հոգիս ամբողջ հրդեհ ու ցատում՝
Պատնէշին վրա կ'երթա՛մ իմ տեղըս բռնել,
Ո՛ւր քու բանած կարմիր դրօշակն՝ անարգել,
Ռազմերգիս հետ, պիտի փակեմ հովերուն...

Բա՛ւ որ իջնէ, մա՛յր, մեր գլխին տրամահակ՝
Մեզ գերողին անարգ ոտքի պիղծ փռշին.
Թա՛ղ լռի մի օ՛ր ապրիմ ես փառքը կուին,
Ու հողն ազատ ա՛լ գիս քաղէ իրեն տա՛կ...:

Կեանքիդ մարմար սիւնն է հասակս ծաղկատի,
Որ հետս բաժնած քու հոգու մէջ տնկեցիր.
Երբ այն ընկնի, սրտիդ տանարն սգակիր՝
Թաղւի անոր բացած վիհին մէջ պիտի...

Դե՛ռ իրիկունն ծառերն ի վար չը հալած,
Ու լուսնկան չը կաքած մեր ծովին վրա,
Գուցէ գալիդ կանաչ աշիւը սեւնա
Դեռ կէսօրի իր վառ փառքով չը փայլած...

Բայց ո՛չ մէկ վիշտ, ո՛չ մէկ զգո՛ւմ ու կարօտ
Գունատ մակտիս վրա պիտի դուն գտնես.
Այլ լռյսին դէմ մարող բարի լուսնին պէս՝
Պիտ ողջունեմ ծագող կարմիր առաւօտ:

ՀԱՅ ԿԱՐԱՒԱՆԻՆ ՀԵՏ

Հայ կարաւանին հետ հալածակա՛ն,
Անտուն ուղեւորն եմ ես ա՛յս գիշեր.
Թարմ վերքի նման լուսնակն է բացւեր,
Եւ շարաւաքայր կ'երկարի նամբան...

Սառ նայւածքին տակ բիւր մեռելներուն՝
Անբախտ դիարարձն եմ ես ա՛յս գիշեր,
Իմ հոգու հարսը կոնակս եմ առեր,
Ու սրտիս՝ գանձը մեր անմեռ սիրուն...

Արիւնդ ձեռքովս հողը կը փորեմ
Ներքեւ մի հսկա ժայռի անանուն.
Մեռելներս ինձի կը նային տրտում,
Ու չ'ըսած մի բա՛ռ պոռա՛լ կը փորձեն...

Կեանքէս իսկ անգին՝ իմ մեռելներուն
Տխուր դիարա՛ղն եմ ես ա՛յս գիշեր.
Հոգիէս փորած՝ սրտիս հետ աւեր՝
Կը քաղեմ անոնք ծոցն մեր հոգերուն...

Անէծքի գիշե՛ր — ու մի փունջ մազի
Շուրթերուս սեղմած կը փախչիմ իսկոյն՝
Ահաւոր լացէն անթաղ դիերուն,
Եւ անտէր նամբաս երբեք վերջ չ'ունի՛ր...

Հայ կարաւանին հետ՝ քափառական՝
Որք շրջմուխին եմ, նորէն, ա՛յս գիշեր.
Մի վառ ջահի պէս լուսնակն է կախւեր,
Ու մեռելագարդ կ'անծայրի՛ր նամբան...

ԱՆԹԱՂՆԵՐԸ

Պապերուն քով, ուր զոյգ մ'ուռի սգաստներ՝
Անոնց հակած՝ որք քոյրերու պէս կ'ալան.
Եւ ո՛ւր ամէն՝ մեռելոցին՝ սիրտիս նման
Կը ծխա խունկն, ու բաժնւած հոգիներ՝
Կեանքի իրենց սիրելիներն կը գրկեն,
Հո՛ն, ո՛վ անքաղ մեր մեռելներ համո՛րէն,
Գե՛րք ձեր նշխարքն անոնց հոգին խառնէր...

Կամ ձեր անիւնն վարդիւղի պէս ամփոփւէր
Յիշատակի սափորին մէջ տրտմափառ.
Ուր ձեր անունն՝ իր տառերով հրավառ՝
Մեր հոգիին իր մեծ սէրը պատմեցէր.
Ու խորանին մէջ մեր սիրտին ու մեր տան՝
Հրաշագործ մասունքն ըլլար սրբազան՝
Որուն ռտփը՝ սիրտը մոմին պէս վառէր...

Բա՛յց ձեր շիրիմն՝ քարուտ արին է գետերուն,
Ուր ձեր ջարդւած դիակն՝ ալիք մը նետեց.
Ու վերքերէն, որ սեւ օձեր կերակրեց,
Աղբրանց-արունն է բողբոջեր կարմրուն,
Աւազին վրա ձեր ոսկորներն են քափե՛ր,
Ինչպէս մարած ասուպներու բիւր հոյլեր.
Մատա՛ղ լինիմ ձեր տառապած դիերուն...

Չ'իջաւ ձեր վրա շուքն հայ տրտում խաչերուն,
Ո՛չ էլ պտղունց մը խունկ ծխաց ձեր չորս դին.
Մութէն վախցած՝ ձեր քով կ'ռնա բորենին,
Մերք կը հասնի զնոցն անցնող ուղտերուն,
Մերք էլ քամին կուլա եղերգն աղեկէզ
Ձեր գանկերուն, որ ցուր են դէզ առ դէզ.
Բայց երգչիս սի՛րտ, դամբանն է ձեր ամենուն....

ԹԵՐԹԵՐ

ՏԱՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՏԵԱՆԷՆ

ԶԻՆԻՈՐԵՐԹ

Մումին լռյալ , որ տրտում է սրտիս պէս ,
Մայրս կը կարէ պայուսակ .
Եւ կուքերուն վրա կը վառի բոցակէզ
Իր լացն կայլակ առ կայլակ :

Մամիկս մի երգ կը տնոնա լալագին
Տրտում ու ֆաղցր ու անյո՛յս .
Թա՛նցք է խաւարն . Ես կը բաղձամ որ մութին
Զը յաջորդէ արշալոյս . . .

Երբոր ծաղկի աշնան նախշուն առաւօտ
Ճութերուն վրա գինեքոր ,
Միա՛կ եղբայրս՝ մեծ բանակին արիւնտ
Պիտի դրկենք մենք գինւոր :

Մուար ֆամին մեր պարտէզին մէջ կուլա
Ու քերքերը կը քափին .
Ի՛նչ վատ է ձեռքն որ կը փետէ անխնա
Շքեղ յոյսը մեր կեանքին :

Զինու՛ր եղբայր , քաշկիմակներդ եմ նախշեր
Որդան կարմիր վարդերով ,
Սրտէս մէկ-մէկ ես ֆաշեցի այդ քելեր
Ու ներկեցի արիւնով . . .

Ո՛վ գիտէ ի՛նչ փոքորկաշունչ գիշերով ,
Ո՛ր սարի մէջ անծանօթ
Պիտի ընկնիս -վերքը՝ կրծքիդ տակ խոով ,
Ու հոգուդ մէջ վառ կարօտ . . .

Լուսնի լուսով՝ եղնիկները երբ կոխեն
Քո գերեզման մոռացած .
Պիտի յիշես սիրելիներդ տրտմօրէն
Ու լաս տունըդ ֆանդրած :

ՀԱՐՅԱՔՆՆՈՒՄԷՆ ՎԵՐՁ

Հայրքս բանտէն այսօր սայլով տուն բերին .
— Պատանֆի պէս է տծգոյն .
Ու տանջանֆէն — իր մագերու սեւ սաքին
վաղածամ է իջեր ճիւն :

Մահիկին շուրջ՝ որպէս գիշերն ամպամած
Մայրս ու մամիկս են նստեր .
Գիշերւա պէս, որ իր ծոցին մէջ հալած
Բուֆն ու սարսափն է բռներ :

Եղունգները մատներէն դուրս են փաշեր
վատերն ագճան առ ագճան .
Կողերն ի վար կան արիւնի ակօսներ,
Խաչեր՝ պեղւած սրտի վրան :

Երբ կը շարժի, կը խշրտան ոսկորներ
Ինչպէս անտառն աշունին,
Որի ծոցի մէջ փոքորիկն է նետեր
Ու մայրիներն կը փշրեն :

Լո՛ւն է, ու բա՛ց են շրթները պատառուն,
Կիսատ լեզուն կերելի,
Որն ինք կտրեց — չպատմելու ո՛չ մէկուն
Գաղտնիքն իր շա՛տ սիրելի :

Ու կը քւի ինձ տառապած իր ցեղին
Դիմաստներն է նա տրտում .
Որ անպատում իր դիւքանֆը ցաւագին՝
Բացեր է տակն աստղերուն :

Գինու փարչը, որով վերֆը կը լւանֆ,
Վա՛ր կը նետեմ սոսկումէս .
Ու կը փոփրի այն գորգին վրա բազմերանգ՝
Մի լացի պէս աղեկէգ :

Ո՛Վ ԻՄ ՏՈՒՆ

Բռ տրամանուշ կախարդանֆը, ո՛վ իմ տուն,
Իմ հոգու մէջ որպէս քաթառ կը մեծնա .
Էս սիրտը խենք է մոլուցֆին պէս ծովուն
Երկնֆին տակ հեռակա :

Տատրակներուդ մնջիւնին մէջ եմ բացեր
Իմ հայուհու անուշ աչքերն սեւորակ .
Ու բակիդ մէջ մայրքս՝ գլխիս գանգրահեր
Վարդէն գուգեր է պսա՛կ :

Բուխերիկիդ շուրջ՝ ձմրան ցուրտ գիշերով
Մեծ մայրս մեզի տաղ ու հեֆեաք է հիւսեր .
Ու հայրքս, տուն դարձած հազար բարիֆով,
Մեզ է բերած հաց ու սէ՛ր :

Երագին մէջ քո վեհափառ տրտմութեան
Զգացեր եմ գգւանֆն մեռած պապերուս,
Եւ ֆաղցրութիւնն անոնց ժպտին հայրական,
Օրօրն անոնց աստղահիւս :

Կտուրիդ տակ յուշերն երբէք չե՛ն մեռնիր,
Այլ կերկարին շուֆերուն պէս խնկաւէտ՝
Աշտաքակող բարտիներուդ սգակիր՝
Զով իրիկւա քովֆին հետ :

Ինչպէ՛ս մոռնամ քո առակի մեղեդին
Մեր խաղաղիկ բակի գուռին մէջ մարմար,
Որի ջրէն ներմակ գառներս խմեցին
Ու կակաջներս շար ի շար :

Վերջին գիշերն է որ նստած քո սեմին՝
Մեռելներուդ սեւ խոհերքս կը ֆակեմ,
Վա՛ղն ո՛վ գիտէ ո՛ր ֆարին տակ մթագին
Պիտի պառկինֆ մեռօրէն :

Վարդաստանըդ պիտի քանդեն ու խաղող
Պատերդ ի վար պիտի չորնա մութ առ մութ .
Պիտի ցամփի քո շատրւանդ լուսաղող
Զարհուրանքի մը մէջ մութ :

Առանց կոպի մի աչքի պէս ահաւոր՝
Դուռըդ պիտի սարսափի մէջ բա՛ց հեւա .
Եւ ահաբեկ՝ լուրք ենէդ անաւոր
Տատրակդ պիտի հեռանա :

Եւ երանի՛ր կուտամ հօրքս խոշտանգւած ,
Որ նրագիդ գքոտ լոյսին տակ տրտում ,
Աչքերը քո յաղթ պատերուն սեւեռած
Մեռաւ երէկ իրիկուն . . .

Ամեն գարնան գերեզմանին վրա անոր
Ո՞վ ծաղիկներ պիտի ավուէ փունջ առ փունջ . .
Եւ ծխէ իր խունկը ամեն մեռելօր ,
Եւ այն կանչէ փափկահունջ :

Քո անպատում կախարդանքը , ո՛վ իմ տուն ,
Իմ հոգու մէջ որպէս քաթ-առ կը մեծնա .
Սիրտըս , հիմա խենթ է լացին պէս ծովուն
Ափերուն մօտ հեռակա :

ԽԱՉԻ ՃԱՄԲՈՒՆ ՎՐԱ

Խարագանի շառա՛չն է որ կը լսեմ .
Պե՛տք է քալել հիւանդ ու խոնջ , մա՛յր , նորէն .
Պե՛տք է վագել ետեւէն մեր սեւ մահւան ,
Ա՛յս , էս ցամքան չունի երբե՛ք հանգրւան . . .

Յուդարկաւոր քափօրին պէս խելագար .
Ուր ամեն ոք՝ շալկած իրեն իսկ դագաղ՝
Կը պաղատի գերեզմանի ցամքին վրա ,
Ուշակորոյս կարաւանն է ծա՛յր կուտա . . .

Նոպային մէջ ցաւի հօր մալուցքին
Շուշաններու պէս մանուկներ կը կոխւին .
Մանր տղաներն վարդերու պէս դեռաբոյս
Կ'ոգեվարին ինչպէս մէկմէկ արշալո՛յս :

Քանի՛ մայրեր՝ ապուշ կտրած կսկիծէն՝
Գիսախոյի՛ ինչպէս կիկլոն՝ կը վագեն .
Ու քանի՛ներ՝ սիրտին սեղմեր են տղան՝
Յամառելով ստոյգ մահին տալու գայն . . .

Իր չոր ծրծէն կախւած մեռնող նորածին
Քարերուն դէմ ջարդելէ ետք՝ մալեգին՝
Անդունդն ի վար կը նետուի հարսը չքնա՛ղ
Այգն իր մարմնին մարելու մութ վիհն ի վար . . .

Մրրկակոծ իրիկունին պէս ցաւոտ՝
Պառաւ ու ծերը կը մեռնին ցամքին մօտ .
Շուրթերուն վրա կարօտն իրենց քաղցր տունին
Որ կ'անհետի բոցերուն մէջ ու ծախին . . .

Խուճը խուճը կ'անցնին , կը պաղատին ու կուլան ,
Վիշտին քրքիջն ունին ոմանք հոգեհան .

Այսպէս կ'անցնի եղերական կարաւան .
Իրար գրկած՝ մէկգմէկէ խոյս կուտան,
Բանակին պէս՝ որ ժանտախտը մէջ ծոցին՝
Մահը կ'ատեն, բայց քով-քովի կը մեռնին...

Յոգնած եմ, մայր, ու շուրթերըս ծարաւէն
Իրար աշտոյ երկու անշէջ բոցեր են .
Ու տե՛ս վարդերն՝ խոնջ ոտներուս արիւնին՝
Արեւին տակ սուտակին պէս կը վառին:

Ի՛նչ երջանիկ էիր, մամի՛կ, սիրական,
Որ նամբին եզր՝ հարւածներուն տակ դաժան՝
Մայրիկս ու գիւ արտասագին օրհներով՝
Մահի քնին յանձնեցիր սիրտըդ խռով...

Պէ՛տք է քալել, կը շառա՛չէ խարազան .
Խաչն ուներուս՝ քալել էսպէս յաւիտեան .
Անիծապա՛րտ նամբա, վախճան չ'ունիս դո՛ւն,
Սկիզբըդ՝ ողբ, երկայնքդ՝ մեռել ու արի՛ւն...

ՀԱՆԳԻՍՏԻ ԳԻՇԵՐԸ

Սաքսափավար կարաւանը կա՛նգ առաւ,
Մահի քափորն ինչպէս առջեւը շիրմին .
Զը տարածեր ո՛չ մէկ խարոյկն իր ոսկին,
Ամէն յոյսէ այրի սիրտին մէջ, հարկաւ,
Յաւին կըրակն է անբա՛ւ...

Բոժոժները աստղերուն տակ չեն զնգա՛ր,
Ու չի լսիր քովիչ տողանցքն հեքեքին .
Ամէն լեզու վըրա աշտոյ՝ կսկծագին
Եղերեքդ կա, որ պատմեք՞ել չէ՛ հնար .
Ու մահերգերն այսահար...

Բացաստանին չ'կա քունը երագուն,
Եւ աստղերը աչքերուն մէջ՝ չեն պառկիր .
Այլ ահաւոր Վաղ՛ն սաքսափը կարմիր,
Մի տենդի պէս կ'այրէ ուղեղն ամենուն՝
Լուսնկային տակ տրտում...

Կը մարին տղա՛ք՝ սուր մրմուռովը քաղցին,
Եւ ուրիշներն վերք ու ցաւէն խելագար՝
Ա՛յ չեն յիշեր ու երբն անոնց վախ չի տար,
Վաղն երբ ամէնք նորէն քալեն հեւագին .
Պիտի անոնք դեռ պառկի՛ն...

Մա՛յր, որտա՛ն մը քափն առած, ես կ'ուզեմ
Անպատում սուգս սա երկինքին տակ պռռալ .
Ու քերք առ քերք՝ գաղթի այս վէպը բանալ,
Գիտեմ ժայռերն՝ աստղերուն հետ հրեղէն՝
Պիտի լուծւին սոսկումէն...

Բայց ահարկու մի ձեռք կոկորդս է սեղմեր .
Ու մղձաւանջ մը կը նստի սրտիս վրա .
Անգօր բռունցքս է՝ որ երկնի դէմ հիմա,
Ու այս անարգ՝ բորեաններուն մարդակեր՝
Անէծքին պէս եմ տնկեր...

ԸՆԴՎԶՈՒՄԸ

Կուգէ իրեն ես բանամ գողտր առաւօտն իմ ծոցին,
Որ դեռ սո՛ւրբ է բիրեղին պէս Մասիսի ձիւներուն.
Ծոցն որ գիշեր լոկ տեսաւ, ուրկէ աստղեր քաղեցին
Միսքի՜ք ու քաղցր պլպլումը իրենց լացին պսպղուն,
Երդէս ամէն իրիկուն...

Զուգեցի վարդն իսկ դնէ հոն իր անուշ ծանրութիւն,
Զ'ըլլա՜ անոր հպումէն անսուրբ յոյգեր բոգբոջին.
Ո՛չ ալ շուշան քոշնեցաւ հո՛ն նման իմ յոյսերուն,
Այն իսկ չ'ունէր սրբութիւնն իմ կուսութեանս ներմակին,
Ո՛չ ալ շնորհես տեսագին...

Արդ պատմութեանս է կարմիր՝ արիւնով մօրս սիրական,
Ու գանկիս մէջ կը վառի գորովստ նիչն իր յետին,
Երբ նա ինձի պլլած՝ հեղեղին մէջ իր արեան՝
Առեւանգչիս կ'աղերսէր՝ մահի մութէն լալագին՝
Պատւիս համար ու կեանքին:

Կը պաղատի նա ինձի մահապարտի մը նման,
Իր ձայնն աղե՛քսն է կրքի, սպառնալիքն՝ աչքերուն,
Ու հոգուս մէջ կը խո՛ւժէ ատելութիւնն անսահման,
Եւ մարմինէս ներս գգւանքն՝ որ սիւնունի մը հանգոյն՝
Կիցնա շուրթիս վարդերուն...

Աւե՛լի շուտ ես ծոցըս՝ արու վագրին կը բանամ,
Որ վայելէն ետէ՛ պատռէ լանջս ժանիքովն իր հօր,
Քան քէ քեզի, ո՛վ հրէշ, քեզի գո՛ղ ու կնասպան,
Քե՛զի, որի ձեռքին վրա դեռ կը վառի՜ լացն իմ մօր,
Իր արիւնին հետ բոսոր...

Ու կը պրծիմ իր գրկէն՝ հանդերձս պատառ առ պատառ,
Շուրթերս համակ բոցավառ իր շնական համբոյրէն,
Կորանքին մէջ ամօքիս կ'զգամ որ մէջս անհամար
Ջագը խլած վագրերու՝ որ կատղեր են կսկիծէն՝
Մոլուցքն եւ ո՛ւժ կը կրեմ...

Եւ ամայի առաւփէն Վլլ խլեմ քարն՝ ահագին,
Որ հայ մշակը անխռն՝ ջրտուփի իր պահերուն՝
Ջուրը քեֆած միջոցին՝ քումբն է շինեք առակին,
Եւ որի վրայ դեռ կ'այրի վերջին քրտնեքն իր բեղուն
Ու կը նետեմ իր գլխուն:

Հոնդիւնով մը անյոյս նա արտին մէջ կ'երկարի,
Եւ կը հոսի իր արիւնն վրա բոցագեղ հասկերուն,
Հո՛ն, ուր մշակն է ինկեր վաստակին մէջ իր բարի,
Ո՛ւր հայ կոյսերն են կապուել գանձէն իրենց ծոցերուն՝
Վառ լոյսին տակն արեւուն...

Ես որ մի հաւ մորթելուն ի տես մարեր եմ յանախ,
Հիմա գետեր բերկրանքի կ'զգամ հոսիլ հոգիէս,
Երբ նա այսպէս կը մեռնի՝ գանկն իմ յոյսին պէս
ջախջախ
Ուղեղն փռած խարոյկին վրա հասկերուն բոցագէս՝
Քաւութեան մը գոհին պէս...

ԳԵՐԵՎԱՐՈՒՄԸ

Մեր գերութեան համբան՝ շիրմին պէս անտէր՝
Տրտում պառկեր է արեւի փառքին տակ .
Ասկէ մի օր քաղեց ցեղըս նահատակ ,
Ու ողջ համբան՝ դիակնազարդ է ձգեր . . .

Արեւելին վառ երագով բեռնաւոր՝
Քարվանը հոս՝ այգով օծուն չի քալեր ,
Մթնշաղով հո՛ս չե՛ն հնչեր զանգիկներ՝
Հեքեքունակ անոր վէպը տարփաւոր :

Ու մշակին սայլը՝ ուրախ չի ճըռար
Հանոյքին տակ որաներուն ոսկեղէն .
Համբան լո՛ւռ է , լռիկ կոունկներն ամպերէն
Վար կը նետեն լալով փետուր մը խաւար . . .

Սակայն ահա փռչի՛ն ինչպէս ամպ մ'անհուն
Հեռէն կ'ելնէ՝ արեւին տակ ուկե՛վառ ,
Ու ցաւի ճիւղն իմ մէկ քոջս ոգե՛վար
Կը լսեմ ես չար քրքիջին հետ ցնծուն . . .

Եղբայրներս են որ բիրերու հեծփին տակ
Անգթօրէն , Տէ՛ր , կը քշին գերե՛վար ,
Յոգնած են ու մարմինն իրենց ցաւագար՝
Սրունքներուն կը ծանրանա զերդ դիակ . . .

Եւ Հայ կոյսերն ու սեւաբախտ հարսերն են ,
Որ քովքն իրենց մերկ ծոցերուն՝ տրտմագին ,
Բացած մոնկով բիրտ ծաղրանքին ու կրքին
Կուտութիւննին արտասելով՝ կը քալեն . . .

Աղջիկ մ'ահա զինք կը նետէ ձիէն վար ,
Ասպանդակին մէջ մէկ ոտքն է բռնէր ,
Ու կատաղած ձին՝ իր վագփին մէջ անտարբեր՝
Մագերն անոր կ'ալեկոծէ քարէ քար . . .

Եւ սգակիր անոր քոյրերն կենդանի՝
Որչա՛փ անձկաւ մահը բաժնել կը բաղձան ,
Մինչ քրքշալով խուժերն անոնց կը պոռան .
«Մահպարը մեզ կ'ուզենք պարէ՛ք՝ հոլանի՛ր . . .»

Զարհուրանալէս ու ցատումէս խելագար
Վառուղ աչքերըս կը փակեմ լոյսին դէմ ,
Ու կը խորհիմ քէ արեւն իսկ՝ ամօքէն
Պիտի մեռնի՛ր երկինքներուն մէջ խաւար . . .

ՍՊԱՆԴԱՆՈՅԸ

Տրտում գետա՛կ, քու սուգիդ հետ առանձին՝
Ես քալեցի այս գիշերով մահա՛հոտ -
Սուգի գիշեր մ'ալ իմ անտուն, որք հոգին -
Մինչեւ այս ձորն արիւնտ :

Հիւանդ լուսին մը գահանդէն կը հա՛լի
Դիակներու դէգերուն վրա, ո՛վ Աստուծո՛ւ,
Դեռ կը լսեմ հունդիւններն ողբալի,
Ու հեւքերը լաց առ լաց...

Դիակոյտերն եղերօրէն կ'երկարին
Փոսերուն շուրջ եւ քուփերու շուփին տակ,
Բաց աչքով դեռ ոմանք երկինք կը յառին,
Ու ոմանք են գլխահակ :

Դեռ կէս քամբին՝ շուրթերը պիրկ, կիսաբաց՝
Մեռե՛լներ կան պուտ մը ջուրի աղերսող -
Քարերն ու հողն իրենց վերքով արիւնած՝
Գետն են դիմեր սող առ սող :

Ոմանք արդէն ջուրին հակած՝ գալարուն
Մեռեր են մէջ իրենց վերջին բուռն նիգին -
Պաղատա՛նք մը կա աչքին մէջ ամենուն՝
Ջուրին համար ու կեանքին...

Կը քնանա՛ք, եղերական եղբա՛րներ,
Լուսնի լոյսով ու աստղերուն տակ՝ անքա՛ղ -
Լուսին՝ տօգոյն իր սառ պատանքն է փռեր,
Աստղերն՝ մոմերն են խաղաղ :

Մտերմութիւն մ'ունի հոգիս ամենուդ -
Ամէն մէկըդ երագիս մէջ կաթեցուց
Վնիս յո՛ւշ մը՝ մեղք ու լոյսով օծանուտ -
Կեանքի գինին կուց առ կուց...

Դեռ այն ատեն մանուկ հոգիս չէր քանչեւ
Ոնիրն որ մեր սեմերուն մօտ կը նստէր -
Արեան հոտէն հնդիկ վագրին պէս կատա՛ծ
Մահն աչքիս մէջ նայած չէր :

Պատանակիր ձեր քոյրն իմ արդ սգանուն,
Ամենքիդ պէս սիրտս է՛լ մեռել մ'է՛ արդէն -
Դուք չէ՛ք գգար, մինչ մրրիկներ խոհերուն՝
Զիս մահիս մէջ կը կոծեն...

Բո՛ւն է նստեր սարսափահար՝ ժայռերուն
Ու կը վայէ իմ խոհերուս դէմ դաժան -
Հոգիս մատա՛ղն է ձեր սուգին անպատում,
Ու կեանքս իր՝ հրասեղան...

ՅՈՒՍԱԼՔՈՒՄԸ

Ուրկէ՛ր անցնիմ, հազար անքաղ մեռելներ
Վէրքերու մէջ կ'արտասեն.
Գլխիս վրա հազար հաւքեր դիակեր՝
Արիւնածոր կը նախքեն...

Պատանքս ուսէս կախած՝ ինչպէս լուսնկան,
Եւ իմ յոյսերս էլ՝ գիշեր,
Ես մեռաւոր աւերանոյշն եմ գուժկան,
Շուրջըս՝ մոխիր ու աւեր...

Անգղերը թո՛քս անգթօրէն կը փորեն
Իրենց պողպատ կտուցով.
Թո՛ղն կը ծորի ջղջիկներու թեւերէն
Վրաս՝ ամէն գիշերով...

Զո՛ւր կ'սպասեմ ես հայաշունչ հնձերգին՝
Ոսկեծփուն արտերէն,
Ո՛ւր հասկերը՝ անտէր գետին կը թափին
Ինչպէս յոյսը՝ իմ սիրտէն:

Մեռելներու չ'ըսած մէն մի ահեղ բա՛ռ
Մէջս է վառեր իր խարոյկ.
Սիրտս անտա՛ռն է, մեծ կրակէն բոցավառ՝
Հրաբուլի մը ծածուկ:

Ահկանչըս որ գիշերին մէջ կը նետեմ
Նա՛րէն ինձի կը դառնա.
Ալի՛քին պէս որ փռչուած ժայռին դէմ՝
Կը փրփրի նո՛ղն ծովին վրա:

Հիմա դեւի պէս իմ աչքերս փորելէն
Եւ ինքս ինձմէ հալածւած,
Անտակ ու մուք՝ վիին վերեւ կանգներ եմ,
Որ հոն թաղեմ ցաւս յանկարծ:

Բայց երբ հովերն՝ հայրենական դաշտերէն
Մանիշակի բոյրին հետ,
Ժիր մշակին արօրերգը ինձ բերեն
Ջերմ քրտինքով բեղմնաւէտ -

Երբ ծալ ի ծալ հունձի արտերն բոցահեր՝
Փառքի դրոշին պէս ծփան,
Եւ կուժն ուսին՝ տեսիլքին պէս լուսաբեր՝
Քոյրերըս չո՛ւր տանիլ գան,

Երբ կալերէն՝ լուսնի լոյսին հետ՝ քննո՛ւշ
Շիւղեր թափին իմ վրա,
Եւ մայրերու բիւրեղ օրօրն լուսահիւս
Գիւղէ ի գիւղ զրնգա՛ -

Անդունդն ի վեր վարդեր պիտի բողբոջին
Մէջ ոսկեփայլ առտւան.
Եւ վաստակի երգըդ կոյսի իմ շրթին
Նոր կեանքդ երգեմ, Հայաստա՛ն....:

ԵՐԳ ԺՈՂՈՎՐԴԻ

ՄՇԱԿԻ ՍԵՐԸ

Իմ արտն եմ ցաներ կէսն՝ ոսկի ցորեն
Ու կէսն էլ արծաթ ու սրսուռ գարի .
Ջրիկս եմ կապեր վարագա ձորէն :
Ա՛յ հովիւ աղջիկ , գառներով արի :

Փարթամ վարդի պէս ցերեկն է փթթեր ,
Ակօսէ ակօս առուն կ'երկարի .
Արտիս քաւիշը ջո՛ւրն է արծթեր .
Երագիս աղջիկ , վարդերով արի :

Ծաղկած նշի տակ փռեր եմ սեղան .—
Լօշ , գինի ու սեր ու հազար բարի
Դրած կ'սպասեմ բէրւոր աղջկան .
Ա՛յ անո՛ւշ աղջիկ , նագերով արի :

Իրիկւա շուքերն ընկան դաշտն ի վար ,
Դէմքիդ պէս շիկնած օրը կը մալի .
Էս արտս կը ջրեմ ես որի՞ համար .
Կարօտիս աղջիկ , կալերով արի :

Երկնքի վագֆէն յոգներ է լուսնակ ,
Եւ առուն ի վար իջեր է պարի՛
Շուշանի փնջեր իր գլխին պսակ .
Այ , դալար աղջիկ , համբոյրով արի :

Գիշերն է տանար , սիրտըս՝ վառ սեղան ,
Մատներդ նոր հինա դիր ու շո՛ւտ արի .
Հակտիդ իբրեւ գարդ աստղեր կը տեղան .
Սիրուս չֆնաղ հա՛րս , նարօտով արի :

ՍԻՐԵՐԳ

Հասա՛կդ շիտակ մի ուռի՛ է խապահան –
Դալա՛ր, դալա՛ր, ո՛վ իմ հնձուր սիրական,
Ծլած ափը սարի երագ աղբիւրին,
Որի պատկերն անուշ եւ շուքն հոսեւան
Ջուրը գրկած կը թաւալի հեշտագին՝
Ժայռերն ի վար երանօրէն մեռնելու:
Հասակդ դալար մի ուռի է խապահան:

Դէմքդ հունձի լիալուսնա՛կն է պայծառ,
Որ կը սփռէ իր փէլքն ու կարն լուսավառ
Ծովակին ծոց ու պուրակին վրա դալար.
Եւ կը ժպտի մշակ աղջկան սիրագին,
Որ բացեր է իր վիզն ու ծոցը մարմար
Անոր աննիւթ եւ լուսաթոր համբոյրին..
Դէմքդ հունձի լիալուսնակն է պայծառ:

Սիրտըս կըզձա քեզի այնպէ՛ս կաթոգին,
Ինչպէս վայրի նարգիզն՝ սարի վտակին
Եւ սպասող կալւորն՝ փչող հավիկին.
Ի՛նչպէս արար-աշխարհ՝ ծագող արեւին
Եւ անօթի ուլիկն իր մօրկան կարին..
Սիրտըս կըզձա քեզի այնպէ՛ս սեմդագին:

Սարի աղբի՛ւր, յստակ աղբի՛ւր կարկաչուն,
Եա՛րս է կայներ ոսկի արտին մէջ ծփուն.
Ու երգելով հասկէ պսակ կը հիւսէ.
Էս վառ համբոյրս անոր բերնին դու քսէ՛,
Երբ նա ծարաւ գա դիւթական քո ջրին.
Ըսէ՛, գերի՛ն եմ իր կանաչ արեւին:

ՆԱԶԱՆՔ

Մագերդ որպէս ջրվեժ ուսէդ վար կախած՝
Պարտէզն իջնեմք, սիրակա՛ն.
Մեր վարդերու գգւանքէն ա՛յգն է փախած.
Խոտն ու ծաղիկ դեռ կուլան:

Անուշ աչքերդ քաղցր երագով թաթառուն՝
Ծաղկոցն երթա՛նք, իմ անգին.
Քո սանդալի պարերգներէն այդ հնչուն՝
Յասմիկները թող բերկրին:

Շունչդ կը բուրէ հոտն լիակին ու մուշկին
— Շուշան քաղէ, ո՛վ իմ սէր.
Հովերն դէմքդ վառ արշալոյս կարծեցին
Ու թույս մագերդ՝ հեշտ գիշեր:

Ծաղկոցին մէջ ռեհան ու վարդ կը քաղես.
— Զիւն ձեռքերդ եմ ցօղաթոր.
Ու կակաչներն մի համբոյրի բոցին պէս
Կայրին ոտփիղ տակ աղւոր:

Կը մօտենամ ծածկուկ՝ վզին քո կարաս
Կը դնեմ վարդն իմ պագին.
Ապա արագ եղնիկին պէս հապշտապ
Ծառերուն մէջ կը փախչիմ:

Կը թռչկոտես դո՛ւ ետեւէս՝ հրեղէն
Թիթեռնիկին պէս աղւոր,
Որ կը թռի մի երագի ետեւէն
Թեւերն մեղրով բռնաւոր:

Եւ կը փախչիմ՝ գինձ ու ծաթին կոխելէն՝
Որ ոտփիղ տակ կը ծաղկին.
Ու կը վագեմ առուններու եզերքէն՝
Որ ետեւէդ կը հոսին:

Ու կը բռնես ինձ շուֆին տակ երագուն՝
Դեղձենիին մեր դալար.
Աչքերուդ մէջ սիրու հրդեհ մը անհուն,
Լանջըդ՝ խանդէն երավառ:

Կը նստեցնես ինձ խոտին վրա հեշտաբոյր՝
Գլուխս ուսիդ կախարդած.
Դէմքիս կընկնի քո մագերու յորդ գանգուր
Որպէս գիշերն անթափանց:

Մոռցած արար-աշխարհն ու կարգն իրերու
Իրենց վագֆին մէջ տենդոտ՝
Մեր շրթները կը միանան իրարու
Մի համբոյրով արեւոտ:

Վեր, արեւին տակ կեռասներն կը կարմրին
Քո շրթներու նուան պէս.
Եւ մի ալիք կընկնի ոսկի ակունքին
Հոն մեռնելու սիրակէզ:

ՔԱՐՎԱՆ ԵԿԱԻ

Քարվան եկաւ զնգալէն
Վերի կանաչ մեր կալէն.
Ո՞վ է կուգա հետ լոյսին.
— Զինար եարբս՝ կուժն ուսին.

Շէկիկ մշակ տղա՛ եմ,
Հօրս տան նրազ տղա՛յ եմ.
Ա՛յ նագերով, ջան աղջիկ,
Ծով մագերով, հայ աղջիկ:

Քարվանն շատ ա՛կ է բերած,
Վզնոց ու քազ է բերած,
Շալ ու մատնի ու գոհար,
Հինա, նարօտ ու քամար.

Եարբս կի՛ն չէ —գոհա՛ր է.
Ունեքն՝ ժամու կամա՛ր է.
Ակնարկն բոցի պէս վա՛ռ է.
Հոգիս ընկած կը վառէ:

Գլխիդ յարմար քա՛ղ առնեմ,
Մատիդ՝ զիւմբուք ա՛կ առնեմ.
Ինչպէս մէջքիդ քանկ քամար —
Դու իմ սրտին ես յարմար:

Հուր-նունուփար, ջան աղջիկ,
Անգին գոհար, հայ աղջիկ.
Մուրադ առած տղայ եմ:
Նարօտ կապած փեսայ եմ:

ԵԱՐ, ՄՕՏՈՎՍ ԱՆՅԱՐ

Եա՛ր, մօտովս անցար, անո՛ւշ ժպտացիր,
Ու ծաղկո՛ց փքքաւ իմ սրտի միջին.
Դու ինձ նայեցար ու «Եա՛ր» ձէնեցիր –
Եւ արեւ վառաւ իմ հոգու միջին:

Թէեւ մեռած է ամեն ծիլ, կանաչ–
Իմ սիրտ դալա՛ր է, իմ սի՛րտն է գարուն.
Թէեւ մարած է ամէն լոյս–նանանչ –
Վա՛ն է հոգուս մէջ արեւն քո սիրուն:

Եա՛ր, մօտովս անցա՛ր, մանրիկ ժպտացիր –
Ծաղկո՛ց է փքքած իմ սրտի միջին.
Դո՛ւ ինձ նայեցար ու Եա՛ր» ձէնեցիր –
Արեւ է վառած իմ հոգու միջին:

ՎԵՐԱԴԱՐՁ

Դէմքըդ լուսով վարդագօծ, կտրի՛նս, դու ինձ կը դառնաս.
Բեռներուդ մէջ ես ժողւեր գանձերն անտակ ծովերուն,
Ու հոգիէդ կը պոռքկա մի նոր կեանքի ալիուն.
Սէր ու կեանքով բեռնաւոր նորէ՛ն դու ինձ կը դառնաս:

Մըրկաբաշ նծոյցիդ սմբակներուն տակ ոսկի,
Մոխրին վրա հասկերը արեւի պէս կը ծաղկին,
Ու գոգիս մէջ՝ մուշկ ու վարդ, որ կը քափեմ քո առջին.
Եւ ուսերէս վար կընկնի գիշերաօդն իմ սուգի:

Հերի՛ք, որքան իմ հոգին ես շինեցի գերեզման
Եւ պատանգներ հիւսեցի իմ արիւնէն ու կեանքէն.
Ելնեմ, ամօքս է՛ն անդարձ գիշերներուն հետ քաղիմ.
Հագար կեանքով բեղմնաւոր դո՛ւ ինձ կուգաս, սիրակա՛ն:

Առտւան հետ կը ծաղկին ջեր գիւղն ու տունն աւերակ.
Վաստակն հանուր կը յորդի այգեստաններն, արտէ արտ
Երբոր սիրտ գանձերով ինձի կուգաս դու հպարտ.
Եւ բոցավառ կը վառի մեր օհախին մէջ կրակ:

ԱՆՏԻՐ ԳԻՇԵՐ

Անտէ՛ր գիշեր – բու՛ք ու բորան .
Անտուն, մոլար, հողմակո՛ծ՝
Ես կանգ առի, եա՛ր, քո դրան
Շունդ էր այնտեղ, դուռըդ՝ գոց:

Դո՛ւ դուրս եկար հանց վարդ բացւած,
Բոցի պէս վառ՝ քո քշեր .
Շունն ներս առիք, ա՛յ անաստւած,
Ինձ դո՛ւրս քողիք է՛ն գիշեր:

Ա՛յ, սե՛ւ գիշեր – բու՛ք ու բորան,
Զիւնն իմ գլխիս կը մաղւէր .
Հագար երնէկ տւի քո շան –
Անտէր գլուխս ո՞վ քաղէր:

ՓԱՐԹԱՄ ԱՂԶԻԿ

Անգո՛ւք, քէ ինձ չէիր սիրեր
Է՞ր սիրուս հետ խաղ արիր .
Դուռըդ բերիր ինձ էն գիշեր,
Մատաղ սիրտըս դաղ արիր:

«Մեր միջեւ կա մե՛ծ անջրպետ»
Դու ինձ ասիր լալագին .
– Շատ գանձ ունե՛ք ու հայրդ է պետ—
Ես որք լանն եմ մշակին:

Դո՛ւ կը հագնես մետաքս հալաւ,
Լանջիդ՝ ակունք շարէ շար .
Իսկ ինձ՝ էժան կտան է լաւ—
Իմ տունն՝ աղքատ, անպաշա՛ր:

Փարթամ աղջի՛կ, բայց այս ամենն
Ի՞նչ կապ ունեն սիրու հետ .
Սէրն աննի՛ւք է, ա՛յ անօրէն,
Սէրն ի՞նչ ունի գանձի հետ:

Անգո՛ւք, քէ ինձ չէիր սիրեր
Է՞ր սիրուս հետ խաղ արիր .
Ինձ դուռդ բերիր էն սեւ գիշեր,
Դալար սիրտըս դա՛ղ արիր:

ՎԱՐԴՆ Ի՞ՆՁ ԱՆԵՄ

Մարմար ֆարէն կը կըլաւէ՛ն
Սինամ կաֆաւ քեւ առաւ, եա՛ր.
Օրօ՛ր, շօրօ՛ր փունջ կապելէն
Մշակ աղջիկն հանդն եկաւ, եա՛ր.

Փունջն էր ֆափուր, եարն՝ անմամն,
Սիրտըս ծաղկաւ վարդի նման:

Ձունէր կաֆան եարիս ֆէլֆի
Թելիկ-նագան շօրօրը, եա՛ր.
Վարդը չունէր եարիս դէմֆի
Փքքուն ժպտի բոսորը, եա՛ր.

Մեռնեմ եարիս շօրօր ֆէլֆին
Հուր ու հրաշք արեւ տեսֆին:

Փունջն ինձ տաւ. փունջն ի՞նչ անեմ.
Շուտ կը քռովի դալկահար, եա՛ր.
Թոյլ տուր քշէդ մի վարդ ֆաղեմ
Որ քարմ է միշտ ու դալար, եա՛ր.

Դալար աղջիկ՛կ, երագ ու բոյր,
Վարդն ի՞նչ անեմ երբ կա համբոյր:

ԱՐՏ ԿԸ ՁՐԵՄ

Լուսնակ գիշե՛ր, արտ կը ջրեմ –
Առուն արծա՛թ կտրած է,
Սիրտըս կրա՛կ ընկաւ նորէն –
Եարըս կտո՛ւր նստած է:

Բարով ծլէ՛ք, ծիլ ու հասկե՛ր,
Եարըս դալար ծաղիկ է.
Ձինար հասակ, լուսնի պատկե՛ր–
Եարըս հրաշք աղջիկ է:

Ածւէ ածու ջո՛ւրն է յորդած.
Յանքըս սրտու գարի՛ է.
Եարըս սիրու խօսք է տւած –
Էս ի՛նչ օրհնած տարի՛ է:

Լուսնակ մտաւ. օ՛րն է ծագած.
–Արտըս ծիլ ու կոկոն է.
Եարըս շֆեղ շո՛ր է հագած
–Էսօր սիրուն մեծ տօ՛նն է...

Արտըս ծփուն, արտն է գմբուխտ,
Շուտով կելնի նա ոսկի.
Եկող հունձֆին արած եմք ուխտ
Նարօտ սիրու, պատկի:

ԼՈՒՍԱԲԱՑԻՆ

ՄԱՅԻՍ ՄԷԿ

Աշխարհներուն մե՛նք կուտանք հա՛ց
Մե՛նք քաղցած ենք մնացեր .
Ի՛նչ որ կա շէն — մե՛նք ենք շինած —
Մե՛նք ընչագո՛ւրկ, տնաւ՛ր .
Զրկողներուն կեանք ու վայելիք—
Մենք անբաժին, Մայիս Մէկ...

Էսօր — մէ՛կ օր — մենք քողեր ենք
Գործն ու հոգսը գործարան .
Եւ միակամ, պինդ կը դարբնենք
Մեր շարքերու կուռ շղթան .
Հերքը մե՛քն է, տէրե՛ր, լսե՛ք,
Կուի հրաւեր, Մայիս Մէկ:

Եւ աշխարհի չորս մէկ ծագէն
Կեանքի կուգան նո՛ր շարքեր —
Ամեն գոյնի, հազար ազգէն
Պողպատակուռ բազուկնե՛ր .
Է՛յ, զրկւածներ, ելե՛ք, ելե՛ք,
Հատուցման օր — Մայիս Մէ՛կ:

Ու շինարար մեր կամքն հզօր՝
Փլատակէն հին կարգի՝
Պիտի կերտէ աշխարհ մը նոր —
Եղբայրութեան, վայելիքի .
Խաղ ու ծիծաղ ամենուրե՛ք—
Նոր արշալո՛յս — Մայիս Մէ՛կ:

ԿԱՆՁԸ

Մեր դրան շէմֆին՝ սրտէն վիրաւոր՝
Ո՞վ է կը տփա, քոյրի՛կ, էս գիշեր.
Ու բուֆն է կատա՛ծ, մութն է ահաւոր.
—Մեծ ցաւիդ մեռնեմ, իմ անտուն աղբէ՛ր:

Էն ննան մագերն բուֆէն հողմաւար՝
Որի՞ խեղն կուրծֆն է կը փանդի աշապէս.
—Քո հոգուն մեռնեմ, տառապած իմ մա՛յր,
Էս ի՛նչ սեւ օրի հասած գտա քեզ:

Կայծակ թրի պէս սուր եւ քափանցող
Ի՞նչ է կը պատռէ դուռ ու պատուհան.
—Ա՛յ, անբախտ ձագեր — անտուն, անծնող—
Էն ձեր խուլ լա՛ցն է յաւիտենական:

Շէնշող ու զւարթ մի ողջ աշխա՛րհ կա,
—Ձեր առջեւ փա՛կ է ամեն սիրտ ու դուռ.
Օճին ու գայլին մի բոյն ու որջ կա.
—Դուք էք էս բուֆին թողած դռնէ դուռ:

Եւ հազար ձայնո՛վ դռ՛ւք մեզ կը կանչէք—
Անբաժին մարդու հատուցման սիրով —
Ու հազար ցաւով դուք մեզ կը տանջէք—
—Մի նոր աշխարհի չֆնաղ պատկերով:

Մ Հ Ե Ր

Մեհ՛ր, ո՛վ յաղթ դու տխա՛ն,
Որի վրէժի կարմիր արշաւն անխափան՝
Աւանդութիւնն փակեց կրանիք իր դռնով.
Եւ նժոյգիդ վրնջիւնը աստղաթով՝
Խառնեց Գայլի անդնդալուր նագին.
Որի կախարդ ավին վրա մթագին՝
Ձիդ կը գիրնա արիւնաթոր վարսակով.
Լսէ՛ երգչիս անարժան:

Սեմիդ վրա մագաշէն՝
Ձիւն տատրակներն՝ սէ՛ր մնջելով մեռե՛ր եմ.
Էլ Վարդավառն չ'ունի ոսկի խաբոյկներ.
Եւ մշակը՝ բահն իր ուսին՝ չի մտներ
Յանկարծ բացող քո մեծ դռնէդ ամբակուռ.
Եւ կոյսերը «Վիճակ»ն իրենց ծաղկաթոյր՝
Սեմիդ վրա «աստղատես»ի չե՛ն դներ.
Մեհ՛ր, կռի՛ւ կա նորէն...

Հերի՛ք որչափ հսկեցիր
Անել բանտիդ դիւք-անֆին մէջ մթածիր
Վրէժը քո մէջդ է՛լ պարտկելու անկարող
Երբ ուամիկին անմեղ արիւն՝ ցօղ առ ցօղ
Հեղեղ դարձաւ եւ եկաւ սեմդ ողողել.
Բայց էլ ո՛չ մէկ աստուած կամ մարդ՝ անարգել՝
Պիտի ծծէ մշակ արիւնն կենսաշող:
Թամբէ՛ր նժոյգդ ամպաթիւ:

Դուրի՛ւն մը կա դուռէդ ներս,
Եւ աղամանդ կայծերն՝ աստղի հոյլին պէս՝

Անժոյժ ճիւղ սմբակներէն կը լուսնան,
Տատրակին տե՛ղ ահա շահէն մը որսկան՝
Սեմիդ վրա մարտակարօտ կը ճչա՛.
Եւ սրտաբուլիս գոռ ուղմե՛րցն է որ հիմա
Կը փոքորկի հին աղօթքի մը փոխան.
Ձեռքդ ա՛ն մտրակդ աստղագէտ:

Հեծի՛ր նժոյգդ հրեղէն.
Ու գանգրահեր, հպարտ գլուխդ դի՛ր նորէն
Մեծ սաղաւարտն քո մեծագոր պապերուդ.
Եւ քոզ շողա անխոց կողէդ կենեղուտ՝
Թուր-կայծակին՝ Սասնո անյաղք ծոերուն:
Պէտք է՛ վահան, ո՛չ իսկ գրահ պսպղուն,
Բիւր մշակներ, փոքորկին պէս անկապուտ՝
Մեհ՛ր, քեզի կ'սպասեն...

ՆՈՐ ՀՈՐՈՎԷԼ

Երէկն անցաւ. երէկն մե՛ր չէր.
Հո՛ղը որ կար —հողտիրոջն էր.
Հա՛ցը մեր չէր — փողտիրոջն էր.
Միտքն ու հոգին — տէրտիրոջն էր.
Հօ՛, հորովէ՛լ, յոգնած եզներ.
Հօ՛, հորովէ՛լ, տանջւած եզներ.

Սէրը մեր չէր —մեծատանն էր.
Ճրագ որդին — գերութեան էր
Կեանքը մեր չէր — տէրութեան էր —
Ա՛յս, է՛ն կեա՛նք չէր — գերեզմա՛ն էր:
Կը դատէինք դառ ու դաժան
Սովն էր դռնէն միշտ անբաժան:

Էսօ՛ր որ կա —էսօր մե՛րն է.
Մշակն է որ հողի տէրն է.
Մեմք կը դատենք — հացը մե՛րն է.
Մեր սէրն ու խիղդ, լացը մե՛րն է.
Հօ՛, հորովէ՛լ, տոկան եզներ,
Հօ՛, հորովէ՛լ, հոլան եզներ:

Ի՛նչ ուժ որ կա —մեր ռամկին է.
Յարգն ու պատիւն մշակին է.
Մեր կեա՛նքն՝ հանուր աշխարհին է,
Էս կեանքը քաղցր —քանկագին է.
Հօ՛, ջան աղբէր, հօ՛, ջան եզներ
Մեմք ենք հիմա աշխարհի տէ՛ր...

ԱՂԵՐՍ

Նոր Հա՛յրենիք, փառքն քո կարմիր անունին
Մի անգիշեր օրի նման կը լուսնա .
Մի բերդի պէս դրօշագարդած իմ հոգին,
Փառփիդ քափօրն կ'սպասեմ մէ՛ջս ալ մեծնա՛... .

Գիտեմ ո՛չ մէկ քերք քո կարմիր պսակէն
Պիտի գգւեմ իմ գուսանի նակտին վրա
Ու յաղթական քո ծիրանիդ ապաքէ՛ն,
Ա՛յս ուսերուս վրա պիտի չի ծփա՛ :

Որովհետեւ կուրծքս պատուար չըրի ես
Կեանքին համար իմ տանջած քոյրերուն,
Ու չը բերի անձըս յօժար ողջակէզ՝
Անմարելի քո սեղանիդ հուրերուն...

Թէ՛ արիւնի սեւ օրերուդ, Հայրենի՛ք,
Վերքդ կուրծքիս՝ տակը տփալ ես չեկա
Եթէ կուիդ գոռ ու հօօր փոքորիկ
Քո ծո՛ցին մէջ աստածօրէն չ'ապրեցա՛ ,

Տո՛ւր, Հայրենի՛ք, պաշտամունքով ինձ երգել
Մշակներուդ հպարտ խոյանքն անկապուտ .
Ու լուսնկա ծաղկոցներուդ ցանկն ի վեր՝
Մարտի կանչը քո եղնիկի կոյսերուդ :

Որ գէթ երգովս լինիմ փառփիդ ես հաղորդ
Ու հոգիովս ըմպեմ քովփիդ յորդ գինին .
Եւ խորհուրդիս դաշտերուն մէջ – հեզ նամբորդ
Յաղթանակիդ լուսափառ դարն ես ապրի՛մ...

ԱՄԵՆՈՒՐԵ՛Ք

Անբա՛խտ, չքնաղ մեր Արեւե՛լի՛ ,
Որի սարերն
Որքա՛ն բարձր են աշտարակած դէպի արեւ ,
Իր ժողովուրդն
Աւելի խոր մխրնւած է գերութեան մէջ :
Եւ նոյնագգի հազա՛ր տէրերն ,
Ու կայսրերը կապիտալի
Անոր մարմինն կը յօշոտեն
Տարուց տա՛րի :

Խեղճ Ափրիկէ՛ն,
Էն սեւ մորթով , բոսոր վերքով կախարդ երկիր
Որի գոյնէն աւելի սեւ է բոնութիւնն
Տէրերուն իր :

Գող Եւրոպա՛ն,
Որի բանուրն
Անծայրածիր երկիրներէ յափշտակած
Իր տէրերու շահին համար .
Իսկ ինքն
Անտուն եւ հողագուրկ է մնացած :

Եւ վաշխառու Ամերիկա՛ն,
Որ ամենքին պարտով կուտա
Հա՛ց ու դրամ .
Եւ կը քողնէ իր բանուրներն առանց լաքի
Եւ անօրի՛ :

Է՛յ գրկւածներ էս ո՛ղջ երկրի ,
Նայն լծի տակ անխօս տնօր
Եւ նոյն տիրոջ կամփին գերի .
Որքա՛ն մնաք դեռ մոլորած

Եւ իրար դէմ չար քշնամի:
Ուշֆի՛ եկէ՛ք եւ միացէ՛ք,
Եւ միակամ եւ ամեհի՛,
Հրդեհի տանֆ հին կարգն ու սարֆ
Եւ ողջ աշխարհն մեր կը լինի:

Եւ կը տեսնեմ չորս մէկ ծագէն
Զրկւածներու մեծ բանակներ՝,
Հագար լեզուով նոյն ռազմերգը որոտալով,
Փոքորկին դէմ եւ քշնամուն
Քակելով մէ՛կ վառ դրօշակ
Արշալոյսի եւ բոցերու նման կարմիր,
Կ'արշաւեն վեհ ու յաղթական:

Հին կարգն ու սարֆն ու հին աշխարհ
Բոցերու մէջ կ'անհետանան.
Եւ մէկ ծագէն մինչ միւս ծագն արեւի
Մէկ նո՛ր աշխարհ կը շողշողա –
Եղբայրական բանւորներու երկիրը նոր,
Համայնական աշխատանքով՝
Մի դիւրական վա՛րդի նման գեղափոքած,
Արեւի տակ – ծովէ ի ծով – մինչ հիւսիսա՛յգ:

ՀԻՆ ԿՈՎԿԱՍ

Դարե՛ր, դարեր էս աշխարհը հրաշագեղ,
Իր փերուզէ երկնֆով,
Մշակ մարդու բանտն ու գնդան էր եղած.
Դաշտերն անոր պտղաշատ
Ջրւած էին մշակներու ֆրտինֆով.
Իսկ մեծաւորն անաշխատ՝
Էդ ֆրտինֆէն իր գինին էր ամբարած:

Նա ժեռ ֆարէն կաթ–սեր ու մեղր էր հաճած
Իշխողներու խրախնամֆին իբրեւ տուրֆ –
Ինձ սոված էր մնացած:
Իրար կրծֆին չոֆած որպէս չար գազան
Իրար էին պատառած
Էդ բախտակից մշակները հարեւան –
Որ իշխողներն աւարներով ճոխանան:

Բանւոր էդ խեղճ ժողովուրդ
Էն Կովկասի բարձր սարին շղթայւած՝
Աւանդութեան կալանաւորն էր անբախտ.
Եւ մեծերը անյագուրդ՝
Անոր բարի, մեծ սիրտն էին բզֆտած
Երկա՛ր, անվերջ դարերով...

Էդպէս էր հին էդ Կովկաս...:

ՆՈՐ ԿՈՎԿԱՍ

Բիւր ողջո՞յն քեզ, նոր Կովկաս .
Աղջիկներուդ սեւ աչքերում շողացող
ժպտին նման դիւքիչ ես դու, ջան Կովկա՛ս .
Ջրվէժներէդ հոսող գլգլան ջրերուդ
Նման ազատ եւ հաւազատ ես, Կովկա՛ս :

Քաղաքներ ժողովուրդներդ հարեան,
Քանդած կարգերն հնաւանդ՝
Դա՛շն եմ կապած եղբայրական միութեան :

Հագար, հագար քաղաքներուդ վերեւ այժմ
Կը ծածանի հպարտ մէ՛կ հատ դրօշակ -
Աշխատանքի եւ միութեան մէկ նշան :

Քո սարերէն դիւքական
Կուրն ու Արագ խշխշալէն, հրավազ
Վրաց ողջոյնն կը տանեն մինչ երեւո՛ւն,
Երեւանէն-Ադրբէյջան ու Աբխազ :

Հոգուն մէջ բոց՝ մտքում վառած նոր պատկեր
Ժողովուրդը քո նարտար
Այրած է ողջ անցեալն ու իր կապանքներ
Եւ կստեղծէ նոր ապագա, նոր աշխարհ :

Բիւր ողջո՞յն քեզ, նոր Կովկաս . . . :

ՆՈՐ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ

Ելբրուզէն դէ՛ն, դէպի հիւսիս,
Եղբայրութեան գաղափարի չափ անպարփակ,
Կը տարածւի Ռուսական դաշտն ընդարձակ -
Բանտրական մեծ ովսախ :

Հանդարտ պառկած մշուշներու տակ արեւոտ,
Անոր մէկ նոթ-
Հիւսիսայգի միստիկ ցոլումն է լուսազարդ,
Եւ մէկ ծայրն է արեւածագ եւ առաւոտ :

Էս մեծ երկրի տէրերը հին
Մեր Կովկասի տէրերն էին գող ու դաժան,
Որոնց համար լոկ քալանի մի դաշտ էր այն -
Ե՛ւ Ռուսաստան :

Այսօր, սակայն, ըռուս բանտր,
Հին տէրերէ, հին կարգերէ հրաժարած,
Վաստակի շէն երգը շրթին
Եղբայրական ձեռք է մեկնած նոր Կովկասին -
Աշխատանքի մէջ՝ մասընկեր եւ մեծ կուրս մէջ՝
գինակից :

Աշխատաւոր եւ գիւղացի տանջուող մարդուն -
Ուր որ լինի,
Յոյսի երկիրն ես պանծալի,
Կարմիր, անյաղք Ռուսաստան,
Ողջոյն քեզի, - հագա՛ր ողջոյն . . . :

ՄԻԱՍՆԻԿԵԱՆ

Էդ ահաւոր բարձունքէն,
Մի հրեղէն արծաթի նման դու անհաս,
Վեր Մասիսէն, Ելքուզէն
Կը դիտէիր ազատ, չֆնաղ մեր Կովկաս,
Որ վառ ինչպէս մի երագ,
Ծովէ ի ծով կը բողբոջի ֆաղցրօրէն:

Դո՛ւ կամեցար մէկ նայածֆով անպատում
Ողջունել էդ մշակներու հայրենիք,
Էդ բազմացեղ բանւորներու պետութիւն,
Ինչպէս սիրու կախարդական մի ժպիտ,
Ինչպէս անմառ մի երագ –
Էս անմման, եղբայրական մեր Կովկաս...

Էդ տեսիլքէն դու խանդավառ
Հրդեհ եղար, անհետացար –
Բայց չի մեռար,
Դարձար երագ ու գաղափար:

Եւ հարագատ քնկերներ
Էդ գաղափար որպէս արեւ հրաշափառ
Պիտի վառեն դարէ ի դար:

Ամեն սերունդ նոր սերնդին պիտի յանձնէ յաջորդաբար
Քան մոգական մի ջահ պայծառ.
Մինչեւ հասնի կարմիր գալիք,
Մինչեւ հին կարգ ու հին աշխարհ
Անցնին որպէս մէջ ու խաւար,
Եւ մնալ գա կարգն ու օրէնք պրոլետար –
Եղբայրական բանւորներու մի նոր աշխարհ,
Ո՛ր կը ծագէ արեւն իր լո՛յս,
Ո՛ր կը տեղա անձրեւ ու ձիւն,
Ամենուրեք –
Համայնավար մէկ միութիւն:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Երէ՛կ զնդա՛ն էր երկիրդ ու կեանքդ՝ մի դող սարսափի.
Վզիդ չոֆած էր սովը նման կատաղած վիշապի.
Բայց դո՛ւ, աչքերդ հիւսիսի կարմիր աստղին սեւեռուն,
Կուի ելար, հեղեղի պէս հոսեցիր քն արիւն:

Այսօ՛ր արդէն կը կանգնիս կոթողի պէս յաղթական.
Վարդե՛ր ունիս ռաֆիդ տակ, նակտիդ վրա աստղե՛ր կան.
Սուրդ է ամուր ձեռքիդ մէջ, դրօշդ յայտնի պէս պայծառ,
Հոգիդ մի բե՛րդ է անկոյս եւ քն կորո՛վն՝ անսպա՛ռ:

Այնքա՛ն արագ կը դովէ փառքիդ բոցակն երիվար,
Որքան փարքամ կը ծփան մագերդ հզօր ուսդ ի վար.
Այնքա՛ն զարթ արցո՛ւնք կա սեւսաք աչքէդ առկալսւած
Որքան պայծառ՝ մութին մէջ գիշերն աստղերն չէ վառած:

Ողջո՛յն կուի՛դ փառաւոր, ողջոյն քն մեծ յաղթութեան.
Ողջո՛յն բանւոր ֆաջերուդ, մշակներուդ քրտնաջան.
Ողջո՛յն եւ կուռ միութեան երկիրներու հարեւան
Արարատէն հիւսիսայգ, արեւծագէն-կարպատեան:

Ողջո՛յն արդար նոր կարգիդ, հզօր ջանքիդ շինարար.
Ստեղծագործ մեծ շունչիդ եւ տեսիլքիդ՝ լուսավառ.
Ողջո՛յն անոնց որ ընկան գոռ կուին մէջ յաղթական,
Ողջո՛յն անոնց որ դեռ կան, անոնց որ նոր պիտի գան:

Եւ դո՛ւ մոռցած երէկի անթիւ գոհերդ ու արիւն,
Հսկա վրէժդ կը քողմես ռազմի դաժան աստրծուն.
Մեղր ու բարիք կը քափես քն ջինջ ու ֆաղցր հոգիէդ –
Ահա արտե՛րդ եմ հասուն – ոսկի արտերդ վէտ ի վէտ:

Եւ դու լոյսի եւ սիրու ջահդ ես վառեր աղամանդ՝
Եւ վե՛ր նոյնիսկ Մասիսէն, երկնից դաշտէն արգաւանդ
Հօր բազկովդ կը կախես. եւ մութ ու որբ ազգերուն
Բարօր մի կեանք կաւետես ու գալն լուսէ մեծ դարուն.

Բայց քէ մի օր քշնամին պղծել գա քն աշխատանք,
Դա վերջ դնել քո իջիւղ, նարտար բազկիդ էլ՝ կապա՛նք.
Նոյնիսկ մեռած ուղմիկներդ պիտի ելնեն քն հողէն
Եւ այդ անարգ քշնամին մահի փոսի մէջ քաղեն:

ԿԱՐՄԻՐ ԲԱՆԱԿԻՆ

Աստղերն ամեն՝ երկնէն վա՛ր են քափեր –
Մի՛ն՝ տառն եղած՝ ձեր նամբին վրա կը վառին.
Գոյներն ամբողջ՝ բռնկեր են էս գիշեր –
Ու պատերէն քանց ծիածան կը փայլին:

Ծաղկոցները գունն ու լնակն են լիքեր.
Ու փողոցին մէջ փունջերով կը փքքին.
Խորհրդային տարեդա՛րն է էս գիշեր –
Ու դռներէն վարդե՛ր, վարդեր կը քափին:

Ու փառքի պէս հպարտ կանցնիք, ո՛վ քաջեր
Աչքերուդ՝ բոց, ձեռքերուդ մէջ շանքասուր.
Դուք որ մահի սարսափն երբեք չէք գիտցեր
Երջանկութեան ունիք շիկնումն ու սարսուռ:

Եւ փոքորիկն է քափը ձեր գնացքին՝
Երբ ձիերը՝ սէգ ու փրփրած կը վրնջեն.
Անոնց բաշերն քաքա՛նն լինեն մոլեգին.
Կանցնի որտոն անոնց դռայքի ընդմէջէն:

Եւ կը սրսփան փառքէն կողերն քաջածին
Ձեզմով հպարտ ձեր երջանիկ մայրերուն.
Ու վարդ կոյսերն, որ մնացին ձեր դարձին,
Այժմ՝ կը ժպտին նման ծիծղուն արեւուն:

Ու ծերերը ձե՛զ օրհնելով հայրաբար
Այսօր դաժան տարիքն իրենց կանիծեն
Որ չի քողեց ձեր շարքին մէջ վեհափառ
Կանգնել իրենց տանջւած հասակն հոյաշէն:

Կայծա՛կն է պայտ ձեր հրավազ ձիերուն,
Աստղերն ամեն՝ երկնէն վա՛ր են քափեր.
Դուք կը քալէք տարափին տակ վարդերուն
Խորհրդային տարեդարձի է՛ս գիշեր....

ՄԵՐ ԱՆՄՈՒՐԱԴ ՔԵՐԹՈՂՆԵՐՈՒՆ

Սիրտըս առած ձեռքիս մէջ ու շրթիս՝ ողբ մը անգիր
Ուխտի եկա ձեր շիրմին ես հայ գուսան տարագիր.
Եկա հեռու ամերիկե որպէս յետին հայ քերթող՝
Ձեր մշտավատ խարոյկէն աղերսելու փունջ մը շող:

Դեռ նո՛ր էիք ձեր քնարն անհուն շունչով մը օծած,
Դեռ նո՛ր սիրու եւ հացի դիւքական տաղը երգած,
Երբ եկաւ չար կոտորած. եւ ոսկեղէն ձեր բերան
Մնաց մթի մէջ կնճւած՝ կախարդ գանձի մը նման:

Եւ ես անյոյս ու անտուն՝ սրտիս ողբին ունկնդիր՝
Ելա անհուն երկնից՝ տակ ձեր դամբանին ի խնդիր.
Անցա դաշտ ու անապատ, գիւղ եւ անտառ ու աւան
Բայց ո՛չ մէկ տեղն ինձ յայտնեց ձեր հետքն ու կամ ձեր
դամբան:

Եւ սիրտս առած ձեռքիս մէջ ու շրթիս՝ ողբ մը անգիր՝
Ոնրի աւեր աշխարհէն մտա կարմիր Հայ երկիր.
Մարեր էր սիրտըս ցաւէն՝ ինձգինք լափող բոցին պէս,
Այրած էր ողբն իմ շրթին այն երգելու տաժանճէս:

Կանգնած ոսկի ծովին մէջ ալիք ալիք հասկերուն՝
Մշակը նո՛ր հորովել կը ցնծերգէ հովերուն.
Եւ աղջիկներ – ծաղկոցի վարդերու պէս նորաբաց՝
Վարդէն կարմիր քերթւածներ կարտասանեն երկիւղած:

Ահա՛ լոյսի կայաններն արեւի պէս բարերար՝
Վառւած հօր բագուկով բանութներուն մեր նարտար.
Ահա գետերը լուսէ՛ քերթւածի պէս փառաւոր
Անջուր դաշտերը ելած իրենց վագէէն դարաւոր:

Եւ մեր երկիրը որպէս մեծ բաժակէ դիւքական
Հարբած է նո՛ր երագով եւ իտէալով տիրական.
Ու մի նո՛ր կամք կը ցոլա մշակ հագուն իսկ մէջէն
Արեւն ինչպէս լեռնային մաքուր եւ կաթ մէկ լնէն:

Սիրտըս ծաղկե՛ր է հիմա – ծիածանի վառ կամար –
Շիրմին վրա անմուրադ քերթողներուն անհամար.
Եւ մեծ վիշտը հիներուն – նոր տեսիլքին մէջ լուծւած
Կը կերտեն մի նոր համայնք ստեղծագործ-փառապանծ:

Մի նո՛ր արեւստ, մի նո՛ր շունչ համայնական, հիասքանչ՝
Կը վառի հոս անխափան լուսով մանանչ առ մանանչ.
Եւ դե՛ռ պիտի այն շողա դարէ ի դար բոցավառ՝
Երբ իսկ կարմիր Ապագան հրդեհեր է ողջ աշխարհ:

ՀԵՅՐԱՆ ՈՒ ԶԵՅՐԱՆ

ՀԵՅՐԱՆ ՈՒ ԶԵՅՐԱՆ

Մոկաց տիրոջ լաճն էր Հէյրան -
Թիկնեղ ու քաջ ու բարի,
Որ խենթի պէս սիրեց Զէյրան -
Մշակ մի կոյս չինա՛րի:

Որպէս բարտին դաշտի միջին
Երեւելի՛ էր Հէյրան.
Որպէս շուշան հովտի միջին
Շնորհալի՛ էր Զէյրան:

Սպիտակ ձին տակ խաղալէն
Նա՛ գիւղի շուրջ ման կուգար.
Լուսնակի պէս ծըծըկտալէն
Զէյրան ջրի դուրս կուգար:

- Քո շնորհքին Մոկաց Աշխարհ
Ձե՛ւ արժանի, իմ Զէյրա՛ն.
- Քո մեծ սիրուն միայն յարմար
Վանա խօստն է՛, Հէյրան:

— Մթնած է ողջ աշխարհ, Զէյրա՛ն,
Դո՛ւ ինձ համար վառ օր ես,
— Դալար բոյիդ մեռնիմ, Հէյրան,
Հագարի մէջ հօգ՛ր ես:

— Որդի՛, էն ո՞վ է քո սիրած.
Վայե՞լ է նա Մոկաց տան.
Ո՞ր մեծ գարմէն է նա սերած -
Ո՞ր արփայի գերդաստան...

— Հայրի՛կ, գտա ես Մոկաց տան
Միակ վայել տիրուհին.
Ո՛չ Մըսր, ո՛չ Վերք եւ ո՛չ Ոստան
Ինոր հաւսար կին ունին...

Բոյը բարակ ու դալա՛ր է
Նոր Խապահան ուռի պէս,
Երեսն՝ արեւ, ունի՛ կամար է,
Բերանն ընտիր նուռի պէս:

Արեւի տակ դեռ չէ՛ բուսեր
Ծաղիկ քանց եարս գովական.
Ո՛չ մէկ աշուղ կրնա հիւսել
Գովքն է՛ն մշակ աղջկան:

Յոնքեր կիտեց Մոկաց իշխան.
— Չարք խաբեր եմ քեզ, Հէյրան.
Ռամիկ մի քաժ հա՞րս Մոկաց տան —
Այդ չէ՛ հնար յաւիտեա՛ն:

Քունը փախաւ ինոր աչքէն
Հաց չի դպաւ բերանը.
Սիրուն գոյնը քափաւ դէմքէն —
Ել չէ՛ր նա նոյն Հէյրանը:

— Մովի նման գունատ ես դու —
Իմ աչքի լո՛յս, իմ Հէյրան.
— Աստուած քանդէր կարգը մարդու
Իմ միակ սէր, իմ Զէյրան:

— Կերքամ քաղաք — կասեմ քո հօր
Սիրտը օրէնք չիմանա՛ր.
Դեռ մեր սիրու նման հօր
Սէր չէ՛ տեսած էս աշխարհ:

Ձե՞ որ հայրդ է — ու սիրտ ունի.
Նա՛ էլ մեզ պէս սիրած է.
Մարդ է, կեցնի մեր սէրն կ'օրհնի —
Մեր գիրն էսպէս գրա՛ծ է:

Ջարկաւ գնաց Մոկաց քաղաք —
Իշխանն զօգան էր մեկնած,
Դարձաւ, հասաւ զօգանն արագ,
Օրն իրիկուն դեռ չեղած:

Սակայն անոր աղաչանքին
Իշխանն մնաց անտարբեր.
— Ամենքն եմ խենթ ձեր տարիքին
Դուք չէ՛ք գիտեր ի՛նչ է սէր:

Մոկաց հօր տան ժառանգին,
Էս խենթ սէրը չէ վայել.
Քաջն իր փառքին, սէրն իր կարգին —
Աստուած էսպէս է կամեր:

Հօր դէմ տուաւ կտրին Հէյրան,
— Քեզի մնան Մոկս ու փառք.
Իմ տունն-աստուր, փառքն է Զէյրան-
Ըսաւ հեծաւ ձինն արագ:

Հասաւ Զէյրան իր քարքն առաւ.
Կայծակի պէս քշեց ձին.
Ամպի նման փռոյն ելաւ,
Քօղ հիւսելով սիրային:

Իշխան կանչեց շա՛տ ձիաւոր
Ու տուաւ խիստ հրաման,
Ետ չի դառնան քանի դեռ որ
Ետ չեն բերած եւ Հէյրան:

▲
Ձէյրան փռշու ամպի տակին
Տեսաւ մի խումբ ճիւղեր.
Զրահը՝ վառ, սուրը՝ ձեռքին,
Դաժան ասպետ ու զինուոր:

— Տե՛ս, տես Հէյրա՛ն էն ջուխտ եղնիկ -
Քառսուն չար շուն ետեւէն.

— Դու մի՛ տխրիր, մարալ աղջիկ,
Վերել անհաս սարե՛րն են:

— Նետ ու աղեղ ամուր բռնած՝
Է՛ն տեղ կանգնած է որսկա՛ն.

— Դու անհոգ կաց — մե՛ծ է Աստուած,
Նետ չի գտնի իր նշան:

— Հէյրա՛ն, տե՛ս էն կարմիր պարան
Փախի մամբի երկայնքին.

— Կարմիր կակա՛չ է այն, Ձէյրա՛ն—
Ծաղկած էն գով բարձունքին:

— Ժայռի ծէրին կայնաւ անհա՛ս
Ազատ ու սե՛գ է՛ն եղնիկ.

— Թռի՛ր արագ, ջան երկվարս
Տա՛ր իմ Ձէյրան, իմ եղնիկ:

▲
Սարի ծէրէն շուքերն ընկան
Հեծեալներուն վիթխարի՛.
Հէյրան բռնեց ծաղկած մամբան
Սաղարթախտ անտառի:

— Քանց ուռի միւղ է՞ր կը դողաս,
Իմ ջան աստուր, իմ Ձէյրա՛ն.

— Քանց վառ արեւ կը շողշողաս,
Վախեմ մարեն քեզ, Հէյրա՛ն:

— Գետով էն դին — քաջ ու բարի
Կաշտի ծոերն են հօր.
Էն տեղ — լանջը էն պէտ սարի
Տանինք մեր սէրն բախտաւոր:

Ձի չէր ասես — հո՛ւր ու երագ
Հետ երկնուց մէ՛կ կը թռնէր.
Եւ գունդն անդուլ — արագալագ
Անշեղ անոնց հետքին էր:

Հասան Զոն՛լ ուր Մոկաց գետ
Կը գուգուի հետ Տիգրիսին.
Հէյրան անցաւ գետն որպէս նետ
Թանկ եարին հետ միասին:

Բայց գնդին հետ գետն արաց խաղ
Որն — կուլ տեց ձիուն հետ.
Որն — քարէ քար — արնաշաղախ
Քշեց տարաւ նա անհետ:

Միայն մնաց պետը գնդին
Վարար գետի է՛ն մէկ ափ,
Մահաւ դեղինն իր չար դէմքին,
Ու հոգուն մէջ մեծ սարսափ:

▲
Երբ Կաշտ հասան — մութն էր իջած,
Եկան — տարան հիւրատուն,
Հոն հանգ առին ու կերան հաց,
Արին իրենց պատմութիւն:

Ու քաջ ծոերն Կաշտի չքնաղ
Խորհուրդ արին միասին.
— Մեր հողն ու ջուր, մեր հացն ու աղ
Ձեզի հալա՛լ է — ասին:

Էն տեղ սիրով Հէյրան - Զէյրան
Շէն ու պայծառ տուն եղան .
Տեսան թռուներն իրենց թռուան ,
Եւ նոյն սիրովն էլ մեռան :

Դարեր անցան ու Մոկաց տուն
Անցաւ փչող քամու պէս ,
Անցան պետերն , իրենց անուն
Քամու տարած փռչու պէս :

Բայց կը պատմեն բերնէ բերան ,
Թէ ի՞նչ խօսու էր Զէյրան ,
Թէ ի՞նչ սիրով սիրեց Հէյրան —
Գեղջուկ էդ վարդ աղջկան :

ԿԱՐԱԻԱՆԻ ԵՏԵԻԷՆ

ԿԱՐԱԻԱՆԻ ԵՏԵԻՔՆ

I

Սիրուն Թամար Ռշտունի դեռ եօթն ամսի հարսնուկ էր, երբոր ռազմի փողն հնչեց. եւ իր Պատրիկն անվեհեր՝ Մի պագով ջերմ ու վերջին՝ հեծաւ բոցակն երիվար, Գնա՛ց. եւ իր արեւէն այրի թողեց հէգ Թամար:

Երբի օրէն է՛լ աշխարհն իր բանտն եղաւ դառնագին. Մինչեւ ծնունդ տաւ նա անուշ եւ բանգ վազրիկին. Որի վրա հակեցաւ ինչպէս գիշերն հեշտալի, Որ նոր լուսնին հսկելու տենդէն տակաւ կը հալի՛:

Եւ որք սրտին մէջ, ուր նա փանդած էր յոյս, ամէն բան Ամուր կանգնեց վազրիկի համար աննիւթ իր սեղան. ինչպէս ուսին, որ կ'անի, կ'ըլլա մի սար վիթխարի — Անգուսպ, փանդող ու վսեմ — այնպէս սէրն էր Թամարի:

Շուֆի նման ամփոփւած վրա անոր սնարին Օրօր կ'երգէր, կը պատմէր թելերն ի վար ֆնարին վէպերն ասեղ մարտերուն եւ սէգ զարմիկ փաշերուն, Որ գոհ ըրին իրենց կեանքն՝ հրեղէն կոյսի մը սիրուն:

Հէֆեաթ կըսէր փաղափուշ՝ գանձի, սէրի եւ փառքի եւ այն սրտոտ լաներուն, որոնց արկածն է յարգի, Ու երգն անծայր փարվանին մի ակի շուրջ բոլորած, Տաղերն՝ անմահ գուսանին մեղրոտ շուրթէն իր թռած:

Ո՛ւր որ կոխէր ռաֆն որդուն — իր սիրտն ա՛յնտեղ կը տրոփէր.

Ուրկէ անոր ձայնը գար — իր յոյսն ա՛յնտեղ կ'ամփոփէր. եւ իր կեանքի մութին մէջ նա ռսկի ա՛ստղն էր յոյսի. Թամարն էլ՝ ամպն, որ անոր շուրջ կը դառնար մեկուսի:

Եւ պերն որպէս դիւքական սօսին դալար ու շիտակ,
Որ ջինջ ջրի մը ակին հպա՛րտ կ'անի երկնից տակ,
Այնպէս վազրիկ ուռնացաւ իր մօր լացին տակ բարի.
Կանաչ ծիւ էր — ու սօսի եղաւ տարի առ տարի:

II

Հագիւ տասնութ տարւա էր երբ նա առաւ գոյգ մ'եզներ,
Շէ՛կ էր մէկը բոցի պէս եւ միւսն էր քուլս փանց գիշեր:
Հօրմէն ժառանգ կը մնար մի փանի արտ ու ալգին.
— Օրհնեա՛լ է հացն, որ շաղւած է քանկ ցօղովն՝ ֆրտին-
ֆին:

Ի՛նքն էր մշակն ու ջրուր, ինքն՝ իր հօտաղն ու մանկալ.
Ի՛նք կը ցանէր, կը հնձէր եւ ինք մինակ կընէր կալ.
Մայրն էլ իր սէրն կը խառնէր գաւկի մաքուր վաստակին.
Կուլա՛ր երբ միտք կ'իյնային փառքի օրերն իր նախկին:

— «Որդի՛, կուրնար այս աչքըս, որ փեզ մշա՛կ չը տեսներ.
Ասպետ էր հայրդ. քո տեղն էլ շփեղ փառքի կրկէսն էր.»
— «Փառքիս կրկէսն է՝ միայն արտն իմ ոսկի ցորեանին.
Եւ իմ կարմիր յաղթանակն՝ ծիծղուն եւ վարդ մեր գինին:»

Արտին մէջ ճո՛ղս կը ծաղկէր հասակն անոր սիրական.
Կ'օծէր արեւն իր մազերն, ճակատն էլ՝ փաղցր լուսնկան.
Մէկ կը դատէր—կառնէր տաս. ու երբ աշուն կը հասներ
Հնձանն՝ առատ գինիով, ամբարն հացով լեցուն էր:

Ու երբ կուգար իրիկուն, կախարդ լոյսովն աստղերուն
Վազրիկն էլ տուն կը դառնար հետ գոյգ հուժկու եզներ-
բուն,

Եղջիւրն անոնց զարդարած նախշուն բուրեան պսակով,
Սիրտն իր փքքած ծաղկի պէս, հոգին՝ գինով վաստակով:

Երեք տարի չէ՛ր անցած, երբ տունն էր շէն ու պայծառ,
Սեղանն էր բաց նամբորդին — փոյթ չէ քէ ո՛ր երկրէն
գար:

Յոգնած գուսանն այդ սեմին վստահ կուգար առնել կանգ
Հո՛ն իր վիշտը մոռնալու — նամբի խոնջէ՛քն ու զրկանք:

III

Մի օր հեռո՛ւ աշխարհէ եկաւ գուշակ մը հօր.
Թափեր էին ուսն ի վար գանգուր մագերն ալետր.
Ձեռնն էր բռներ մագաղաք մը հին — ամբողջ նկարուն.
Վարդե՛ր կային հո՛ն — հաւքեր, կախարդ տողեր ու գա-
բուն...

— «Վարպե՛տ, բախտը գուշակէ շփեղ ու քանկ վազրիկիս.
Եւ մինչ հոգուդ երազէն կախարդ գրքիդ կը հակիս,
Գքո՛տ լինի քոդ քո սիրտ — գաւկիս բարի՛ն կամեցիր.
Մե՛ղք եմ. իմ տուն ու յոյսեր հովին մի՛ տար ցան ու
ցիր...»

— «Տիկի՛ն, զարմիկ մի ցեղի ընձիւղն է նա քարմագեղ.
Պապերն անոր քափեր են արիւն առատ փանց հեղեղ.
Բայց ո՛չ անուն կը մնա, ոչ աւա՛րն է մնայուն.
Կ'անցնի մէկը շուքի պէս, մէկն էլ հովի մը հանգոյն:»

«Էս ի՛նչ պայծառ կը տեսնեմ գաւկիդ աստղը լուսածիր.
Ահա՛ շուշան մը դալար... ձիերդ գանձով շո՛ւտ բառձիր.
Կախարդ հա՛րսն է վազրիկիդ... Եօթն օր ըսեմ կամ ամիս՝
Որդիդ նամբորդ է բարով... տիկի՛ն, ինչո՞ւ կը տրտմիս:»

«Կեցի՛ր... ահա՛ ձոյլ ոսկի, մետաքս, սնդուս ու գոհար...
Վազրիկդ է մեծ բեզիրգան... տե՛ս իր դարձի ճանապարհ.
Կի՛ն, բա՛ց դուռը — գաւա՛կդ է կուգա հեծած երկվար...
Գուշակն լոնց դողահար — ներսը լաց ու արիւն կար...»

Թամար սեւն այդ չի տեսաւ. կարծեց դուռը կը բանար
Հարուստ վազրիկ գրկելու. փարվանն հեռէն կ'երեւնար...
Ափը դրաւ իր նւէր, ձեռքին վրա՝ իր համբոյր.
Ու սիրտն ամպի պէս քեքեւ դարձաւ իր տուն սիրաբոյր:

Երեք ջորի բեռնուցին հազար տեսակ բարիքով —
 Մէկը հալաւ ու լաչակ, մէկն էլ բոյրով ու միրգով,
 Երրորդն՝ ուլունք ու գոհար, զարդ ու ծարիր առանձին,
 Եւ եօթն առոյգ ֆաջի հետ հարսի հօր տուն նամբեցին:

Լուսնակն ինչպէս կը ծաթի մէջտեղ գոհար աստղերուն,
 Բացւած շուշանն է ինչպէս ի մէջ փափուր վարդերուն,
 Այնպէ՛ս Նւարդ Ոստանի մէջ էր ծաղկեր սագերով,
 Կարմիր սափորն իր ուսին՝ ակն էր իջեր նագերով:

Եղնի՛կն էր նա առտւա ամբիծ ցօղով դիեցւած,
 Գագալին կերած հացի տեղ, վարդերու մէջ ֆնացած.
 Մագերն իր սեւ ու յարդան ինչպէս ամբան կէս գիշեր —
 Իր աչքին մէջ նայողը էլ վիշտ ու մահ չէր յիշեր:

Իր հոգիէն շա՛տ խորունկ՝ վագրիկ նորհարսն իր սիրեց.
 Պատկերն անոր իր լանջին տակ նա անջինջ փորագրեց.
 Նւարդ ըսես թիթեռն էր, վագրիկն էլ լոյսն իր աննառ.
 Որի ցոլքէն էր դիւթւեր ու չէր գիտեր իսկ պատնառ:

Վագրիկ զգաց որ Նւարդ մի աղջիկ չէր հասարակ,
 Պատկերն ունէր դիցուհու, հասակն էլ պերն ու բարակ՝
 Վայել էր լոկ բամբիշի. մեղք էր գրկել այն փառքէն,
 Հնումն նա եօթ ծովերու յիրուհին էր ապաքէն...

Բայց իր հերկած արտին մէջ բուռ-բուռ ոսկի չէր բուսներ.
 Փարթամ դառնալ ֆրտինով-միայն խենթի մը յո՛յսն էր.
 Այսպէ՛ս պիտի բոլորէր օ՛ր ու ամիս ու տարի,
 Ու դեռ պիտի նա թափէր ֆրտինէն նակտին ի՛ր բա՛րի...

Գարունն էր ծաղկեր — Կանաչ Կիրակի —
 Մրցում կար ձիու, խելիքի ու բազկի.
 Դաշտն էին իջեր նորտ ու նախարար,
 Սեպուհ ու ռազմիկ, զօրք ու զօրավար:

— Թամարն ըսած էր. «Աչքիս լոյս, Որդի՛,
 Առ ձիդ. ու հագի՛ր լաթերդ որսորդի.
 Ու գնա՛ շահիլ փառքն, որ հօրքդ էր —
 Եղիւր հօրդ նման ասպետ-տանուտէր...»

Նւարդն ըսած էր. «Վագրիկ, իմ արե՛ւ,
 Մեծցի՛ր ֆանց սօսի մեր գլխին վերեւ.
 Եղիւր ռամիկէն ու թոյլէն սիրւած —
 Ատի՛ր փառքն, որ է ուրիշէն խլւած...»

— «Ձեմ ուզեր կարծեն ինձ աննար գերի.
 Բաւ չէ տունըդ՝ շէն, արտդ լինի բերրի.
 Պէտք է սնափառ էս մեղկ ջոջերուն
 Ցոյց տալ թէ մա՛րդ եմք — ջո՛ւր չէ մե՛ր արիւն...»

Գնաց մրցումին իր սեւ ձիւն հեծած,
 Ձի՛ն, որ ինք կրթած, ինքն էր մեծցուցած.
 Ու հետ արեւի վերջին շողերուն՝
 Վագրիկ՝ յաղթական փառքով դարձաւ տուն:

— Որդի՛, յաղթական ֆու դարձի նամբին
 Թող փառքի կամարդ լինիմ ու դափնին.

— Ես էլ հրավազ ձիուդ սմբակին
 Փռշի՛ն թող լինիմ, Վագրի՛կ, իմ անգին...

— «Ո՛վ չէ մեծատուն — վատ ու ըստրո՛ւկ է,
 Ո՛վ որ գանձ չունի — ծախւած գերո՛ւկ է.
 Մա՛յր, ինձ ծաղրեցին պետ ու զօրական...
 Ըսին. հողդ փորէ՛, կոպիտ շինակա՛ն...»

Թամար ըսաւ. «Հէգ որդի՛, մի աստուած կա նիւթեղէ՛ն,
Որին լո՛ւտ ծունր կը դնեն տէր ու ծառա հողեղէն.
Առանց որի մեր օրը – մռայլ կեանքն է ըստրուկի.
Ազատ անունն ի՞նչ կ'արժէ քէ գանձ չունիս կամ ոսկի՛...»

«Գուշակն ըսած է որ դու պիտի լինիս բեգիբգան.
Եւ ի՛նչ գանձ որ ծովն ունի, ի՛նչ որ հրան ու Զին կան,
Բեհեգ, վարդիւղ ու մարգրիտ բարձած հազար ուղտերու
Պիտի դառնաս քո Նարդ՝ հզօր բամբիշ կարգելու:»

«Մոռցի՛ր գութանդ գոմին դուռ, ծախի՛ր գոմէշդ ու եգ-
ներ.»

Հայրդ կը շիկնէր ամօքէն քէ որ մշակ քեզ տեսներ.
Մոռցիր անպէտ էդ վաստակդ, որ լոկ վայել է ռամկին—
Գուշակն ուղի՛դ է գծեր — անկէ քալէ, իմ անգին...»

Նարդ իր դուռ ծաղկելուն եօթ լուսնակ էր բոլորեր,
Երբոր հոգին վիրաւոր, բայց մեղմ ձայնով անտարբեր,
— «Մայրի՛կ, ըսաւ, երբ արեւ ծագի նորէն եօթն անգամ
Բեռներս պատրաստ քոյ լինին — օտար երկիր ես կ'եր-
թամ...»

Նարդ սեւ լուրն որ լսեց՝ աչքեր լացի ծով դարձան.
Որմէ վարդերն իր այտին փունջ-փունջ ինկան ու չորցան.
— «Մ'ըներ, մատա՛ղ արեւիդ, ինձ ողջ կրակ մի՛ ձգեր.
Տեսէ՛դ՝ աչքերս, համբոյրէ՛դ՝ սովոր շուրթերս մի՛ զրկեր»:»

«Փառքն ու ոսկին ի՞նչ ընեմ, դո՛ւ ես իմ փառքն ու գոհար.
Անմիտն է լոկ մետաքսի, քիւման շալի սիրահար.
Մ'երթար. քոյ մեզ իբրեւ տուն ծառի բո՛ւն՝ իսկ շա՛տ
լինի.»

Քու տեսն է ինձ խրախնամք, անուշ սէրդ էլ հին գինի:

«Կեցի՛ր, վազրիկս, քովս կեցի՛ր, մշա՛կ լինինք քոյ յա-
ւէտ,

Դու ժիր մշակն արեւառ, ես էլ հօտաղ քեզի հետ.
Դու հօ՛տն արծէ, ես՝ գառներ, սրինգդ ածէ՛, պարեմ ես.
Ուրկէ՛ քալես հետեւիմ քեզի հլու շուքիդ պէս...»

«Մ'երթա՛ր, վա՛զրիկս, հարսնափողս ինձի պատանք մի՛
շիներ.»

Մեղրոտ շունչիդ կարօտով ինձ սեւ հողը մի՛ դներ.
Կեցի՛ր, ծառա՛յ եմ կամփիդ, սուգըս փոխէ ժըպիտի՛.
Լացէս նոյնիսկ քեզ անբաւ գանձեր քափեմ ես պիտի...»

— «Նա՛րդ, կեանքէս հեռանալ դիւրին է ինձ աւելի՛,
Քան քէ քեզմէ, որ կեանքէս քա՛նկ ես ու շա՛տ սիրելի.
Բայց մի պարտք կա ինձ տոհմէս, որ կը վարէ ինձ ան-
կամ.»

Փարթամ պէտք է որ ապրիմ եւ կամ հաշւեմ քէ չը կամ...»

Զիւնտու ու սէգ Արտուսին բարի լոյսն նո՛ր էր ծաքեր.
Հարսերն ջըրի կ'երթային՝ աշտերն երկու բաց վարդեր.
Ծուխը ամէն երդիւի կ'ելնէր պալան առ պալան —
Կախարդ՝ կոյսի երազին կամ քաղցր վշտին իսկ նման...

Դրկից, ճանչւոր ու համհարգ եկան տունը Թամարի.
Աղջիկ մը նո՛ւն էր բերեր, մէկն էլ գազպին ու բարի.
Հարսերն՝ մետաքս բաշկինակ, կիներն՝ գաթա ու փոխինդ
— Հօրժոյրն՝ յուռութ մ'հեքանու — սիրտ մը ոսկի ու
յակինք...

Բակին մէջ ձին էր կեցեր՝ վարդեր՝ կամար վիզն ի վար.
Նւարդ ուլո՛ւնքն էր կախեր, բոժոժն ու ծոպն էլ՝ Թամար
Ու երբ վագրիկ բազմեցաւ քամբին վրայ պարսկական, —
Կարծես թէ Շահն էր հզօր որ ետ կուգար յաղթական:

Նւարդ առաւ կուժ մը ջուր, ճամբին վրա շո՛ւտ տաւ.
Որպէս զի ձին վագրիկի դէպ փա՛ռք վարգէր սրարշաւ.
Համբան ծաղկէր փունջ առ փունջ առջեւ անոր նժոյգին,
Ծովը ցամփէր, եւ անդունդն անոր բանար իր ոսկին:

Որ շոգն՝ անուշ սիւֆ դառնար, ամայֆն հոսէր կաթնաղ-
բիւր,

Ո՛ւր նա նստէր հանգչելու մի ծառ ծլէր հեշտաբոյր.
Որ ծովն ու Զին ու իրան անոր առատ գանձ տային
Եւ նա բարով իրեն գար երբ որ անցնէր եօթ տարին:

Ապա երթի ճամբին վրա կտրեց սափորն էդ կարմիր —
Դատա՛րկ — իր որբ սրտին պէս, ու վառ յոյսին պէս՝
պատիր.

Տարաւ գոգնոցն աչքերուն, մի դող իրանն իր ցնցեց.
Առխակն ինչպէս վարդ կուլա էնպէ՛ս նա տա՛ղն էս հեծեց.

— «Էնտեղ որ դո՛ւ կը կոխես, ես է՛ն ճամբան պիտէի.
Օղակ-օղակ քեզ գրկած՝ պատկերդ՝ անվերջ դիտէի.
Ու երբ ծարաւ դու կայնես վնիտ ակի մը վրան,
Ես էն ջրիկ պիտիէ ու ցօղէի քո բերան:

«Հո՛ն, ուր որ դո՛ւ հանգ կ'առնես, ես շէն պանդոկ պի-
տէի,

Քեզ հաւ ու գառ խորոված, շարքաք ու մեղր քափէի.
Հո՛ն գար քունդդ դիւրեկան քանց խունկ ու վարդ հոտե-
ւան.

Ոսկի աքոռ քեզ տայի, մարմար քաղնիք էլ վրան...

«Բագարն որ դո՛ւ կը մտնես, ես լինէի բեգիրգան.
Գանձերն եօթը ծովերու, ի՛նչ որ Թուրքան ու Զին կան —
Բոլո՛րն յօժար կուտայի քո մէկ հատիկ համբոյրին.
Աստա՛ծ վկա, ո՛չ մէկ մարդ անկէ կրնար տալ մեծ գին:

«Վարդի իւզով ծանրաբեռն՝ ես գով հովը պիտէի.
Քրտնած դէմքիդ արեւառ՝ կագոյր ու բոյր դնէի.
Մագերդ ի վար վարդի թերթ, հպարտ ճակտիդ՝ էլ
համբոյր.

Ըսէի—շա՛տ եմ տանջւեր. գլխիս տէ՛ր, շո՛ւտ տուն եկուր...»

Քարվանն ընկաւ ճանապարհ՝ զըրընգ, զըրընգ երգերով.
Լելակ ու վարդ քափեցին կոյսերն սատափ մաղերով.
Թամար անուշ ու գթոտ՝ տաւ մի մօր օրհնութիւն.
Ապա մարած վա՛ր ընկաւ որպէս գարնած մի քոչուն:

Թամար իրենց այգիէն բերաւ մի թարմ բարունակ
 Ու տան բակին մէջ տնկեց իբրեւ յոյսի նշանակ .
 Նարդն է՛լ ոստ մը յարգի վանա փափուր վարդերուն —
 իբրեւ կարօտ բոցավառ, սէրի վերին պէս կարմրուն :

Գաղտնի արցունք մը թափեց անոնց վրա հէգ Թամար,
 Նարդն էլ պագ մը հրուտ, ցաւի ժպիտ մ'աննշմար .
 Մինչեւ անոնք ուռնացան, բացին բաժակ հոտեւան
 Շուրջը գուռին երգեցիկ, հորին առջեւ ու դրան :

Գաւթին մօտիկ, ուր վագրիկ օրա խնջէ՛քն իր կ'առնէր,
 Հո՛ն, ուր աքռոն էր մարմար՝ վարդաստանին առնէք-եր,
 Մէկը նուռի մը տնկեց, մէկն էլ լացող ուռնի .
 Մէկն հո՛ն գրկանք երագեց, մէկն էլ պաշտում մայրենի :

Բուրդը մահնին վագրիկի ֆա՛նի գգրար գգեցին,
 Կախարդ ֆա՛նի հաւքերու փետրով բարձերն լեցուցին .
 Վերմակն ամբողջ ծաղկեցաւ գոյնգոյն մետաքս վարդե-
 րով,
 Բարձի աստառն ու ծածկոցն՝ անմեռուկի թերթերով :

Երբորն գիշերն փողի պէս կ'իջնէր վրա Ոստանի
 Նայածքն անոնց կը գամէր էն վառ աստղին ընտանի,
 Որի համար ըսած էր վագրիկ . «Սա՛ աստղն է բախտիս .
 Որքան փայլի նա՛ արեւս դեռ վա՛ն է, ճեգ աւետիս...»

Հո՛ն էր էն աստղն, երբ գիշերն անամպ լինէր ու բարի .
 Բայց երբ գոռար փոթորիկն, փրթէր թաթառն վիթխարի,
 Երբ բու՛քն՝ արձակ դէ՛ւի պէս՝ գար արշաւել սարէսար,
 Անոնց հոգուն մէջ սարսափն անդունդի պէս կ'ամբանար :

Ամէն շաբաթ երկու օր պահք բռնեցին, երկու՝ ծով .
 Ժամ չի մնաց, ո՛ւր անոնք չը վառեցին խունկ ու մով .
 Մատուռ ու սուրբ չի մնաց, ո՛ւր չը գացին ուխտաւոր,
 Զ՛եղաւ մէկ վանք, ո՛ւր մատաղ չը բաշխեցին կամաւոր :

Ամէն փարվան, որ կ'անցնէր, անկէ մի լուր կ'ուզէին,
 Գուշակ թէ գար՝ վագրիկի բախտը կարդալ կուտային .
 Իսկ թէ անցորդ մը թակէր դռնակն անոնց մոռացած,
 «Վագրի՛կն եկաւ» գոչելով կը մարէին գրկաբաց :

Այսպէս պատկերն վագրիկի էդ տան միջին կը մեծնար՝
 Ինչպէս ուսին անկապուտ մէջ իր վագրին լեռն ի վար .
 Եւ գոյգ հատնող մովի պէս սիրուն Նարդն ու Թամար
 Կը հսկէին էն համբան, ուրկէ վագրիկ պիտի գա՛ր...

Քարվանն օրօ՛ր ու շօրօ՛ր՝ մուրքը չ'իջած հասար վան.
վազրիկ հո՛ն հուր հաւաքեց, ոսկի տուրիեր դիւրական.
Գինու քասեր նկարէն, գունար, նսնոց ու տորան.
Եւ էլ մէկ տեղ հանգ չ'առաւ մինչեւ իրան ու Թուրան:

Եօք գին տւին ի Թէհրան, ինչ որ առած էր վանէն,
Տաւ գին տւին ի Թուրան, ինչ որ տարաւ իրանէն.
Մեծցաւ քարվանն օրէ օր, ինչպէս գետը կը մեծնա.
Անցաւ Թաշկենդ, Սմրդանդ, իջաւ մինչեւ Բալխարա:

Քարվանն անկէ մտաւ Զին — անծայր երկիրն Արեւին —
Ուր տեղ հազար քաղաքներ գետերն ի վար կը ձգուին.
Կոյսեր ծաղիկ ցանեցին երբ նա անցաւ Ժպտագին —
Կարծես ռազմիկն էր յաղթող մամբին վրա իր փառքին:

Ապա անցաւ կղզիներն՝ անքիւ գանձի ու բոյրի —
Ո՛ւր կեանքն հէքեաք մ'է անուշ եւ տունն՝ առանց կտու-
րի.

Ամէ՛ն մա՛րդ, ուր կո՛ւր ունի եւ ամէն կուր՝ մարգարիտ.
Ո՛ւր մեղր ունի ամէն տունկ, ամէն ծաղիկն էլ ժպի՛տ:

Նաւը բարձած մարգարիտ, փղոսկր, մետաքս, բուստ ու
սաք՝

Զափեց ջուրերն լուսնկա — ներմակ ու ջինջ որպէս կաք,
Անցաւ Սիամ ու Սէյլան, ուրկէ իջաւ Հինդուստան —
Աշխարհն վէպ ու մոգութեան եւ համեմի վարդաստան:

Այնտեղ քարվան մը կազմեց ներմակ ու յաղթ փիղերու.
Եւ ձորն ի վեր Գանգէսի ու գով շուքէն ծառերու
Մտաւ Դելիի սրբազան, եւ դէմ խանի պալատին
Իջաւ դարպասն հոյակերտ՝ էս հայ հօր Ալաւին:

Դեհլի կեցաւ եօթն ամիս, ու եօթն անգամ նոխարացած՝
Համեմ, հոմա եւ լաիօն ու քաշմիր շալ բեռնուցած —
Քարվանն հանեց նա համբա դէպ իսպահան ու Շիրազ —
Տունը քափուր վարդերու, քերթողներու հրամագ:

Անկէ իրեն հետ առաւ հինա, վարդիւղ, գորգ ու զարդ,
Լուսնի լոյսով քարվանը մտաւ Բաղդադ լուսազարդ —
«Հազար ու Մէկ Գիշեր»ի կախարդ ու մեղկ էդ ոստան,
Ուր տեղ չո՛րս բան կար յարգի — ձի, վէպ ու կին ու
Գուրան:

Ենտեղ ի՛նչ որ նա ծախեց, հազար տւին փոխարէն.
Ո՛վ որ մի բան գնած էր, գնել փութաց այն նորէն.
Ապրանք բերաւ ծախելու նա՛, որ գնել չէր կրցած.
Այսպէս փարթամ բեզիրգան Բաղդադն անգամ չէր տե-
տեսած:

Քարվանն հազար ուղտերու հասաւ Մուսուլ, իջաւ Շամ —
Փարթամ քաղաքն, որ տօնի ծիծաղն ունի յարածամ,
Էն որ վէպի պէս դիւրիչ բազար ունի շարէ շար՝
Մէջին խունկ եւ արաք քուր, գերի, ծարիր ու շպար...

Եւ հուսկ լեցուց նա նաւերն՝ ամբողջ կախարդ Արեւելք —
Գոհար, վարդիւղ ու շպար, մետաքս ու շալ — ամէն բերք,
Խունկն ու հաշիշն Արաքիո, նոան գինի տիկ առ տիկ.
Բացաւ ներմակ առագաստ — մինչեւ դշտ վենետիկ:

Հո՛ն, ուր շքեղ կը կանգնի մարմար ժամն Սուրբ Մարկոս-
սի,

Ծովի ու եօթ ցամաքի գանձը այնտեղ կը հոսի.
Հո՛ն կը փութա դոժն ու կոմս, արքա եւ լորդ խաչակիր,
Ծպտեալ խաներն իրանէն, ամիր, սուլթան ու փա՛հիր:

Վազրիկ բեռներն իր ծախեց, հո՛ն շահելով մէկին տա՛ս.
Բեռնուց նաւերն՝ անքիւ գէնք, արձան, պատկեր ու
կերպաս,

Հասաւ փարթամ Բիւզանդիոն, ուրկէ սա՛ գիրն համբեց
տուն.

«Մայրի՛կ, փառքով կը դառնամ — ապրի՛ գուշակն իմաս-
տուն...»

Բակի նոնենին եօքն անգամ բացաւ.
Շիկնոտ ծաղիկներ՝ ժպտող յոյսի պէս.
Ու նարդ գաղտնի՝ իր սէրը լացաւ.
Իր դալար սէրը — նոան ծաղկի պէս:

Եօքն անգամ ծփաց հունձքը ծով ի ծով
Դեղին հասկերով՝ սրտուռ ոսկու պէս.
Եւ անբախտ Թամար ի գո՛ւր կսկիծով
Ըսպասեց որդուն — ոսկի հունձքի պէս:

Եօքն անգամ մութերն կախւեցան քուփէն՝
Ժպտող կոյսերու աչքերուն նման.
Բայց գինու քասերն դո՛ւրս չ'ելան տուփէն՝
Կարմիր օծելու իր դարձի նամբան:

Եօքն աշո՛ւն մեռան մարմար ձիւնի տակ,
Եօքը ձի՛ւն ծածկեց նամբան իր դարձին.
Եւ անոնք գրկած մէկ վառ յիշատակ
Մի գոյգ ուռնում պէս երկա՛ր լացին...

Շինեց արագիւն իր բոյնը նորէն,
Ծաղկաւ նոնենին էս էլ ո՛ւրքն անգամ.
Բարի գիր եկաւ Հոռոմի երկրէն.
Վագրիկն էր գրած. «Մա՛յր, շուտով կուգամ...»

Վագրիկ քողուց Ստամբուլ երբ դեռ եկած չէր գաղիկ.
Բո՛ւռն էր իր տան կարօտը՝ ինչպէս քաթառն է սաստիկ,
Որ իր առջեւ ամեն բան կ'ընէ փշուր՝ եւ աւա՛գ.
Զըրը՛նգ, զըրընգ ֆարվանը տո՛ւն կը դառնար վագն ի վագ:

Փութով հասաւ նա Կարին, գնաց Արծըն, իջաւ վան,
Եւ մօտ դռան Դարէժի փռեց անծայր իր ֆարվան.
Եօքը խափշիկ գերիներ վրանն անոր կանգնեցին.
Հարի՛ւրն՝ գանձի բեռները սարի նման դիզեցին:

Ամբողջ դաշտը կոներու մի ֆաղաֆ էր գունագեղ.
Խո՛ւնկ կը ծխար ամէն դի, լոյսեր կային ամէն տեղ.
Պահակ էին կանգներ հոն ֆառսուն կտրին զինավառ
Եւ շա՛տ գերի ու ծառա, որոնք համբելն է դժւար:

Կ'անէր ինչպէս փոքորիկ՝ խրխինջն արար ձիերու,
Բաշերն օծած լուսնկան, աչքերն նման բո՛ցերու.
Ուղտերն էին տարածւած որպէ՛ս ամպի գորշ դէգեր,
Եւ մօտն անոնց՝ ուղտապանն մի նոր աշխա՛րհ կ'երագէր:

Եօքը գուսան ձեռք առին իրենց ֆնարն ու բանդիռ.
Եւ վէպ ու սէր երգեցին, արկա՛ծ ու ձի՛ն ամպաթիռ,
Պանդուխտ տաղերն ոգբագին, մինչեւ բոլոր աչքերէն
Լացը մարգրիտ առ մարգրիտ վար հոսեցաւ մեղմօրէն:

Յե՛տո պարերգն սկսաւ շուրջը ոսկի խաբոյկին —
Ծնծղան ու դափն հնչեցին, պար բռնեցին այր ու կին.
Դիւքւած ֆաղաֆն էդ գիշեր մնաց մինչեւ լոյս արթո՛ւն.
Ինչպէ՛ս պատմեմ ես իր փառքն, իր գանձն ու իր
նոխուրթի՛ւն:

Վագրիկ տա՛սն օր կեցաւ Վան, բայց տաս տա՛րի էր
կարծես .

Յերեկն առտուրն իր կընէր շնորհալի, ժպտերես .
Բայց երբ կուգար մութ գիշերն՝ զնդան կ'ըլլար անկողինն
Անոր որ կուռքն էր դարձեր՝ զւարթ փաղփի ամբոյսին :

Մի սա՛ր միայն կը բաժնէր այն իր պաշտած Նարդէն .
Դոփի՛ւն մը... եւ արաբ ձին տուն կը ձգէր զինք արդէն .
Սակայն երկիւղն աղէտի մ'այնքան հսկա ու ցաւոտ՝
Ան իր մահին կը գամէր մինչեւ ոսկի առաւօտ :

Մէրը սիրուն Նարդի՝ Աստծու կրակ էր կտրեր,
Սիրտն իր՝ շամփուրն էր անցեր, օր ու գիշեր կը մրկէր .
էլ չի կրցաւ դիմանալ էդ բարկ, անխար կրակին .
(Պայծառ մնա՛ հօրդ տունը, ոսկի նրագն իր յարկին) :

Ամսի քիւն էր տասներեք . օրը կ'ըլլար իրիկուն .
Կանչեց պետն իր ֆարվանին — Գիսակն բարի ու խոկուն,
— Վարպէ՛տ, ըսաւ, լաներուն բաժնէ՛ մէկ մէկ նո՛խ ֆակ,
Ճամբա հանէ՛ ֆարվանը երբոր ծագի արուսեակ .

Ապա հեծաւ իր սեւ ձին, մի բա՛ն մնջեց գորովի .
Բացաւ նժոյգն իր ռունգերն, տնկեց վիզը կորովի,
Քակեց նըման ջրվէժի անգուսպ յորձանքն իր բաշին —
Անտես եղան մութին մէջ հեծեալն ու ձին ու փռչին...

Մա՛յր, երէկ գիշեր չա՛ր երագ տեսա .
Կո՛ւքքն էր . շողերով մեր այգին հասա .
Խաղողն էր հասեր քուփէ քուփ առա՛տ՝
Ժպտի պէս շիկնո՛տ, փողքը ու ոսկեհատ...

Վագրիկս էլ ներմակ ձի նստած տեսա
Շփե՛ղ ու զւարթ որպէս նոր փեսա .
Արագ դռոյթով մտաւ մեր այգին —
— Ծարա՛ւ եմ, ըսաւ, Նա՛րդ, իմ անգի՛ն...

Եօթն արծաթ փարչով փամեցի զինի .
Ո՛ւր ծորեց սի՛րտս էլ — լացող ուռենի՛ .
Ապա լեցուցի երկու ոսկի քաւ .
— Դու այգին հասար դաժա՛ն, վազն ի վազ :

Վագրիկի նժոյգն տեսէդ խրտչեցաւ .
Ու ձեռքի զինին քաւէն քափեցաւ
Եւ կուրծքը ներկեց մի քարմ վերքի պէս —
Ձին էլ կարմրեցա՛ւ արիւնն է ինչպէս :

Դո՛ւն էլ սեւերով պարել սկսար —
Աջ ձեռքդ էր կարմիր արեան հաւասար .
— Պարի՛ր, իմ հարսնիկ, քո՛ղ որդիս ցնծա՛ —
Ըսիր ինձ, յանկարծ ֆունէս արթնցա՛...

— Երագդ է բարի, իմ սիրուն Նարդ,
Դինին խնդուք է, ու ձին էլ մե՛ծ բախտ .
Քընի մէջ արիւնն ու վերքն է բա՛րի .
Գուշա՛կն է ըսեր . անցաւ եօթ տարի :

Էլ շուտով կուգա որդուս կարաւան,
Կ'անցնի Բիւզանդիոն, կ'իջնէ Արծն ու Վան
Ու բարձած վարդիւղ, զարդ ու անքիւ գանձ
Կուգա քեզ կարգել բամբիշ փառապանծ :

Գիշերն ո՛ւշ էր երբ Վազրիկ հասաւ Ոստան ծառաշատ .
 ձամբան ամբողջ կը բուրէր լեւակ ու վարդ ու փշատ .
 Ծաղկեր էր բուսի ու պարտէզ, ծաղկեր անուշ լուսնկան,
 Ծաղկեր էր իր հոգուն մէջ սէրի վարդը դիւրական:

Բլրի լանջին երեւցաւ իրենց տունը հնամի,
 Որի գլխէն անցած էր հազար փորձանք ու քամի,
 Բայց դեռ կանգուն կը մնար մի ժայռի պէս անասան .
 Վազրիկ մնջեց . «Ո՛վ իմ տուն, փառքի օրերդ է՛լ հասան»:

Մի քուրմի պէս երկիւղած՝ բացաւ բակի դուռն արոյր .
 — Ներսն էր փքքեր քափուր վարդ՝ շիկնուտ ինչպէս է
 համբո՛յր .

Բացեր էր բոյլ նուսուփար՝ աստղի նման՝ գուռին շուրջ .
 Բակը դըրախտն էր աննառ՝ համակ փքքեր ու անուրջ:

Փութով նժոյգն իր կապեց ամուր օղէ մը երկաթ,
 Ո՛ւր ձին գուռէն դիւրական ըմպեց աստղ ու լուսնի կաթ .
 Եւ գով սիւսէն վար քափած նռան քերքեր կոխելէն՝
 Սիրտը նուռի պէս փքքած՝ Վազրիկ մտաւ տան դռնէն:

Ինչպէս սուեր՝ սանդուխէն Վազրիկ սողաց դէպի վեր,
 Սենեակն ելաւ Նւարդի՝ անձա՛յն ինչպէս մի սուեր —
 Ու քովն անոր սնարին կեցաւ լուռ ու հեւագին,
 Լուսնի շողը կաթեր էր մարմար աչքէն երդիքին,

Եւ շուրջ դէմքին Նւարդի լոյսէ պսակ էր կապեր .
 Սեւ մագն անոր ծովի պէս բարձին վրայ էր քափեր .
 Դէմքը՝ վնիտ երագի եւ բիւր քովքի էր մատնան,
 Որ մեծ գուսան մ'էր գրած եւ այն կնիւթ յախտնան:

Եօթը տարւա երա՛զն էր մարմինն առած իր առջեւ .
 Է՛դ դէմքն ուղղած իր նամբան՝ ինչպէս անմուտ վառ
 արեւ ,

Էդ կեռ յօնքերն էր յիշած երբ կապած էր ծիածան .
 Էդ քան սիրուն՝ չէր տեսած ո՛չ մէկ պատկեր ու արձան:

Այնչա՛ւի մեղմ էր իր շունչը, կարծես երբեք չէ՛ր շնչեր,
 Բերանն՝ հասուն մի նուռ էր, կարծես միս ու արիւն չէր .
 Կոպերն իր նուրբ՝ ամպի պէս ծածկեր էին իր աչեր .
 Հրեղէն կարա՛պն էր, որ մի կաթ լնի ափին կը հանգէր .

— Նւա՛րդ, հոգեա՛կ, իմ անգի՛ն, Վազրիկ մեղմով
 փսփսաց .

Մոլար նամբորդդ է եկեր, բա՛ց ծով աչքերդ ու վեր կա՛ց .
 Սիրու մէ՛կ բառ խօսէ ինձ, մեռնիմ տաճար քո բերնին —
 Ապա դողով սպասեց՝ ինչպէս լացող ուռնին:

Նւարդ աչքերն իր բացաւ, էդ ինչ աննառ բերկրութիւն .
 — Վազրի՞կս ես դու քէ՛ր երագ, քո՞ւն եմ արդեօք քէ
 արքուն

— Վազրի՛կդ է որ քեզ կուգա՝ քողած իր գանձն ու
 քարվան .

Նւարդ ոտքի էր ելած՝ ինչպէս լոյսի շատրւան...

Եւ գիրկն ինկան իրարու մի գոյգ շողի հանգունակ,
 Բերան բերնի ծաղկեցան ինչպէս երկու բարունակ .
 Ապա անխօս դէմ առ դէմ անյագ իրար դիտեցին —
 Մի գոյգ սիրող լուսահաւ՝ մթուն ձգւած առանձին...

Վազրիկ հանեց մի մանեակ՝ ամբողջ մարգրիտ ու սուտակ
 — Եւ այն կախեց Նւարդի կարապ վըզէն սպիտակ .
 Ու եօթն անգին մատանի՝ եօթը տարւա իբր նշան՝
 Անցուց անոր մատները քնքո՛ւշ ինչպէս ջրշուշան:

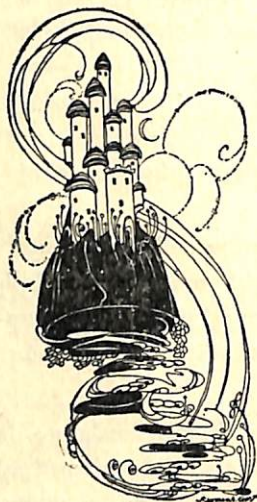
Հանեց պսակ մի շքեղ՝ տասը աստղէ յօրինւած՝
 Մէջտեղ շողակն մի արեւ, ասես սիրով հրդեհւած,
 Եւ այն դրաւ Նւարդի սիրուն գլխին, եւ ըսաւ .
 — Իմ սէ՛ր եւ իմ քագուհի՛, փառքի մեծ օրդ հասաւ...

— Վազրիկ, տանջւած իմ գլխին դո՛ւ ես լոկ քագ ու
 պսակ .

Ու փառքս՝ որպէս բարտեհի ձգուող դալար էդ հասակ .

— Բերեր եմ քեզ անբաւ գանձ, ապրանք, գերի ու գոհար.
— Սիրտըս միայն քե՛զ կուգէ, ի՞նչ ընեմ գանձն ու
աշխարհ...

Գիշերն ո՛ւշ էր, երբ անոնք խոր քուն մտան լուսնի հետ—
Բացած երկու քարմ կռկուն փափուր վարդի հոտաւէտ—
Որ չե՛ս գիտեր քէ արդեօք պիտի բացւի՞ն վաղ նորէն՝
Առանց անդարձ խլելու սիրող ձեռքէ մ'անօրէն...

XIV

Լուսաստղն ելած էր արդէն ինչպէս կանթեղ աղամանդ,
Ու կը վառէր տրտնօրէն վերել էդ տան հնաւանդ.
Չուի պա՛հն էր փաթման. նժոյգն՝ սէգ վիզն իր տնկեց,
Եւ բուն վազփն կարօտը մութին մէջ զի՛լ վրնջեց:

Թամար ցատկեց իր տեղէն — խրխիչն իր տան բակէ՛ն
էր...

Ո՞ր խենթ ասպետն էդ ժամին իրեն տուն հիւր էր եկեր.
Կամ քէ չ'ըլլա՛ վազրիկի փաթման էր ան սպասած,
Որ շուտ իր տեղն հասնելու համար մքով էր փախած...

Սիրտը դողով՝ հեւագին Թամար իջաւ իրենց բակ,
Ուր կը հնչէր սալին վրա արար ձիւ կուռ սմբակ.
— «Որդուս ձի՛ն է սա հրեղէն, մեռնիմ կամար իր վրդին,
Քարվանն էլ դո՛ւնն է անշուշտ, անքիւ գանձով միասին»:

Բացաւ բակի դուռն արոյր, որ չոր լացով ճընրոս՛ց,
Դո՛ւքսն էր ամայ՝. ծառերու սոսափն անգամ էր լռած.
Հեռէն կուգար գետի երզն—ամբողջ կարօտ ու սարսուռ.
Թամար՝ շփոթ՝ ետեւէն գոցեց բակի ծանր դուռ...

— «Եկողն եթէ վազրիկն էր, ո՞ւր են փաթմանն ու բեռներ.
Շփեղ որդի՛, հէգ մայրըդ, դարձի մամբիդ քող մեռնէր.
Որի՞ն է էն սեւ նժոյգ... ո՞վ Տէր, մի՞թէ հնար է
Որ հեգ ու փաղցր հարսնուկըս որդուս դէմ դաւն այս
լարէ:»

«Մի՞թէ իր լացն ու հառաչ կե՛ղծ են եղեր ու պատիր,
Կե՛ղծ են եղեր պահքն ու ծով. մի՞թէ ժամը՝ ծնրադիր
Նստած՝ փոխան աղօթփի՛ օտար սէ՛ր է կարդացեր.
Ո՞վ է տմարդ էն ասպետն, որ գաւկիս տեղն է գողցե՛ր...»

«Անոր սիրով տանջելի որդիս ա՛մբողջ եօթ տա՛րի.
Կուրծքը բանա բուփն դէմ, գլուխն դրնէ ժեռ փարի,
Իսկ իր սէրի առարկան, ծոցը բանա գողերուն,
Ծաղրէ որդիս, կեանքին քոյն խառնէ, հացին էլ արի՛ւն...»

«Օտա՛ր աղջիկ, դո՛ւ մեր տուն մտար որպէս հրեշտակ,
Ըսինք, 'գարո՛ւնն ես ծաղկած, արեւն ունիս կոպիդ տակ՝
Հիմա չար դե՛ւն ես, մեր սիրտն՝ ամո՛ւր բռնած կը
փամե՛ս.

Խաբւա՛ծ որդի՛, արեւառ ճակտիդ մատա՛ղ լինիմ ես...»

Թամար զգո՛յշ, հեւալէն սենեակն ելաւ իր հարսին —
Շնչատ հասաւ բարձին ֆով, որի վրա միասին
երկու գլուխ նշմարեց եւ ո՛ւր լսեց երկու շունչ.
Մի դո՛ղ ինկաւ ծունկերուն եւ իր հոգուն մէջ՝ մոռնչ...

Մի պա՛հ ուզեց նա նետուի վրա պատուի էդ գողին,
Ակռաներովն իր պատռել կոկորդն հարսը խաբողին,
Եւ կամ ճանկել կեանքն անոր՝ ձագը խլած վագրի պէս,
— Վախցաւ, որ իր ուժը զինք կրնար դաւել վերջապէս:

Յանկա՛րծ իր ֆով, պատէն կախ տեսաւ զրահ ու զէնքեր.
Մի գանձի պէս՝ իր ձեռքը արար դաշոյն մ'էր ինկեր,
— Աղտն, որ դու տանս փեցիք թող այն սրբէ քո արին
Ըսաւ. անոր կուրծքին մէջ խրեց հատու էդ դաշոյն...

Ցաւառ մոռնչ մ'էր պոռք-կաց զարնած հսկա էդ լանջէն
— Նա՛րդ, սրտիս ի՞նչ կ'ըլլա. զանգերն ինչո՞ւ կը
հնչեն.

Նարդ ցատկեց իր տեղէն. «արի՛ւն, արի՛ւն, ո՛վ Աստուած,
Վագրի՛կ, դո՞ւ ես կը տփաս. դո՞ւ ես արդեօք զարնած...»

— «Կուրցէ՛ք աչքե՛ր, խլացէ՛ք իմ չար, անտէր ականջնե՛ր.
Կուրծքը, որ ես պատռեցի, մի՞թէ գաւկիս յաղթ լանջն էր.
Նա՛րդ, վառի՛ր նրազը, մեր տան նրա՛ցն է մարո՛ղ...
Ո՞վ է լսեր որ դառնա մայրն իր որդու սեւ գրո՛ղ...»

— «էս ի՛նչ աղու կը հնչեն զանգերն արծաթ՝ փարվանիս.
Նարդ դուռէն դո՛ւրս նայի՛ր... ինչո՞ւ ապշած կը
կայնիս...»

Մամի շառ լոյսն էր ինկեր դէմքին վրա Վագրիկի.
Աչքերն էին նազուն նման մարդ կրակի:

Կարմիր դաշոյնն ձեռքին մէջ Թամար անշարժ էր կեցած,
— «Անսիրտ Աստու՛ծ, անէ՛ծք քեզ... Գուշակն էսպէս
չէ՛ր պատմած.

Ոսկի ու փառք կուգէի — սեւ ու արի՛ւն կամեցար.
Որդիս գրկել տենչացի — դահիճն ըրիր ինձ խելա՛ր...»

Նարդ սեղմեց իր բռունցքն, որմէ արիւն կը կաթէր.
Կարմրեր էր աչքն՝ արիւնէն, կարմրեր՝ ներմակ իր
լաթեր.

— «Ձեռքդ չորնա՛, սեւսիրտ կին, ինչո՞ւ կուրծքս էլ
չի բացիք.

Դո՛ւ որ լոկ փառք փնտռեցիր ու հարսդ էլ բո՛ղ
կարծեցիր...»

— «Մայրի՛կ, այստեղ մօտեցի՛ր... տե՛ս խոնջ որդիդ է
եկեր...

Ի՛նչ... քէն ունիս ինձի դէմ... հոգեա՛կ, ինչու ես փղձկեք՝
Նարդ խլեց սնտուկէն թանկ ու ներմակ մի սաւան,
Անով փորձեց կեցնել փանդուղ կրծքի շատրւան...

— «Նստէ՛... Նա՛րդ, բարձիս ֆով... անո՛ւշ նայէ
աչքերուս...

Զըրը՛նգ... զըրը՛նգ... կը լսե՞ս... բերէ՛ք ֆողեր
ոսկեհի՛ւս...

Գոհա՛ր բերէ՛ք տուփերով... է՛ս էլ հիման է յարգի...
Բոնի՛ր ձեռքէս... վառեցէ՛ք ոսկի ջահերն ի՛մ փառքի...»

«Բա՛յց դու կուլա՛ս... պաշտելի՛ս, դէմքիդ ֆողն ի՛նչ
յարմար է...

Աչքերդ անգամ մ'էլ տեսնեմ... ձեռքդ սառ ու
մարմա՛ր է...

Զըրը՛նգ, զըրը՛նգ... բաց... դուռը... փարվանն է այն
հեւասպառ —

Լոյսերն... ինչո՞ւ... մարեցի՛ք... ջո՛ւր... ջո՛ւր ցո՛ւրս
է... ու խաւար...»

Վագրիկ բերանն իր կնիքն ինչպէս մի տուփ դիւրական.
Փակեց աչքերն կարօտած՝ մահի փնով մշտական.
Նւարդ դիտեց այն երկա՛ր, անլաց հեծփով մը փանդիչ.
Ապա յանկարծ արձակեց սո՛ւր եւ վայրագ մի ֆրֆիջ...

Թամար մէ՛կ մը նայեցաւ ձեռքի արար դաշոյնին —
Ձե՛ր, այդ ֆրֆիջն աւելի՛ հատու էր ու մահագին,
Մէկ էլ որդուն նայեցաւ, որ մե՛ծ փափուր վարդի պէս
Վերքը կրծքին՝ կը պառկէր. հա՛րսն էլ սոխակն էր
կարծես

Որ էդ վարդով խելայեղ՝ կերգէր ու պար կը դառնար.
Մերք ֆող ձգած իր գլխին՝ լուռ ու անշարժ կը կենար.
Մերք էլ ծռած Վագրիկի ականջն ի վար կը մնջէր.
«Վե՛ր կաց, հոգուս սիրական, գուշակն էսպէս պատմած
չէ՛ր...»

Նորէ՛ն պարել կըսկսէր. «մա՛յր, տե՛ս քիթեռն էս ոսկի,
Թեւերն նախշուն են ինչպէս աչքերն անուշ՝ Վագրիկի...»
Եւ կը վազէր շուքի պէս Նւարդ անոր ետեւէն՝
Որ իր կեանքի երա՛զն էր, ինքն էլ՝ անոր խենթ գերին...

— «Գլխի՛դ փուլ գա երկինքըդ, ֆա՛ր եմ, ինչպէ՛ս
դիմանամ,
Անբախտ Նա՛րդ, հերի՛ք է. ներէ՛... ա՛յս, քոյ ես
կուրմա՛մ...»
Մէկ էլ կուրծքին մէջ խրեց դաշոյնն էդ սո՛ւր, արիւնո՛ւտ.
Մրմո՛ւնջ մըն էլ... եւ Թամար գնաց պառկիլ որդուն
մօտ...

Իսկ դեռ Նւարդ՝ անտարբեր իր խենթ պարը կը դառնար.
Մերք էլ կուլար ողբագին ինչպէս ջարդուղ մի փնար.
Կամ գիլ ու բարձր կը ֆրֆէր. «Գուշակն էսպէս պատմած
չէ՛ր».
Մերք էլ քիթեռն բռնելու տենչէն կարծես կը քոչէր...

Անցաւ գիշերն ահաւոր որպէս տեսիլ մը ցաւոտ.
Ու վրա ֆաղփին ծաղկազարդ՝ իջաւ ոսկի առաւօտ.
Զոյգ զոյգ սարեկ ու ծիծառ՝ ծաղկուն ծառերն ըրին քառ.
— Կտուց կտցի մնջելով հնչուն սիրերգ մը աննառ:

Ամէն մի տան երդիքէն ելաւ ծուխը ծիրանի.
Վա՛ռ էր ամէն մէկ քոնիր, ամէն ակուք ընտանի.
Միայն սեւսիրտ Նւարդի տունն էր անծուխ, անկրա՛կ.
— Գրողն դուռէն էր մտեր եւ այն քողեր աւերա՛կ...

Նւարդ մագերն փետտելով դէպի Վագրիկ կը խուժէր —
Վստահ՝ որ բարկ համբոյրով պիտի խոր վերքն էդ
բուժէր.
Եւ էն շֆեղ պարմանի արիւնն սառած շուրքերուն՝
Իր խենթ պարը կը դառնար որբուկ եղնիկն էդ սիրուն:

Մերք կը վազէր դէպի բակ, հո՛ն ուր նոյնքն էր կայնած.
Հակառակ անոր կը պագնէր՝ բաշին հետ մագն իր խառնած.
«Քաջիս հրեղէն երկվա՛ր, հիմա կելնէ իմ ասպետ,
Եւ կը քոխ դէպ աստղեր՝ ինձ էլ առած ձեզի հետ...»

Հեռուէն, Վանա փամբի կողմ ելաւ փոշին ոսկեղէն,
Ինչպէս մի ամպ երկնքի դաշտին վրա լուսեղէն.
Ու հետ անոր զըրբնգուն զօղանջն արծաթ գանգերուն,
Եւ հետ անոր վըրբնջիւնն՝ հագար արար ձիերուն...

Մօտիկ բանոյ մշակներն մոռցան ցանքերն ու պարտէզ
Երբոր ֆարվանն Վագրիկի հպա՛րտ ելաւ ի հանդէս. —
Զըրբնգ, զըրբնգ մօտեցաւ. Ոստան մարդէ դատա՛րկ էր.
Ամէն դէմքի զարմա՛նք կար, ամէն շուրքի էլ՝ գովքե՛ր.

Հովին կըսէր — «Քիւն ասոր մե՛ծ է նոյնիսկ աստղերէն,
Երբոր լուսնակն է մտեր, հօտերն երբ դեռ ֆնէ՛ր են...»
Ասպետ մը քէ — «Սողոմոն էսքան գանձ չէ՛ ունեցած».
Նաւորդն. «Ասոր չափ աւագ ո՛չ մէկ ծովեզր եմ
տեսած...»

«Երնէ՛կ էն տանն, որ տէ՛րն է էսքան անհատ նոխուրեան»
Ու կը ֆալէր դեռ ֆարվանն, որ ծայր չունէր ու վախճան.
Եւ ողջ Ոստան կ'ունկնդրէր կարծես վէպի մը կախարդ,
Որ հին գրէէ մ'էր երգած վարպետ գուսան մ'ալեգարդ:

Ու մեծ գետի մը նման ֆարվանն անկերջ կը յորդէր՝
Իր ծոց ժուլած անթիւ գանձ, բուրմունք ու շալ
ու գարդեր.

Հոքը հասաւ Վազրիկի անտէր դրան առջեւ գո՛ց —
Ու հոն կեցաւ՝ կազմելով մի ծո՛ւլ ծփուն, ալեկո՛ծ:

Գիսակ իջաւ նծոյգէն. դէմն էր բակի դուռը մեծ.
Թակեց փակ դուռն ամրակուռ - ներսէն լռի ձին վըրցեց.
Նորէն բակեց անհամբեր — գո՛ւն էր միայն որ կերգէր.
Երբորդ անգամ որ բակեց — Նւարդ առջեւն էր կանգնէր:

— «Ողջո՛յն, չֆնաղ տիրուհի՛, ֆարվանն բա՛րով հասեր
է.
— «Կեցի՛ր, Վազրիկս ես կանչեմ — վարդը սրտին՝ պառկե՛ր
է. .

Հեռո՛ւ ֆամբէ նա կուգար՝ տանջւած ու շա՛տ յոգնած էր.
Մայրն էլ կարծեց թէ օտար մ'էր որ ծոցըս պառկա՛ծ
էր...»

Գիսակ շփոթ նայեցաւ զարնւած էդ որբ երէին.
Մագերն ալիք առ ալիք մինչեւ ծունկերն կ'իջնէին,
Դէմնն էր գունատ մոմի պէս, կարմրեր էր լաթն սպիտակ.
Նայածֆն էր մուր ու պարապ՝ ինչպէս անդունդն
անյատակ:

— «Ի՞նչ կը նայիս ձեռքերուս, պարսիկ հիման է յարգի.
Պատանք բերի՞ր մայրիկին, որ հոն անձայն կը պառկի՛...
Տե՛ս, տե՛ս թիթեռն ի՛մ ոսկի — լանջը կարմիր կակաջ է.
... Կեցի՛ր, ձա՛յնն է Վազրիկիս, գարթնե՛ր է... ինձ կը
կանչէ...»

Ըսաւ բուֆի պէս արա՛գ խուժեց սենեակն աղէտին.
Արեւն ինկած էր երդէն, եւ ողջ մահինն ու գետին
Կապեր էին լերդ արիւն. Թամար պառկած որդուն քով՝
Անոր ֆակատ կը շոյէր կարծես սառած իր ձեռքով...

Վազրիկն էլ բա՛ց աչքերով դարձեր էր դէպ լուսամուտ
Ո՛ւրկէ ֆարվանն կ'երեւնար՝ առտւա փառքով օծանուտ.
«Վե՛ր կաց, անուշ սիրակա՛ն, անծայր ֆարվանն էլ
հասաւ».

Կանչեց Նւարդ. ու մէկ էլ՝ իր խօլ մահպարն սկսաւ...

Գիսակ, որ լո՛ւտ՝ Նւարդին մինչեւ դուռն էր հետեւած
Տեսաւ արիւնն ու վերքեր, տեսաւ կարմիր արարած —
Եւ հասկցաւ թէ աղէտն շանթի նման իջած էր.
Գիտցաւ ինչո՞ւ սիրահաւն վարդը լալէն գժւած էր...

Լալով մահինն մօտեցաւ էդ սէգ բարի ծերունին.
Ու գիրկն առած գանգրահեր գլուխն՝ անբախտ պարմանին
Օծեց մի հօր համբոյրով՝ սառած ֆակատն ու այտեր.
«Ինչո՛ւ ինձ չը լսեցիր, ինչո՛ւ թողիր տունդ անտէ՛ր...»

Գիսակ կանչեց ֆարվանէն երկու հօր գիտնական,
Որոնք կախարդ դեղերով եւ թանկ իւղով պատուական՝
Մօրն ու որդու դիակը յաւէտ անեղծ դարձուցին,
Երկու կոյսեր էլ անոնք փարթամ լաթով պննեցին:

Ապա բերին հոտաւէտ փայտէ երկու սնտուկներ —
Մէ՛կն էր բանւած սատափով, մէ՛կն էլ ոսկով ծեփուն էր,
Ու հոն ծալ-ծալ մետաքսի մէջ եւ խնկի ու վարդի
Դրին Թամար, ու Վազրիկ, որ սիրտն էր հէգ Նւարդի:

Յետո ծաղկով զարդարած էդ գոյգ յարգի սնտուկներ
Բարձին երկու ուղտերու. երկու տասնեակ խաբշիկներ
Անհուն աւզի նման՝ սե՛ւ՝ անոնց պահակ կանգնեցան.
Ու երբ միջինն չէր եղած՝ ֆամբա ինկաւ կարաւան:

▲
Եւ կը փութէր դողանջը հազար արծաթ գանգերու՝
Տրտռում ինչպէս եղբերբոց, քաղէ ի քաղ եւ հեռո՛ւ .
Եւ նուրբ փռչին խունկի պէս կ'ելնէր ոլոր, օդապա՛ր,
— Կարծես մահի քափօրն էր լալով ինկած մանապարհ...

Մէկ նոթն անծայր փարվանին արդէն դաշտը հասած էր,
Մէկալ նոթն էլ դեռ անտէր դուռին առջեւ կը սպասէր .
Ու հարց կուտար ամբոյսը ամէն մարդի ապշահար —
«Քարվանն ինչո՞ւ էր եկած, ինչո՞ւ արագ խոյս կուտար»

Վերջին ձիերն էլ քողին դուռն էդ մտայլ ու անտէր .
Բայց դեռ Նւարդ՝ տենդագին իր բակն ու տունն կը դիտէր,
Որ իր սէրի ու վշտի ամուր վանդակն էր եղած .
Բաժնել զինք այդ անցեալէն, մի՞թէ հնար էր, Աստու՛ծ:

Մինչ կը հոսէր փարվանը՝ մի գետի պէս ոսկեջուր -
Արեւն քեկած էր սարին, կարմրեր էր դաշտ ու բլուր՝
Խորունկ բացւած վազրիկի լանջին նման վիրաւոր .
Շօրօր կ'երբար դեռ փարվանն ինչպէս մի ամպ հեռաւոր:

Նւարդ իր տանն նայեցաւ որ էլ կնիւած դամբանն էր,
Ապա կախարդ փարվանին, որ հետն առած կը տանէր
Վազրիկն անուշ եւ արձակ մագերն հովին ցանելէն
Խուժեց դէպի կարաւան, որ խոյս կուտար զնգալէն:

Ի՛նչ որ երբեմն նա ունէր — անցեալն ու սէր ու երագ —
Եւ ինչ որ էր իր անձը, եւ իր պատկերն հեզանագ —
Յանձնած էր նա փարվանին, որի տրտում ստերն էր —
Անոր պիտի հետեւէր, ո՛ր մէկ մամբէն այն փալէր...

Եւ կը զնգար հէֆեաթը հազար ոսկի գանգերուն —
Սիրու կանչին պէս դիւքիչ, մի ողբի պէս գալարուն .
Ու կը վազէր շուքի պէս Նւարդ անոր ետեւէն,
Անծայր մամբէն, որ արդէն որբ կը մնար արեւէն...

ԾԱՄԹԵԼԸ

ԾԱՄԹԵԼԸ
(ՎԵՐԱՄՇԱԿԻԱՅ)

Սիփանի սէգ կատարէն,
Օրօ՛ր, շօրօր եա՛ր,
Թեւ առաւ Սինամ կաֆաւ,
Հուրն ի հրեղէն եա՛ր.
Շէկ տղէն շող-լող տալէն
Օրօ՛ր, շօրօր եա՛ր,
Հանց երազ ծովափն ելաւ,
Հուրն ի հրեղէն եա՛ր:

Բոժոժներն զըրբնգալէն
Սօնա աղջիկն հոն կանգ առաւ.
Ծամերու ծանրութենէն
Ծամքելն կտրաւ ի ծովն ընկաւ:

— Իմ վըզի վզնոց կուտամ
Դէ՛ հանի՛ր ծամքելն ի ծովէն.

— Լողորի մէկն էլ ես եմ,
Չե՛մ հանի՛ր ծամքելն ի ծովէն:

— Իմ կարապ վզիկ կուտամ,
Դէ՛ հանի՛ր ծամքելն ի ծովէն.

— Լողորի մէկն էլ ես եմ,
Չե՛մ հանի՛ր ծամքելն ի ծովէն:

— Իմ կամար ընփւեր կուտամ,
Դէ՛ հանի՛ր ծամքելն ի ծովէն.

— Լողորի մէկն էլ ես եմ,
Չե՛մ հանի՛ր ծամքելն ի ծովէն:

— Իմ չիմար հասակ կուտամ,
Դէ՛ հանի՛ր ծամքելն ի ծովէն.

— Լողորի մէկն էլ ես եմ,
Չե՛մ հանի՛ր ծամքելն ի ծովէն:

— Իմ կակաջ բերան կուտամ,
Դէ՛, հանի՛ր ծամքելն ի ծովէն:

— Լողուրի մէկն էլ ես եմ,
Ձե՛մ հանի՛ր ծամքելն ի ծովէն:

— Իմ սրտի՛կ քեզի կուտամ,
Դէ՛, հանի՛ր ծամքելն ի ծովէն:

— Իմ ջուխտակ աչքիս վըրէ՛ն
Ծամքելն հանեմ անտակ ծովէն:

— Եար ունիմ, եար ունիմ,
Եա՛րս է դալար չինար ծա՛ն
Եար ունիմ, եար ունիմ,
Խնձոր քալեմ, եկ ինձ տար,
Եար ունիմ, եար ունիմ,
Շէկիկ լողուր սիրահա՛ր,
Եար ունիմ, եար ունիմ,
Մէկ պագն ուզես, երկուսն ա՛ն:

— Զա՛ն աղջիկ, քեզի համար
Օրօ՛ր, շօրօր եա՛ր,
Եօք ծովի տակ կ'իջնեմ ես
Հուրն ի հրեղէն եա՛ր:
Նոր ծամքել ծամիդ համար
Օրօ՛ր, շօրօր եա՛ր,
Շառ ամպէն կը հիւսեմ ես
Հուրն ի հրեղէն եա՛ր:

— Ինձ քաշել մի՛ տար կարօտ,
Շո՛ւտ ինձ արի ուսիդ նարօտ:

— Բարով գա էն աննառ օր,
Իմ վառ արեւ եւ իմ աստուր:

— Իմ վզիկ մատա՛ղ քեզի,
Դէ՛, շուտ արի՛, ուսիդ նարօտ,

— Քո վզիկ պերն մարմար սիւն՝
Պսակ կապած բարի լուսուն:

— Իմ ընկեր մատա՛ղ քեզի,
Դէ՛, շուտ արի՛, ուսիդ նարօտ:

— Քո ընկեր երկնից կամար,
Լողուր տղէն քեզի մատաղ:

— Իմ բերան մատա՛ղ քեզի,
Դէ՛, շուտ արի՛, ուսիդ նարօտ:

— Քո բերան պատուական նո՛ւր,
Նռան գինուց վա՛ն քո համբոյր:

— Իմ հասակ մատա՛ղ քեզի,
Դէ՛, շուտ արի՛, ուսիդ նարօտ:

— Հասակդ է իսպահան ո՛ւտ,
Հպարտ կանգնած կալերու դուռ:

— Ի՛նչ ունիմ մատա՛ղ քեզի,
Դէ՛, շուտ արի՛, ուսիդ նարօտ:

— Ինձ համար արծւի քե՛ւ ես,
Վառ ծիածան, հուր-արեւ ե՛ս....:

— Եար ունիմ, եա՛ր ունիմ
Խնձոր ունիմ, կծած է,
Եար ունիմ, եա՛ր ունիմ,
Չորս բոլորն արծըքած է.
Եար ունիմ, եա՛ր ունիմ,
Աղբէրս ուզեց չը տի,
Եար ունիմ, եա՛ր ունիմ,
Ասի եարի կծած է:

ԼԵՅԼԱ ՆԻ ՄԵԶՆՈՒՆ

ԼԷՅԼԱ ԵՒ ՄԷՋՆՈՒՆ

Ա

Սարի գիշեր՝ երա՛գ՝ հիւսւած աստղերով,
Թովիչ բոյրի եւ հեշտանքի անուակ ծո՛ւլ,
Ելաւ ծածկեց հանդերն ու գիւղն ու բլուր
Եւ հեշտ քնին ամենքն ըրաւ անձնատուր:

Մշակ Մէջնուն – անհայր որդին Դադօին
Քուն կը մտնէր հանդի դատէն իր դարձին.
Եւ մի աղջիկ դալար սալի ուռի պէս –
Երագին մէջ, նազանքներով կուգար տես:

Կարծես մի գոյգ կախաւ էին լուսածին –
Թէեւ ոսկի լոյսովն բարի արեւին
Իրարու քաղցր աչքերուն մէջ տխրանոյշ
Եւ ոչ մէկը իրեն պատկերն տեսած էր:

Ու հմայքէն էդ երագին հրեղէն՝
Եւ կարօտէն էդ աղջկան լուսեղէն,
Մէջնունի սիրտն ամբողջ օրը կարիւնէր
Մի եղնիկի լանջին նման կարելէր:

Պատերուն տակ խոփերը ժանգ կապեցին
Ու բանտի պէս փակւած մնաց գոմին դուռ.
Դաշտի ճամբին սայլերն է՛լ չի հռա՛ցին,
Եւ ցանքերը մնացին չոր ու անջուր:

Մէջնուն զարնւած, որք կոունկին էր նման,
Որ անկարող իր երամին հասնելու
Մի լնի եզր արիւնելով կուգա ման
Օրհասական – ու երամէն շատ հեռու:

Նա անտառին երգեց իր ցաւն ահագին
Եւ իրեն հետ լացաւ իր սագն աղեքել.
Ու քերքերը՝ քօշնած դողէն էդ երգին՝
Վա՛ր քափեցան ինչպէս մեռած քիթոններ:

Նա իր վերքը բացաւ գետին ու ակին.
Եւ ամերուն վրա ծաղկեցան տրտմագին
Վայրի վարդեր ու կարմրագեղ կակաչներ -
Ինչպէս վերքէ կաթոյ արեան վառ շիթեր:

Եւ Մէջնունի սիրող մայրը սեւաբախտ,
Որ իր որդու քագուն էդ վերքն էր տեսած,
Մի առաւօտ անոր վզին նետուեցաւ.
Մագերը խոխլ՝ ինչպէս անտառն հողմակոծ՝
Անոր ուսերն ի վար ինկաւ լալագին:

«Ով մահի մէջ փալող հրեղէն Մէջնունիս
Տրտում սուե՛ր, ասա քո մօր ցաւագար,
Մօ՛րդ, որ քեզ հետ շիրմէ շիրիմ կը տանիս.

Մօրմէ՞դ է լոկ պիտի քո վերքը պահես,
Որմէ լեռը հագար կակաչ է բացեր.
Լոկ ծոցի՞ս մէջ լացըդ քափել կը մերժես,
Որմէ հովը հագար հառաչ է հիւսեր:

Ա՛խ, էդ վերքը, որդեա՛կ, ծա՛նք է քո սրտին.
Անոր կէսը քո՛դ սրտիս մէջ ես կրեմ.
Վշտիդ բռնէն վարդ հասակդ կը կֆի.
Թո՛ղ որ կէսը ես ուսերուս բռնցնեմ...»

Մէջնուն բացաւ իր սիրտը մօրն, ու քողուց
Որ իր վերքի անդունդներուն նա նայի.

- «Քնեք եմ քէ չէ՛, իմ անբախտ մարէ՛,
Լուսէ մի աղջիկ - վարդ ու ամբարէ
Կափաւի ֆէլֆով, երկնային փելֆով
Անուրջի պէս ջինջ կը կայնի իմ ֆով...»

Բլբուլի նման նա կը ճլվլա -
Երեսն է արեւ, շրթները՝ լալա,
Հէնց բռնել կուգեմ - ինձմէ խոշս կուտա -
Հրեղէ՛ն երագ - եւ կա՛ եւ չկա՛...»

Կարօտէս կառնեմ շահէնի քեւեր,
Ա՛յ, դու սեւ, չա՛ր բախտ, քո տէրը մեռնէր -
Կը հասնիմ քէ չէ - մի ծով խոր, անծէր -
Կը բացւի մեր մէջ - կընկնին իմ քեւեր...»

Կրա՛կ եմ ընկեր, սեւաւոր մարէ՛,
Սիրու բոցն ելեր ու հոգիս կերէ.
Գիշերը որ գա - կարօտ եմ լուսուն,
Օրը որ ծագի - կսպասեմ մթուն...»

Ըսաւ անոր ցաւով զարնած հէգ մայրը,

«Անբախտ որդի, մայրըդ ցաւիդ քող մեռնի՛,
Է՛լ ամային ու անապատն է իմ տուն
Մինչեւ կախալդ մի լնակի երագէն
Սիրուդ կարապն յափշտակած քե՛զ բերեմ...»

Օրե՛ր անցան . ու մոռացւած դեղձենին
Նորէն բացաւ իր ծաղիկներն անման .
Եւ մագերուն վրա ձիւնը, սառն ու փռշին՝
Մէջնունի մայրն չափեց Արտօսն ու Բոհտան :

Նա գիւղէ գիւղ թափառեցաւ տենդագին,
Ու կոյսերուն բաժնեց լաչակ ու ծարիր,
Որով անոնք իրենց աչքին՝ անդունդին
Թովքը կուտան, եւ ունեւերուն՝ երկնի ծիր . . .

Ջուրերու ամիս յուլունք բաժնեց ամենուն .
Գուցէ վըզէ մը այն կախած միջոցին
Տեսնէր պարիկն իր Մէջնունի իդանուն
Եւ յուլունքը մարգրիտ կտրէր վիզն ի վար :

Վրանէ վրան նա գինդ բաշխեց կոյսերուն,
Բէրուրներուն տաւ սանդր ու հայելի,
Որ թէ մէկը ժպտէր իրեն պատկերին՝
Էդ ժպտին մէջ տեսնէր նա յոյսն իր գաւկին :

Նա փալ բացաւ աղջիկներուն քաղֆենի,
Ու պատմերգեց անոնց վէպ ու հեքիաթներ .
Գուցէ մէկին բախտը պատմած միջոցին
Իր Մէջնունի բախտն անոր հետ գուշակէր :

Այսպէս չափեց նա դաշտ ու սար առանձին
Մարմին առած մի երագի ի խնդիր .
Եւ ապրեցաւ ժխորն անմիտ քաղաքին
Միշտ փնտռելով որդու պարիկն անբասիր :

Շա՛տ էր յոգնած, անգոր ինչպէս մի դիակ,
Երբ կանգ առաւ ամիս աղբիւրին Սինջանի,
Որ մի երգով անմահական ու յստակ
Կերթար լուծւիլ մի լնի հետ արծաթի :

Հոն մի աղջիկ, առաւօտէն գեղեցիկ՝
Ձեռքն արծաթ թաս՝ աղբիւրի ամիս էր կայնած :

Հասակն անոր գեղեցիկ էր ու փարթամ
Ինչպէս գետի ամիս կանգնող բարտենին .
Դէմքը ծագող արեգական էր նման .
Անոր աչքերն սարը պառկող այծեամին
Աչքերու հուրքն եւ անուշ թովքն ունէին .
Թարթիչները արծուի թեւն լինէին,
Որ նորածագ արեւի տակ կը թռի :
Շուրթերն անոր համով կարմիրն ունէին
Ընտիր նոսն հատիկներուն գինեթոր .
Եւ կարապի անոր վիզը շնորհալի՝
Մարմար քարէն լոյսի նման երկարող
Մի ջրվէժի ունէր հրապարկն անպատում :

Պատկերն անոր ջուրին ծոցը կը շողա՛ր
Եւ աղբերակն՝ անով գերած՝ ու գինով
Իր մեղեդին եւ ընթացքը կը մտնա՛ր . . .

Սիրուն աղջիկն երբ որ տեսաւ եկող կին
Վազեց, գթով թեւը մտաւ ժպտագին .
Դատարկ պարկը անոր ուսէն վար առաւ,
Ու նստեցուց այն կանաչին վրա դալար .
Արծաթ թասով անոր ակէն ջուր բերաւ,
Խմեց ծեր կինն, ու շունչն իրեն դարձաւ ետ,
Որդու սիրածը գտնելու յոյսին հետ :

– «Աղջի՛կս, դալար մնա՛ հասակդ յաւիտեան,
Ու կատարի փափաքն հոգուդ կուսական :»

Եւ շիկնեցաւ աղջիկն ինչպէս թարմ կակաչ .
Առաւ, պագնեց Մէջնունի մօր դողդոջ աչ,
Ու ձայն տաւ . երկու առոյգ հովիւներ
Փութով բերին լօշ ու կարագ, կաթ ու սեր
Ու ծեր կնոջ հրամցուցին յարգանքով :

Իսկ կոյսն անուշ նստած տանջւած էդ մօր բով
Արեւի պէս անոր վրա կը ծագէր

իր դիւթական, իր անպատում սեւ աչքեր.
Ապա հարցուց, մինչ բոցի պէս կը շիկնէր.

– «Մէրի՛կ, ի՞նչ ցաւ է քեզ սարերն էս նետեր.»

– «Գոհար աղջի՛կ, լոկ Մէջնունիս անոյշ սէ՛ր»

– «Մէրի՛կ, ինչէ՞ն են քո ճակտի կնճիռներ...»

– «Զարբաշ կեանքը, եւ հալածանք ու հոգսեր
եւ որդուս ցաւն են անոնք հոն ակօսեր...»

– «Սաք մագիդ մէջ՝ արծաթն ինչէ՞ն է բուսեր»

– «Մօրն անհուն սէրն ու ջարդուած իր յոյսեր
կընեն սեւ-սաք մագերն անոր սպիտակ,
Սիրտն՝ սեւաւոր, մէջքը կփած ցաւի տակ...»

Լոեց աղջիկն. աչքին մէջ լա՛ց կ'երեւար.
Գիրկըն առաւ գլուխն էդ մօր վշտահար,
– «Թող կատարի որդուդ կարօտն–տանջւած մա՛յր.»
Ըսաւ պագնեց անոր ճակատն ու մագեր:

Իսկ Մէջնունի մօր սիրտն իրեն կը խօսէր.
– «Ահա՛ փնտռածդ, քո վարդ հարսը, որդուդ սէ՛ր.»
Եւ իր հոգուն մէջ՝ ցաւերու տակ կործան՝
Կամար կապեց պայծառ յոյսի ծիածան...

Մէջնունի մայրն հարցուց.

«Էա՛կ սիրագին,

Ի՞նչ կոչեմ քեզ - տեսի՞լ, հրեշտա՞կ թէ չէ կի՞ն.
Տեսիլ ըսեմ, էն չէ քեզ պէս փաղափուշ.
Հրեշտակ ըսեմ, հրեշտակ քեզ պէս չէ՛ բարի.
Թէ կին ըսեմ, հողեղէնի չես նման.

Ո՞վ ես արդեօք, եւ ի՞նչ անուն պատուական
կուտան քեզի ծնողք, օտար, ազգական»:

Լէյլան անոր ցուցուց հեռու վրաններ.

– «Կոնքն են էն մեծ ցեղապետ ֆօշարին,
Որի սահմանն կանի հետ է՛ն սարերուն
Մինչեւ Շիրվան, մինչեւ Տարօն ու Սասուն,

Որի դաշտերն ու արօտերն կ'երկարին
Տիգրիսն ի վար մինչեւ Բոհտան ու Բառին.
Անոր աղջիկն եմ. Լէյլա՛ է իմ անուն...»

Կօռը ձեռքին, ուժ տալով ծեր ծընգերուն՝
Ոտքի ելաւ անբախտ մայրը Մէջնունի.
«Լէյլա՛, աղջիկս, քող շէն մնա՛ քո հօր տուն...
Ըսաւ. տրտում ինկաւ դարձի ճանապարհ:

Լէյլան շփոք՝ վագեց անոր ետեւէն.
– «Կեցի՛ր, մէրիկ, մեր տուն կեցի՛ր էս գիշեր.
Մուքը կ'իջնէ – դուրսն ահ ու գող ու գազան
Դարան մտած՝ պատրաստ որսի կ'սպասեն.
Ինձ հիւր եղի՛ր, Աստուծո հի՛ւր էս գիշեր...»

– Լէյլա, աղջիկս, տունըս դարձաւ պրիշա՛կ...
Դու՛ մեծատուն, Մէջնունս՝ աղփատ ու մշա՛կ.
Մարդս շուն լինէր, խեղն ու մշակ չը լինէր.
Դէ՛, դուրս ելէ՛ք, գողե՛ր, կատղած գազաններ՝
Յոշոտեցէք խեղն Մէջնունի անբախտ մա՛յր...»
Ըսաւ, լալով բռնեց դարձի ճանապարհ:

Լէյլան շշմա՛ծ երկա՛ր անոր նայեցաւ.
Սիրտը փլաւ, ինքն էլ նստած կռ՛ւշտ լացաւ...

Մէջնունի մայրն թողուց Սինչան ծաղկաւէտ
Ու տուն դարձաւ, որդու աննար վերքն իր հետ.
Վստահ գիտէր թէ մի աղջիկ չէր Լէյլան,
Այլ սիրավառ մի բոց երա՛գ լուսեղէն
Աշխարհի վրա—իրենց հասէն շա՛տ հեռու.
Որի անհաս պատւանդանին հասնելու
Արծւին թեւերն անգամ տկար կը մնան.
Մէջնուն պիտի վագէ անոր ստերին,
Ինչպէս մանուկն կայծոռիկի տետէն,
Լոկ իր մատղաշ սիրտը վերքով ծածկելու:

Մայրն ու որդին լալով ընկան իրար գիրկ —
Ինչպէս իրար կը գրկեն բուքն ու խաւար.

— «Մարէ՛, տանջւած ու էդ մաշած կերպարանքդ
ձիշդ պատկերն է իմ յոյսերուն ու կեանքին:
Ոտքերդ, որ իմ սերը փնտռել գնացին
Ճամբի խնէն ու փուշէն են վիրաւոր.
Լոկ մի քուրջ է որ մերկութիւնդ կը ծածկէ.
Գիշերաթոյր քո մագերու վրա, մա՛յր,
Կարօտն ու վիշտն իրենց ձիւներն են մաղած.
Ե՛ւ աչքիդ մէջ ես պատկերը կը տեսնեմ
Մեռելներուն, որ կեանքի մէջ կը փայլեն...
Ըսէ, իմ մա՛յր, աշխարհներէ դիւքական
Որդուդ նարօ՞տ թէ մահաճօն ես բերած»:

— Երնէ՛կ սիրու նարօտն որդուս բերէի,—
Մահաճօնը թող թշնամուդ փայ լինի.
Ես քեզ մօրկանդ սիրող սրտիկն եմ բերած
Որ քո ցաւը եւ խօս երազն հոն թաղես:

Աղջիկը, որ քեզ այդ մեծ վիշտը նիւթեց
Քո երազի մէջն է միայն որ կ'ապրի,
Քո պատանու երազին մէջ հրավառ:

Մոռցի՛ր դու այն. վաճառ ծովի ափումքէն
Վարդէն սիրուն քեզ հարսնցու կը բերեմ.
Արարատէն կամ քեզի հարս ես կընտրեմ,
Որ աչքը՝ ծով լինի, հասակն՝ ուռեննի...»

— «Բայց, մա՛յրիկ, էն սրտէս ի՞նչպէս ես նայեմ,
Թող որ նոյնիսկ երազ լինի լուսառէջ.
Ի՞նչպէս մոռնամ անոր դէմքը հրեղէն
Ու կիներուն դառնամ, որոնց ծոցին մէջ
Մահու թոյն կա եւ մսի սէրն անօրէն...»

Ես պիտի էն փնտռեմ ներքեւ արեւին —
Գուցէ որ նա ծիածանի մէջ կ'ապրի.
Անունն անոր պիտի երգեմ գիշերով —
Լուսնկային մէջ գուցէ նա կը բնակի.
Ես էն պիտի փնտռեմ երգով ամէն տեղ
Մինչեւ գտնեմ, կամ մինչեւ ես էլ հօգօր
Մի երազի աննիւթ գրկին մէջ ընկնիմ...»

Էն գիւղի մէջ էդ ի՛նչ մեծ սուգն է իջած,
Որ կոյսերը կուլան էսպէս ցաւագին.
Փողոցներէն ուրի՞սեւ նաշն է անցած
Որ բուռ առ բուռ վարդերն էսպէս կը քռումին:

— Մ'էջնուն անցաւ սէր ու վշտով բեռնաւոր.
Անո՛ր ցաւովն է աղջիկները կուլան.
Նա իր սէրը փողոցներուն մէջ երգեց
Եւ փնջերը անո՛ր գլխին նետեցան:

Բէրւորները ուրի՞ է դեռ կ'սպասեն
Տիկերը լիք սերով, մեղրով, գինի՛ով.
Հովուհիներն անո՛ր է որ կը կանչեն.
— Նա կը փալէ անտուն՝ ձմեռ գիշերով:

Քան՛ սրտեր քո բարկ սիրով վառեցիր.
Ու ֆանի՛ կեանք դու ֆանդեցիր, ա՛յ տղա՛.
Յաւդ ամենքին մի գրքի պէս լա՛յն բացիր.
Ու չը քողիր որ մէկն իրեն քեզ բանա...

Ու շրջեցաւ նա ամեն տեղ՝ անդադար,
Ինչպէս զարնւած մատղաշ եղնիկ մը մուլար.
Քարերն միայն իր ուրբ գլխին բարձն եղան.
Իրեն ընկեր՝ սարի աղւեսն ու գազան:

Քանի կ'անցնէր օր ու ամիս ու տարի
Յոյսի վարդերն կը մեռնէին մի առ մի.
Բայց անմեռ սէրն իր Լէյլային դիւքական
Կ'անէր ինչպէս հրդեհ անգուսպ, խօլական:

Փռչին՝ ուսին, ձեռքին մէջ ցուպը մաշած,
Երկա՛ր ցամաքէն հասաւ Սինջան ծաղկաւէտ.

Դէմքին վրա զրկանքն ու ցաւն էր տպւած,
Բայց դեռ սիրու կրակն ունէր իրեն հետ:

Վար առաւ սագն իր խոնջ ուսէն փռեպատ,
Խմեց ակէն, եւ հոն լւաց իր մակաւ.
Եւ լնի ափ, եղէգներու շուփին տակ
Սագին վրա, լացաւ իր երգն սրտափանդ:

Մի վարդ աղջիկ՝ շաղւած լոյսէ ու բոյրէ
Դեռ չի լուած սիրու մի երգ շրթներուն,
Կ'առաջանար մօտիկ ցամաքէն ոսկեման՝
Ծաղկոց Սարի սինամ կափի շօրօրով...

Կապոյտ, անփայլ մի շրջագգեստ սրափուն
Կը ծածկէր նուրբ հասակն անոր գեղեցիկ,
Ինչպէս խնկի կապոյտ ծուխը ծրփծրփուն,
Որ կը պատէ մարմար սիւներն սլացիկ...

Մի գոյգ սանդալ՝ նոր կակաչի պէս կարմիր
Գրկած էին անոր շուշան տոտիկներ՝,
Թողնելով որ հագար վայրի ծաղիկներ
Բարկ սրունքներն համբուրելէն՝ մեռնէին...

Մէջնուն անցաւ փերին իր վառ երազին —
Երազի մէջ իսկ նա էնքան սիրուն չէր.
Ու սրտին մէջ հագար գարուն ծաղկեցան:

Լէյլան ընկաւ վիզն իր մշակ սիրածին,
Յորդ մագերու բուրեան ջրվէժը հոսած
Ուսերն ի վար իր սիրական Մէջնունին:

— Լէյլա՛, արդեօք էս էլ երազ է անգութ.
Զէ՛, երազած երանութի՛ւնն, իմ Մէջնո՛ւն...

Դիւքանքին տակ լուսնկային՝ էն գիշեր
Անոնք բացին իրենց վերքերն ու կարօւ.
Սէրը անուշ-կարօտը խոց ու փո՛ւշ էր.
Ու ժպտեցան, լացի՛ն մինչեւ առաւօտ...

Երեք անգամ լնի լանջին վրա փառփուն՝
Լուսին բացաւ նունուփարի բաժակներ,
Եւ նորածագ վառ արեւին ի ողջոյն
Երեք անգամ անոնք պարպեց արշալոյսն:

Էնպէ՛ս անցան երեք ցորեկ ու գիշեր,
Ինչպէ՛ս շշուկն մի առաջին համբոյրի,
Ինչպէ՛ս թռիչքն երագին մէջ դիւրեկան:

Լէյլայի գլուխն՝ իր հոյակապ կրծքին վրա,
Եւ իր նակատն անոր մազի ծովին մէջ.
Մէջնուն կըսէր Լէյլային.

— Լէյլա, հոգի՛ս, արի տանիմ քեզ հօրս տուն.
Էն խեղճու՛կ է. այնտեղ թէ ոտք դնես դուն
Էլ ի՞նչ անեմ վայելքն ու գանձն ու երկինք.
Շէ՛ն է չօլը, թէ հոն մեկտեղ բնակինք:

Իմ ա՛րտն է կորք, ոստին ու քառ ու քառ,
Բայց հողն պիտի քո ոտքի տակ սարսառ,
Երբ ինձ հետ գաս տափ ընելու վարացին.
Պիտի ծլի ցանֆս առատ-ոսկեծին...

Եւ հունձֆս պիտի ծփա՛ հանց ծով բոցագէս,
Դալա՛ր, դալա՛ր քո հասակի, քե՛զի պէս.
Ու կալոցին շեղչէս՝ ոսկու պէս սրտու,
Պիտի հանեմ մա՛ս խեղճերուն ընդհանուր:

Մէջնունի գլուխն իր ծունկին վրա կախարդած
Եւ նալածֆի երկինքն անոր տարածած,
Լէյլան այսպէ՛ս իր սիրածին պաղատեց.

— «Մէջնո՛ւն, հօրս գառներն արի արածենք
Գինեբրբուկի պուրակներուն մէջ փքքուն.
Հօ՛տն է անքիւ մեր սիրական գառներուն:

Հագա՛րն՝ անքիծ ու ներմակ են ձիւնի պէս,
Հագարը՛ թուխ քո յօնքերու թովֆին պէս,
Ու եօթ հագարն՝ էդ աչքերուդ պէս նախշուն:

Երեք հագար են մեր չուներն ըսպիտակ,
Որոնց գածը մարգերուն վրա կը փրփրի,
Ինչպէս Տիգրիս՝ Սուրբ Գէորգի ժայռին տակ:

Կակաչներով ես պիտի քեզ պսակեմ,
Ու պիտի թռչի տամ որ ներմակ շուշանի
Մանեակդ աստղի պէս վար թափես իմ վզէն
Մինչեւ ոտքերս համբուրելու երկարին:

Մախաղ՝ կողէդ, բերնիդ՝ սրինգն հոգեթով,
Ջրերու ափ երբ մենք երգենք միասին,
Գառներն պիտի պարեն զարք մայիւնով
Եւ մեր բոլոր նունուփարներ բողբոջին:

Եւ հովիկը մեր մրմունջէն գինովցած
Մեր հօտին հետ պիտի շրջի շարունակ,
Մաֆիններն էլ մեր պատկերէն հմայած
Ամէն Մարտին պիտի ծնին երկուրեակ:

Երբ բերւորներն կաթը շակած տո՛ւն դառնան,
Գառներն իրենց մօր համբոյրին արձակին,
Մենք էլ իրար գիրկը ընկնենք սիրական
Իր մօր կաթին վագող կայտառ ուլին պէս:»

Իրիկունը հէֆեաթի պէս քնաբեր,
Ու քաղցր որպէս են շարքաթը դիւքական,
Ուր անհամբար անմահական ծաղիկներ
Կաթիլ կաթիլ իրենց մեղրէն են ծորեր
Մի վիռկի կախարդ փարչին մէջ կապոյտ,
Իրիկունը՝ սիրած հարսի պէս անուշ՝
Իջաւ դաշտին ու բալաճիգ սարերուն
Եւ մշակի ոսկեծփուն արտերուն:

Ու աստղերն էլ էդ հեշտամֆէն սարսուռն,
Հրեշտակներու աչքերուն պէս սիրալառ,
Հոյլ հոյլ իջան մթնշաղով վայելու,
Արտէն դարձող լաներուն հետ սիրահար,
Ժպիտն անուշ՝ գիւղի համեստ կոյսերուն...:

Կաֆաի պէս կը կըլուալէն
Առած վիճակ, վիճկի մէր—
Արեւի պէս փէլփկըտալէն
Սինջան իջան աղջիկներ:

Եւ երգելով-գովֆ հիւսելով
Թա՛խտ շինեցին ծաղկազարդ
Բազմեցուցին վիճակն ծէտով—
Քառասուն աղջիկ-ֆառսուն վարդ:

Եւ բոլորան էն քախտի շուրջ
(Թող շէն մնար էն տարին)
Ո՞վ չէր հիւսած սիրու անուրջ.
— Հա՛ն, ջան, վիճակն ի բարին:

— Թանկ ակունքներ առած կուգա
Շէկ ձիաւոր մի տղա՛.
Աղջի՛, ձեռքերդ շուտ դի՛ր հինա —
Քեզ տանելու կուգա նա՛:

— Զինարի պէս հասակ ունի՛ս
Երնէկ քեզի՛, ջան աղջիկ,
Սարով էն կողմ մի եար ունիս —
Քաջ-գովական մի կտրիչ:

— Մարալ աղջի՛կ, կա մի չարկամ
Քո վառ սիրու նամբէֆին.
Դու մի տխրիր —սէրդ է արդար,
Շուտ կը յաղթես ամենֆին:

— Աղջի, քեզի հարս պիտի տան
Քաւքառ, հարուստ մի մարդու.
Ոսկի ֆամար, մետաքս կապան,
Վայել՛իք բաժին ունիս դու:

— Աղջի՛կ, սիրողդ մի հօտա՛ղ է
Ծուռ-ֆուռ քիկնեղ մի տղա.
Երնէ՛կ քախտիդ, քախտը խա՛ղ է,
Մե՛ծ մարդ պիտի նա դառնա:

Փարթամ աղջի՛կ, սիրուդ յարմար
Զկա պետ ու մեծաւոր.
Մէկ ֆաջ մշակ, սիրուդ համար
Կուգա երկրէ հեռաւոր:

— Է՛ն իմ բախտն է, իմ ջան Մէջնուն,
Ոչ մի պետի չեմ հաւնած.
Ես ի՞նչ ընեմ գանձ ու անուն
Դո՛ւ ես սրտիս լոկ սիրած:

Ըսաւ Լէյլան ու սիրածին
Ուսին դրաւ իր երես.
Սիրու երա՛զ արեւածին —
Վեհ ու հզօր մահւա պէս:

Նորէն հատնում եւ անըջանֆ.
Նորէն սիրու հեշտ սանջանֆ.
Եւ չֆացաւ մարդն ու աշխարհ —
Երկու վառ սիրտ — երկու լա՛ր...

Ամեն աղջիկ իր բախտն լսեց
Սիրտը դողով - հեւազին.
Մին էր զարթ, մին էլ տխրեց
Վարդավառի Կիրակին:

Յանկարծ հեռւէն, հըռհռալէն
Գեղի լաներն երեւցան.
Կժերն ուսին-ջօրօրեղէն
Կոյսերն ջրի ափ կեցան:

Եւ սկսաւ մեծ ջրախաղ .
Լան ու աղջիկ սիրահար
Կը հալածեն ու կուտան փախ՝
Բայց կը փնտռեն միշտ իրար:

Կալերուն վրա եւ երազող կոներուն,
Հովիւ աղջկա ժպիտներուն պէս անուշ,
Ծագած էր եօթն անգամ ոսկի արշալոյս.
— Ու դեռ անոնք մտեր էին դէմ առ դէմ:

Երկինքն ու ծովն ինչպէս իրար կը նային
Մէկ մէկու բազմապէս մէջ կապտագեղ,
Ինչպէս անոնք երկա՛ր իրար դիտեցին,
Անյագ սիրով եւ բացավառ կարօտով:

Երբեմն տրտում իրարու գիրկ լաց եղան,
Գեղեցկացած նոյն իսկ հեւքէն այդ լացին,
Ինչպէս իրար գրկող մի գոյգ բարունակ,
Ինչպէս պայծառ եօթ գոյներու անանակ:

Հեռու սարէն լալկան մի երգ սրինգի —
Հրաժեշտի տրտում կանչը ֆօշարին,
Հովն իրիկւա սփռեց հունձֆի դաշտի վրան
Մեռելոցի աղօթֆին պէս ցաւագին:

Լէյլան յիշեց որ էն—գիշերն էր երբին,
Եւ աչքերէն լացի երկու կաթիլներ
Աստղերու պէս Մէջնունի վրա թափեցան,
Անոնց այրելն զգաց նա իր մակտին վրա:

— Մօտ է գօգանն, ո՛ւր մեր վրանը կը կանգնի,
Գառնուկներու գիլ մայիւնը չե՞ս լսեր.
Հօրըս երբեք ու թող կամֆովն իր բարի
Մեր ուսերուն ծաղկի նարօտն էս գիշեր:

Երդւէ՛, որ ինձ էստեղ պիտի սպասես
Քե՛զ պիտի գամ՝ ուսիս նարօտն բախտաւոր.
Երբ կակաչներն աստղերու տակ ֆուն մտնեն,
Քե՛զ պիտի գամ նամբաներէն ցողաթոր:

— Կ'երդւիմ սիրովս, որ մահի չափ հօգ'ր է.
Կեանքէս շա՛տ քանգ ֆո անունով ես կ'երդւիմ
Եւ ֆո շնորհով, որ լոյսի պէս անմեռ է,
Մօրըս կաթի սրբութիւնով ես կ'երդւիմ —
Օ՛ր ու գիշեր ֆեզի պիտի սպասեմ
Մինչեւ դառնաս, հետըդ բերած լոյսն ու օր,
Դէմֆիդ ժպիտ, նարօտն ուսիդ լուսաւոր:»

Վրանին տակ նստած էր ծեր ցեղապետ
Եւ Լէյլայի վերադարձին կար ի դէտ.
Ու երբ պայծառ դէմքը իր վարդ աղջկան
Մթնշաղի ֆօղի մէջէն երեւցաւ
Ինչպէս լուսնակն, որ մութ ամպէն կը ծագի,
Կանչեց անհուն գորովով.

— «Լէյլա՛, չար աղջիկ՛, էդ ո՞ւր մնացիր.
Աչքերս ֆո դարձի նամբին գամեցիր.»

— «Երագի մատուռ կեցա երեք օր,
Թասերով գինի բաշխեցի փարչէս
Մինչեւ սուրբ կոյսի դէմֆին լուսաւոր՝
Ծաղկեցաւ ժպիտ նոսն ծաղկի պէս.
Եւ ֆաղցր տեսիլֆի մէջ նո՛յն էդ գիշեր,
Ինձի երեւցաւ, իմ կտրիմն, իմ սէր...»

— «Երագդ մարմնացա՞ւ, եկա՞ւ ֆո ասպետ՝
Նստած ներմակ ձի՛ գանձ ու փառֆի հետ:»

— «Հայր, ե՛լ ու օրհնէ՛ բախտաւոր Լէյլադ,
Ես գտա՛ իմ սէր, առի՛ իմ մուրադ...»

— «Ըսէ՛, իմ աղջիկ, ո՞ր ծովի արֆան,
Ո՞ր հօր ասպետ, կամ մեծ տանուտէ՛ր,
Էն ո՞ր աշխարհի փարթամ բեզիրգան
Իր սիրտն ու գանձը ֆո ոտֆն է բերեր:»

- «Էդ փուն մեծերէն ո՛չ մէկին համար
Սիրող սրտիս մէջ կա խունկ ու տանա՛ր...»

Հօր ճակտին վրա սեւ ամպեր իջան
Ու ծեր հոգուն մէջ կսկիծ անսահման:

- Ըսէ՛ ինձ, Լէյլա՛, ո՞վ է քո սիրած.
Ռամի՞կն, անագա՞տն, օտա՞րն անասուած...»

- «Գեղջուկ մի տղա, մշակ մ'արեւառ,
Նա՛ գտա միայն իմ սրտին յարմար...»

- Լէյլան չէ՛ խօսողն, դերը գրպարտիչ.
Ասուա՛ծ, դո՛ւ եղիր ծեր գլխիս փրկիչ.
Ծե՛ր եմ, տկար եմ, մի՛ աներ հանաք,
Սիրտս մի մխեր քո ժահրատ դաճա՛կ...»

Լէյլան փոփոցեալ ինչպէս գարնան օր.
Լուսնակն էր ծարեր, ու ջրերն բոլոր
Լէյլայի լացին նման լուսավառ՝
Կ'իջնէին լեւած բլուրներն ի վար:

- «Մշակը սիրելն, հա՛յր, միթէ՞ մեղք է...»

- «Սո՛ւս, Լէյլա՛, չա՛րն է քեզ հանած խելիէ:
Մեծ ցեղապետի ես ծնունդ ազնիւ,
Էնքա՛ն քարձր ես դու որքա՛ն է արծիւ
Գորտէն, որ նահնի ծնունդն է անարգ.
Տիղմը՝ ռամիկին, քո բաժինն է փա՛ռք:
Համբուրիլ կրնա՞ս՝ մի բորտի հետ.
Կամ դռանդ շան հետ կենակցիլ յաւէտ,
Կուգե՞ս ունենալ ժանտախտ քեզ ընկեր,
- Ահա՛ քէ ի՛նչ է ռամիկը սիրել...»

- «Ցածն ու քարձրը միայն հնչիւններ են սին,
Երբ երկու սրտեր կրնան միասին
Զգալ նոյն տրտի, տեսնել նոյն տեսիլ
Եւ նոյն խոհերու մէջ մեկտեղ սուգիլ -

Անոնք ծնած են իրարու համար:
Հագար քագաւոր, ասպետ անհամար
Ես մատա՛ղ կընեմ մշակ Մ'էջնունիս:»

- «Նայէ՛ երկնամուխ է՛ն բանձրիկ սարին,
Որ ճիւն-քագ գլխին հպարտ է բագմած,
Մէկ էլ է՛ն ցածիկ բլուրը դու տես,
Որ վարն, անոր դէմ ծունկի է եկած.
Կրնա՞յ սարն իջնել բլրին հաւասար,
Կամ բլուրն ելնել դառնալ բանձրիկ սար.
Տիրոջ սուրբ կամքն է որ էսպէս մնան -
Մէկն՝ գանաճն ստոր, մէկն՝ սիրող հսկան.
Մարդերն էլ Աստուած էդպէս ստեղծեց -
Հագարը՝ ռամիկ, մէկն՝ ագա՛տ ու մեծ...»

- «Սիրածս է ազնիւ քանց սալւր չինար
Զկա՛ մեծաւոր Մ'էջնունիս հաւասար:»

Եւ ծեր ցեղապետն սաստիկ բարկացած
Իր գերիներուն տաւ հրաման,
Որ ճի հեծցնեն Լէյլան պինդ կապած
Ու նամբա հանեն դէպ Զիգիր, Բոհտան:

Քակած էին բոլոր վրաններն մի առ մի,
Թամբած էին հագար նժոյգ ամեհի.
Եւ իբր յուռութ՝ հագար հագար գառներուն
Սիրուն ճակատն ու ճիւղագեղմ կոնակներ
Սօսըր քներ, շաղւած կաթով մայրերուն:

Եւ քաղցր Լէյլան՝ ձեռքերը կապ ու շղթա՝
Առատ մագի ծովերն ցանած հովերուն,
Հպարտօրէն հեծաւ իր սեւ երիվար՝
Արեւին պէս, որ կը բազմի ամպերուն.
Եւ գառներու մայիւնին հետ ծաղկատեճ՝
Համբա ինկաւ դէպի Զիգիր ու Բոհտան:

Գիշերն ո՛ւշ էր, բայց դեռ Լէյլան կ'ուշանար.
Գիշերն ո՛ւշ էր. ու բարի ֆունը չէր գար
Մէջնունի աչքն էն նամբայէն բաժնելու,
Ուրկէ տատրակն իր երագին քեւ առաւ:

Ու գրկին մէջ, որ մեկնումով Լէյլային
Արեւէն գուրկ մի վիհի պէս խաւա՛ր էր,
Հիմա Մէջնուն սազն էր գրկած տրտմալար՝
Եւ հովերուն Լէյլայի սէրն նա կ'երգէր:

Լոյսը բացւաւ վեր Սինջանի ջրերուն,
Նունուփարի եւ նարգիզի բոյրերուն.
Լինն ու երկինքն որք մնացին աստղերէն
Ինչպէս մի սիրտ կ'ամայանա իր յոյսէն -
Բայց մոռացկոտ աղջիկը դեռ կ'ուշանար:

Գուցէ անոր հօր վրանը հեռո՛ւ էր.
Ու ֆալէլէն յոգնած Լէյլան կ'սպասէր
Լոյսի նման առաւօտին հետ գալու.
Ինքն էլ պայծառ մի առաւօտ անվախնա՛ն՝
Մէջնունի մութ կարօտ հոգուն ծագելու:

Խարտեաշ ամառ - ոսկի ֆաղի ժամանակ.
Արեգակի բարկ ու մրկող շոգին տակ
Կը շնկային հագար մանգաղ, գերանդի.
Գիւղը՝ դատարկ, գեռուն էր կեանքը հանդի:

Լուսաստղին հետ, շոգ-կէսօրին, մինչ գիշեր
Գեղջուկ նակտէն ֆրտինք ֆանց գետ կը հոսէր
Աղի օծած ոսկի հասկերն ու գետին,
Որ ծովի պէս յորդէր ամբարն մեծ պետին:

Բոքիկ ոտով՝ կոխելով փուշ ու տատակ՝
Կին ու տղա կը ժողւէին քափած հասկ.
Ու կը կանգնէր արտերուն մէջ մէկ մէկ դէգ
Մեծ հրդեհի շէկ բոցերու սիւնի պէս:

Բարդով բարձած սայլերն անցան հռոա՛լէն,
Եւ հետ անոնց ծեր գեղջուկներ տֆալէն
Մէջով որա տարան հանդէն մինչեւ կալ
Իրենց անխիղն մեծաւորին բռնակալ:

Ապա եկաւ կալի շրջան, լուսնի տակ.
Աշանն եղաւ յարդ ու ցորեն սպիտակ.
Պետը եկաւ սրսուռ եղ շեղջը դիտեց
Ու գայրացաւ, յոգնած մշակը տփեց
Որ քէ ինչո՛ւ դէգը կրկին չէր եղած.
Ի՛նչ կար տարաւ. գեղջուկին բան չը մնաց:

Նա որ դատեց հերկէն մինչեւ կալատուն,
Ծանր սրտով, դատարկ ձեռքով դարձաւ տուն...

Էս ամենը հեռւէն դիտեց հէգ Մէջնուն,
Դիտե՛ց ու միտ բերաւ իր մայրն ու իր տուն.
Ու մտածեց որ արտն անֆաղ կը մնար,
Եզներն՝ անկեր, մայրն՝ անօթի ու տկա՛ր.
Բայց Լէյլայի սէրն էն իր տեղն էր գամած.
Շուտով կուգար, չէ՞ որ երդում էր ըրած...

Վերջին աշունն էլ հիւժեցաւ յամբարար
Ինչպէս սիրով խոցւած մի կոյս ոգեվար.
Դաշտերուն վրա մշուշն ինկաւ անխափան
Սրտի վրա նստող ցաւի մը նման.
Եւ մի օր էլ անէծքի պէս տեղաց ձիւն,
Ձմեռն իջաւ կատարները սարերուն.
Բայց Սինջանի լնի ափին ամայի
Նա կ'սպասէր վերադարձող Լէյլայի:

— «Մոլար ֆամի՛, որ կը վագես սարէ սար,
Ըսէ՛, արդեօք անուշ Լէյլաս չի տեսա՞ր.
Սարալանջի քամբէն գնաց ծաղկաւէտ,
Կաֆաւներու եւ ջրերու երգին հետ:

Ա՛յ, կռունկներ, դո՛ւք որ երամ առ երամ
Մեր աշխարհէն կերթաք Զիգիր ու Բոհտան,
Աստա՛ծ սիրէք, իմ եղնիկը եւ իմ սէր
Ո՞ր ջրի ափ, ո՞ր շուփին տակ էք տեսեր:

Ա՛յ, չոր քերթեր, քա՛րմ-երբ նա քովս կը փթթէր,
Հիմա անտէր՝ չորս հովերուն էք նետւեր.
Արդեօք մի գո՞յժ փսիսաց ձեզի ջան Լէյլաս,
Որ դուք պարով կուգաք ցանել էն վրաս:

Դեղնած լեռնե՛ր, որ կը հեւաք բալաճիգ,
Հպարտ ժայռեր եւ սահանքնե՛ր երգեցիկ,
Երբոր Լէյլաս գա վերստին երգել ձե՛զ,
Ըսէ՛ք, անոր սիրոյն եղա ողջակէզ...»

Ա՛յ, անիծւի քող էն տարւա Դեկտեմբեր.
Ի՛նչ որ Մէջնուն տեսաւ, շա՛տ մարդ է տեսեր,
Բայց աշխարհի կայուն կարգն է համարած
Եւ անտարբեր իր սեւ օրերն է համրած:

Լնի ափին Մէջնուն շինած էր իր տուն
Հաստ եղէգով եւ ճիւղերով ուռերուն.
Եւ դուռ նստած Աստըծու օր ու գիշեր
Նա կը նայէր ուրկէ՛ պիտի գար իր սէր:

Զիւնը փակած էր նարն ու դուռն ու նամբան.
Գիւղն էր դարձեր ողջ մարդերու գերեզման,

Մի խումբ ասպետ՝ աչքերն արիւն, ձեռքը քուր,
Սարէն իջած, ափ կ'առնէին ամէն դուռ.

Կը խլէին իրենց սիրտն ի՛նչ որ ուզէր,
Ի՛նչ որ գեղջուկ մի տան լոկ նարն ու յոյսն էր —
Միակ ոչխարն, ալիւրն ու տաշտ, գործիքներ,
Հեզ նորահարսն, քարմ ու համեստ աղջիկներ.
Ու կերթային - գիւղը սուգի մէջ քողած:

Քանի՛ գեղջուկ՝ էդ դառն կեանքէն ձանձրացած
Սիջանի ափ կը հասնէին գլխահակ
Իրենց ցաւին հետ քաղւելու լնին տակ:

Մէջնուն տեսաւ էս բռնութիւնն ու չարիք,
Անխիղճ վայելքն, անվերջ վաստակն ու կարիք,
Եւ կեանքն այլեւս իրեն քուս անիմաստ.
Օր մ'էլ սիրու նամբին ինկաւ դիպաստ
Մէրն ու կարօտ դէմքին վրա փաթացած —
Զո՛ւրն էր բերեր իր կեանքն ու հո՛վն էր տարած...

Զմեռն անցաւ. կարապները Բառիէն
Վերադարձան իրենց բոյնը փրփրաշէն
Զիւն լանջերով արծաթ ջուրը հերկելու,
Ու երբ տեսան սիրակարօտ պարմանին
Աղւո՛ր — նոյնիսկ իր անվախնան քնի մէջ,
Վիզերը կալս, մրմունջներով ցաւագին
Գացին իրենց սէրը ծածկել շամբին մէջ:

Արագիւններն էլ գոյգերով ե՛տ դարձան,
Անմեղունակ իրենց սէրովն անխափան
Նո՛ր երագներ ու նո՛ր երգեր հիւսելու:

Նա՛ իր դէմքը դէպի նամբան հեռաւոր,
Սազը գրկած իր սրտին վրա սիրաջեր,
Մութ խռոցէն, որ երբեմն ա՛չքն էր աղւոր,
Կարծես անոր վերադարձին կ'սպասէր...

Ինչպէս երամն ճիւղասպիտակ հաւքերուն,
Հագար ֆօշար վրանները կանգնեցան
Ջուրերու ափ ու մէջ դալար ձորերուն:

Օջախներէն ելաւ ծուխը ծիրանի
Ինչպէս յուշը մի մեծ սիրու հեռաւոր.
Ու հարաւի տափուկ արեւ մը բարի
Դաշտին մէջ կեանք սփռեց, լնին վրա՝ երագ...

Հօտի նամբէն — մէկ դարձն ոսկի, մին՝ գմբուխտ՝
Սրինգ բերնին հովիւն ածեց «ջրին երգ».
Եւ ջուրն անոր երգի մէջէն կարկաջեց
Զո՛վ ու գլգլան, ծաղիկներու երագէն.
Զրվէժն՝ մարմար ժայրերէն վար երկարեց
Իրեն հասակն գօտի կապած՝ ծիածա՛ն.
Երգէն գինով հօտը մինչեւ արթնցաւ
Նօթն անապակ ջրերու ափ դիւթական:

Հովիւն էնտեղ պարգեց իր հաստ գարանակ,
Նետեց սրինգն, նստաւ լուռ ու գլխահակ.
Կեանքն էլ իրեն համար պատրանք էր եղած,
Եւ էն երբեք երագի ափ չէր հասած.

Յիշեց իր «տուն»ն, կինն ու զաւակ՝ դռնէ դուռ,
Եւ իր հոգուն պատեց կարօտ ու մրմուռ.
Հանց ջուրն՝ ակէն՝ էնպէս իր վիշտն նա պոռկաց.

— «Տէրըդ մեռնի՛, փո՛ւն աշխարհ...
Օճն ունի բոյն եւ սեւ ագռաւն՝ իրեն քառ.
Իսկ ծեր հովիւն ո՛չ տուն ունի, ո՛չ սքար:

Գառն ու մափին կը մէկտեղուին ամէն օր,
Ու կը դառնա հաւքն իրեն բոյն հեռաւոր.
Իսկ ծեր հովիւն՝ ֆարն իրեն բարձ, ժայռի տակ
Լոյս ու մթուն կ'երագէ կին ու գաւա՛կ...

Տէրըդ մեռնի՛, չար աշխարհ...»

Դղեակին մէջ ծերունի հօր Լէյլային,
Պարսիկ յարգի գորգերու վրա նկարէն,
Փունջ փունջ մեռան ծաղիկները աշնային
Անբախտ կոյսի տանջանքներու սնարէն:

Յովագեցուն վրա անոր մահի՛նն էր.
Ու սիւներէն կախ եւ գլխին կուսական,—
Հմայեակներ ու անհամար յուռութներ
Ոսկի, գոհար տուփերու մէջ պատուական:

Թանգ փերուզով բանած երկու տատրակներ
Բարձին երկու նոթերն էին քառ նստած
Չար երագէ եւ չար աչքէ փրկելու
Անբախտ Լէյլան ու իր չֆնա՛ղ շնորհքներ...

Բարձին վրա մագերու ծո՛վն էր ծփուն
Թո՛ւլս, ինչպէս ծովն իր ցասման մէջ ահագին,
Դժգոյն էր դէմքն ինչպէս յոյսը նաւորդին
Եւ մարմրուն իրիկունին պէս տրտո՛ւմ...

Հայրը անոր գլխին հակած կը շոյէր
Վշտի բոցէն այրող մականոն էդ մարմար,
Ապա պզտիկ մանկան նման կ'արտասուէր.

— «Անբա՛խտ աղջիկս, քո սիրտ պատռողն է քո հայր.»

— «Երբ մեռնիմ հա՛յր, ինձ Սինջանի ափը տա՛ր,
Եւ ակին մօտ իմ գերեզման շինէ դո՛ւն,
Թող եղէգներ վրաս նօսեն անդադա՛ր.
Ուզեմ մոռնալ, բայց մահն իսկ ինձ չըտա՛ քուն...»

— «Հոգ մ'աներ Լէյլա - վա՛ն գարունն է մօտ -
Աստած կամենա - կերթանք մեր գօգան,
Չեգ կը պսակեմ առօք ու փառօք,
Մ'էջնունդ էլ կանեմ յաջորդս ու փեսան.»

— «Մէջնունս քեզ յաջորդ - Մէջնունս ցեղապետ -
ժառիր մի խառնեք լուսէ սիրունս հետ -
Աշխարհն ո՞ր պետէն լաւ բան է տեսեր
- Լոկ լաց ու գրկանք, լոկ անվերջ հոգսեր... »

Ի՞նչ արժեն հազար աւան ու քաղաք,
Ի՞նչ ընեմ էսքան բերդ ու ապարանք.
Աստղերուն քիւ կա՛ն ու հօտիդ չկա,
Աւազին՝ համբանք՝ ու գանձիդ - չկա.

Բայց ի՞նչ շահ տւին անոնք, ի՞նչ բարիք.
Միայն լեռ տանջանք, միայն ծո՛ւկ կարիք -
Խեղճ ժողովրդիդ սեւ բաժին մնաց:

Անոնք դատեցին, մնացին անհա՛ց,
Անո՛նք շինեցին, մնացին անտուն,
Եւ մեռան անոնք որ ապրի՛ր քո տուն:

Մեր հացը մարդու մսի համն ունի,
Մեր ջուրն ու գինին՝ անմեղ արիւնի -
Ասեա էս բոլորը չէր բաւական,
Սիրտն էլ պատռեցի՛ր քո հէգ աղջկան:»

Եւ հայրը կանչեց ցաւէն մոլեգնած -

- «Ձը լուսնար էն սեւ օրն որ ես ծնա -
Ձբփէր էն վայրկեան լոյս, աշխարհ տեսա.
Մեծցա կամակոր, մեծցա ես հօ՞ր
Համբարս հնչեց աշխարհքն բոլոր -
Մինչեւ որ կամփիս, հօր ոտփիս տակ -
Եօթը ցեղ ըրի հլու հայատակ.
Ի՞նչ որ ուզեցի - բերին ուժն ու զէնք -
Ի՞նչ որ ցանկացի, ինձ տաւ օրէնք:

Էսքան ուժն ու գանձ ինձ ի՞նչ են արժեն՝
Հոգու խոր կսկիծ - տանջանքի գիշեր.
Մէկ հատիկ աղջիկ բիրտ ձեռքովս խոցւած.
Տէ՛ր, էս ինչ վայրագ գազա՛ն եմ եղած... »

Լէյլա՛, քեզ մատաղ, ներէ՛ր քո ծեր հօր,

Ես դո՛ւրս եմ հաներ հազար ձիաւոր,
Որ ո՛ւր էլ լինի գտնեն քո Մէջնուն,
Գտնեն ու փառքով բերեն քո հօր տո՛ւն...»

- «Երազիս տեսա իմ Մէջնուն, իմ սէ՛ր.
Մարմինն՝ ցրտատար, աչքը կրա՛կ էր.
Ըսաւ. 'անասուա՛ծ, ինձ սպաննեցի՛ր,
Փայտէ դանակով կաշիս քերքեցի՛ր.
Գեղջո՛ւկ է ըսիր, հետն անեմ կատակ,
Ի՛նչ փոյթ որ մի տո՛ւն կըլլար փլատակ.
Քանզի՛ր քո Սինջան, անապա՛տ դառնա՛ր...
Մէկ էլ գիրկս ինկած լացաւ անխնայ:

Մեռելի լացը, հա՛յր, ի՛նչ դաժան է.
Կեանքս առանց անոր քո՛ց ու գեհեա՛ն է...»

Եօթն աշխարհէ, եօթը մարտար բժիշկներ
Լէյլայի ցա՛ւն եկած էին բուժելու.
Մէկը փրանկ սպեղանին էր բերեր,
Մէկն՝ իր դեղը-աւանդն անքիւ դարերու:

Ու երբորդն էլ ի՛ւրն էր բերած հոտաւէտ՝
Մշկեղնիկի պարտէն քամւած ու վարդէն.
Չորբորդն ունէր առիւծի կաթ իրեն հետ,
Մէկն էլ մի մա՛ր Հինդուստանի կախարդէն:

Ու վեցերորդն հօր փոշին էր բերեր՝
Լուսնի լոյսով քիւրակնի մէջ պատրաստւած.
Ու եօթներորդն՝ շարքաթ մը քաղցր ինչպէս սէ՛ր
Եօթը կոյսի կոյս համբոյրով կնքւած... »

Ոչի՛նչ եղաւ, սակայն, անոր վերքին մա՛ր.
Ո՛չ մէկ բժիշկ գիտցաւ պատմաւն էդ ցաւին.
— «Ձարն է գարկած սիրտն աղջկանդ, անբախտ հա՛յր»
Ըսին, եկած մամբով նորէն ետ գացին:

Մա'րտն էր արդէն. ու մափներն մարգին վրա
 Կը ծնէին իրենց գառներն երկուրեակ.
 Կը տարածւէր կոնէ ի կոն հեռակա
 Մկկոցն առոյգ՝ ուլիկներուն սպիտակ:

Եւ կոյսերը շօրօրալէն ու զւարթ
 Վրանէ վրան՝ պսակազարդ դոյլերով
 Կը տանէին դալը՝ դեղին որպէս սաք՝
 Խնկով օծուն ու մակարդւած բոյրերով:

Լէյլան, սակայն, իր հօտին տես չի գնաց.
 Եօթն ուլերէն նա չի կախեց բոժոժներ.
 Նոր կաթն՝ արծաթ կթոցներու մէջ մնաց.
 Եւ իր բերնին չի դպան նոր դալն ու սեր:

Կը մտածէր որ Սինջանի լնին քով
 Իր Մէջնունի կանաչ արեւն էր մարեր.
 Իրեն համար ի՛նչ արժէր օրն ու արեւ.
 Կեանքն՝ անիմաստ, օրն էլ ցաւ ու խաւա՛ր էր...

Գարունն եկաւ, ճամբա ընկաւ կարաւան
 Դէպի հիւսիս, դէպ Զերմաճոր ու Սինջան.
 Կը տարածւէր հեռո՛ւն, սարէ մինչեւ սա՛ր
 Զւարթ գնգոցն բոժոժներուն զըրընգուն,
 Եւ տողանցքը կտրիմներուն զինավառ.
 Յետո պարը խենթ ու կայտառ այծերուն՝
 Հովին ձգւած կոյսերու սեւ մագին պէս,
 Ապա շարքը մափներուն քիսագեղ՝
 Բերւորներու աչքին նման երագուն,
 Եւ գառներու հանդարտ շարանը ձիւնեղ՝
 Մարգարտաշար մի մանեակի պէս ծիծղուն:

Անցան խոււրերն վարդ կոյսերուն գեղեցիկ,
 Գարնան նման վառ գոյներով զարդարուն՝
 Գլուխ դրած մետաքս գդակ գունագեղ —
 Զարդ-ռակիով, ակունքներով բեռնաւոր.

Եւ անոնց հետ անցաւ Լէյլան սեւաբախտ՝
 Մի տօնօրի դամբան տարւող նաշին պէս...

— «Լէյլա՛, մեր մէջ փայլող լուսնակն ես պայծառ
 Ու մե՛նք՝ շուրջըդ վառուղ աստղերն ենք պլպլուն.
 Դո՛ւ վառ գարնան ծիլն ու ծաղիկն ես դալար
 Ու մե՛նք՝ քափող տերեւները ազագուն...»

— «Քոյրե՛ր, մարդ ասուպն եմ ես տարագիր
 Եւ դուք շուրջըս քոչող կեանքոտ փոստուա.
 Ես իմ սիրու սեւ դագաղն եմ սգակիր
 Եւ դո՛ւք երկնուց կախող աստղերն արծաթեա...»

Կռունկներու մի խոււր անցաւ մոլորուն,
 Հեռո՛ւ, անհաս՝ մեր յոյսերուն, սիրուն պէս.
 Ու կ'երգէին կարօտն վայրի վարդերուն,
 Գինեբո՛ւլին, որ կը ծաղկի ծովի պէս.

Լէյլան կանչեց ձայնով մը ֆաղցր ու տրտում.
-«Երբեք ձեզի, դե՛ւք ցա՛ւ չունիք, կոունկներ,
Սրտի մըմուռ եւ սիրու վերք չէ՛ք գիտեր.
Ձկա ձեր մէջ դաս ու կապանք ու պատուար.
Մէ՛կ է ձեր կուտն ու սիրու մէջ էք հաւսար:

Շատ ջրի համ, շա՛տ ծաղկի հոտ էք առեր.
Անցած էք շա՛տ կախարդական երկիրներ.
Ձեր կտուցին մատաղ, ըսէ՛ք, կոունկներ,
Իմ հրեղէն Մէջնուն արդեօք կապրի՞ր դեռ...»

Բայց կոունկներն շտապ անցան կըւալէն.
Ու հե՛զ Լէյլան անպատասխան ու լալէն
Հնձուղ դաշտի նամբէն կ'երթար դէպ Սինջան
Հոն գտնելու իր սէրն ու կամ իր վախճան...

Ու կը զնգար մանգաղն ամէն մշակի
Որպէս փայլակ, արտն էր կարծես բռնկեր.
Ու բոցի պէս կը ծփային բիւր հասկեր
Կը դառնային խուրճերուն մէջ գուտ ոսկի՛...

Ջուրէն՝ շօրօր դարձան գեղջուկ աղջիկներ.
Կուժն էր շիկնած անոնց վզին դէմ մարմար.
Ու նակատին՝ յուլումք ու գարդ շար է շար.
Հարսերն եկան տիկերը լիք կաթ ու սեր:

Եւ մշակներ կոնակ տւած խուրճերուն
Շուրջ բոլորան պարզ, անխարդախ սեղանին.
«Էս ֆրտինք չէ՛ որ կը քափենք մեր արիւն...»
Ըսին, իրենց ազգատ տուններ միտ բերին:

Մինչ զնգալէն մեծ ֆարվանք կը հեւար
Հնձուած դաշտի մէջէն իր տաղն անդադրում.
Եւ անոր հետ կ'երթար Լէյլան մոլորուն
Հնձուած արտի պէս իր յոյսէն մերկացած...

Մէջնուն չըկա՛ր. լուկ իր տանջւած ոսկորներ
Ցրւած էին տակ խոտերուն, եղէգին.
Ամէնքի տակ աղբրանց-արուն էր փքքեր
Ապրիմ-չ'ապրիմ եւ հրանունկ մը ոսկի՛...

Մէջնուն չըկա՛ր. բայց դեռ դալար եղէգներ
Իրար գրկած կը սրսփային սիրագին.
Եւ հովուհին իր գառներուն կը սրնգէր
Իր սէրն անմեղ ու վէպն արծաթ լնակին:

Վարդավառի իրիկո՛ւն էր հրանուշ
Ու դեռ Լէյլան ըստերի պէս կը փալէր
Լնի ամէն. եւ աչքերէն իր անուշ՝
Լացն աստղերու պէս շամբին ծոց կը մաղւէր:

Տարի մը առաջ էնտեղ անհատ դրախտ էր,
Գիշերն՝ երազ, օրն էլ խնդում ու բախտ էր.
Երբ իր կողքին սէգ կը կանգնէր իր Մէջնուն,
Ինչպէս սօսին մէջ անտառի ծառերուն:

— «Արծաթ լնա՛կ, որ կը նագիս վէտ ի վէտ՝
Համբոյրին տակ ֆնֆուշ հովին ամբարէ.
Ըսէ՛, մի՞թէ ամբարու վրա ծաղկաւէտ՝
Սիրած Մէջնունս երբէ՛ք պիտի չի փալէ...»

Երբոր գիւղի սիրող հովին ու հօտաղ
Իրիկունով սրնգել գան ջրրիդ փով
Մի գուսանի եօթ հեֆեաթները չֆնաղ,
Նա չը պիտի՞ լսէ անոնց հրնամնով...

Այլեւս պիտի չը տեսնէ՛ նա վառ գարուն,
Ո՛չ ֆաղն ոսկի, եւ կուքն յորդուն մաղբրով.
Ո՛չ գաղթն ըշտապ աշնան նախշուն հաւքերուն,
Եւ ո՛չ էլ դարձն ուրախ իրենց լնա՛ծ քո՛յն...»

Վերջին մի տենչ վառեց սիրտը Լէյլայի.
Մի անգամ էլ իր մարմնաւոր աչքերով
Իր պերն Մէջնուն տեսնելու տե՛նչն ահագին.
Նորէ՛ն անոր ժպիտին մէջ թաղւելու,
Ինչպէս ձուկը լճի բիւրեղ ջրերուն,
Հա՛ւքն էլ կապոյտ երկնքին մէջ կը սուզի.
Ու անկէ՛ վերջ էլ ինք բաժինն է մահին,
Ինչպէս թափող տերեւն աւա՛րն է հովին:

Կմախքին դէմ, որ իր առջեւն էր դիզւած,
Ծունկի եկած, աչքերն լացի գետ յորդան,
Նա՛ ետ կանչեց իր սեւաբալստ սիրական...

— Ձա՛յն տուր իմ Մէջնուն, ձա՛յն տուր, սիրական՛ն,
Հոգին հանեցիր սիրածդ աղջկան.
Հէ՛յ, ալմաստ սարե՛ր, հէ՛յ դաշտ ու ձորեր
Վիրաւոր սիրտըս ես ձե՛զ եմ բերեր:

Թափեցէ՛ք ձեր ցօղն, ձեր բոյրն ու արեւ
Անբախտ սիրածիս ոսկրերուն վերեւ.
Թող կեանքին դառնա՛ ինչպէս խոտ ու ծառ
Գարնան արեւի թովքին տակ պայծառ:»

Եւ մարգարտեա իր արցունքին ընդմէջէն
Լէյլան տեսաւ տեսիլն էս փայգր, փաղափուշ.

Կմախքին վրա մի միս եկաւ այնքա՛ն թաքմ,
Որքան լուսուն դեռ նոր բացւած փափուր վարդ.
Լանջն ուռեցաւ նորոգ շունչէ՛ մը առոյգ
Գարնան կախարդ սիրերուն պէս կենարար.
Ու դէմքին վրա մի վառ ժպիտ ծաղկեցաւ
Էնքան պայծառ, որ առաւօտն իսկ չունի՛ր:

Եւ կը խաղար շամբին մէջ հովն երջանիկ
Թեւերն լոյսով, բոյրով, սիրով բեռնաւոր.
Արծաթ ալիք մը՝ թաւալած լճափին՝
Կը պսպղար ոսկուն վրա աւագին.
Եւ մնջիւնը մի գոյգ սիրող տատրակի
Օրհնութեան պէս դաշտին վրա կը փուէր:
Մէջնուն իր հետ խոտ ու ծաղիկ կոխելով
Աղբիւրի պէս երգ ու ցոլփով կը փալէր:

Եւ մեծ տանջանքն ու հսկումի սեւ տարին,
Եւ իրենց չուն դէպի Բառին, հ՛ւ ձմեռ,
Ու վառ կարօտն, որ իր յոյսերն էր խանձեր,
Անգութ երագ կը թւէին Լէյլային...

Լէյլան կըսէր Մէջնունին.

— Ձեր տուն տա՛ր ինձ, Մէջնուն, բռնած էս ձեռքէս,
Հօտա՛ղ լինիմ, կալու՛ր լինիմ, ի՛նչ կուգես.
Տա՛ր ինձ, բռնած էս ձեռքէս...»

Մէջնուն կըսէր Լէյլային.

— «Տընէս մի փա՛ր չէ մնացած փաթի վրա.
Լոկ ծեր ագռաւն չոր բարտիէն կը կռա՛
Եղերօրէն իր տաղտկալի շարական.
Մայրըս մեռաւ՝ խոցւած լուրէ՛ մը գուժկան.
Հանդս ու այգիս — պարման ձեռքովս մշակւած
Խոպա՛ն եմ այժմ, սէգ ու փշով ծածկւած.
Քեզ ո՞ւր տանիմ, փայգր Լէյլա՛ս...»

Լէյլան կըսէր Մէջնունին.

— «Մէջնո՛ւն, մատաղ, արի երթ-անք իմ հօր տուն,
Ձով ջրի ափ, սարի լանջին իմ հօր տուն,
Ո՛ւր մշտական ծաղկատուն է ու գարն՛ուն.
Մէջնուն, մատա՛ղ, արի երթ-անք իմ հօր տուն...»

— «Քո հօր տան մէջ մշակ Մէջնուն տե՛ղ չունի.
Եւ էն արդէն լոկ մի յուշ է անցեալի.
Մարած է հուսկ կայծը անոր կրակին,
Եւ պաղ մոխիրն ցրած անթիւ հովերու:
Վայրագ մի խումբ ազնական գողերու
Իջաւ սարէն ինչպէս անգուսպ պատուհաս.
Հայրդ զգալով որ եկած է իր օրհաս
Մի մեծ ժայռէ վար նա եղաւ գահավէժ.
Հօտերն տարան դէպ Համադան ու Դաւրէժ
Մորթելէ վերջ ձեր կուռղները բոլոր.
Եւ ժողովուրդն եղաւ նորէն հպատակ
Ազնական էդ գողերու ռոֆին տակ:

Աւա՛ղ, մարած է աստղն քո տան ու քո հօր.
Քեզ ո՞ւր տանիմ, հէգ Լէյլաս...»

— «Տար ինձ, Մէջնո՛ւն, ո՛ւր կուգես,
Սարերէ դէ՛ն, ծովերէ դէ՛ն — անապատ,
Արեւադարձն, դէպի հիւսիս ձիւնապատ,
Հոն ուր սէրը չունի շղթա ու պատուար,
Ուր մարդը տէրն է վաստակին իր արդար.
Գերի՛դ եմ ես, քո սիրուհին, քո ըստեր
Ահա՛ կուգամ, բա՛ց ինձ հօր քո քեւեր...»

Յաջորդ օրը երբ իր փոքրիկ հօտին հետ
Ծերուկ հովին հասաւ Սինջան ծաղկաւէտ,
Լնակին մէջ, եղէգներու շուֆին տակ
Գտաւ հանեց հէգ Լէյլայի սառ դիակ:

Աչքերը բաց նա դեռ Մէջնուն կ'երագէր.
Նունուփարով զուգւած էին իր մազեր
Կազմելով գողտր պսակն անբիծ հարսնութեան:

Կրծքին սեղմած էր գանկը չոր, սիրական
Իր փեսային, իր Մէջնունին վաղամեռ,
Որ Լէյլային դարձած կարծես կը ժպտէր...

ԳՈՐԾԱԾԻԱԾ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԲԱՌԵՐ

ԳՈՐԾԱԾԻԱԾ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԲԱՌԵՐ

Աղբբանց արուն — Կարմիր, արիւնի գոյնով լեռնային ծա-
ղիկ

Անանալ — Ծիածան

Աստուր — Աշխարհ, այս կողմը եղածը

Բէր — Լեռան մէջ հօտը կըթելու տեղ

Բէրւոր — Բէրը գնացող եւ կաթ կըթելով տուն բերող կի-
ները — առհասարակ աղջիկներն ու հարսները

Բոտ — Մեծ ծառերու բունին մէջ փառութենէ առաջացած
խոռոչը

Գարանալ — Թաղիքէ հովւական վերարկու

Գազպին — Անտառի ծառերուն վրա իջնող քաղցր, չառ
յարգի հիւթը

Գալլ Գետ — Աւանդական գետ, որ Մհերի ստորերկրեա
բանտէն կանցնի

Գղար — Նաեւ Կատան, որ միալար գործիքով մը բուրդն ու
բամբակը կը գոյէ աւելի կակուղ եւ մանելի դարձնե-
լու համար

Դաղ — Խարան, խարանել

Դաւրէթի Դուռը — Վան բերդաքաղաքի արեւելեան դուռը

Դէմ Տալ — Հակառակիլ

Իսպահան Ուռ — Ուռենու մէկ տեսակը բարակ, չիտակ,
արագ երկարող

Լան — Տղա, մանչ, տղամարդ

Լօշ — Նաեւ Լավաշ, չառ բարակ բացած հաց

Մուռ - Բուռ — Խենթուկ, անուղղա

Կաշտ — Նաեւ Կաճեա, գիւղ մը Շատախի մէջ, նշանաւոր
իր բնական անմրցելի գեղեցկութեամբ եւ բնակիչնե-
րու խենթութեան հաւասարող յանդգնութեամբ

Կորք — Դժւար հերկող գետին

Կօռ — Կամարածեւ գլխով գաւաղան

Հալաւ — Հազուստ

Ճնան — Խառնակած, անփոյթ

Ճոօր — Կախօրրան, ճղօրրան

Ճուք — Խաղողի ողկոյղ, նաեւ ժանեակ

Ճոպկել — ճղախառն քաշել, փրցնել, պոկել

Մարէ — Մա՛յր, փաղաքշական

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ Ո Ի Թ Ի Ի Ն

Աղերս	68
Ամենուրեք	69
Անքաղները	28
Անվերադարձ	24
Անտէր Գիշեր	56
Անտունի	14
Արտ Կը Զրեմ	59
Աւերակներէն	18
Բայց Դու Զես Գար	11
Գերեվարումը	40
Դու Հիւանդ Էիր	21
Եա՛ր, Մօտովս Անցար	54
Երբ Վերադառնաս	15
Զինուորեք	31
Ընդվզումը	38
Լէյլա եւ Մէջնուն	127
Խաչի շամբուն վրա	35
Խորհրդային Հայաստան	75
Ծամբելը	121
Կանչը	64
Կարաւանի Ետեւէն	91
Կարմիր Բանակին	77
Կարօտներս	9
Կը Յիշե՞ս	12
Հայ Կարաւանին Հետ	27
Հանգստի Գիշերը	37
Հարցաքննումէն Վերջ	32
Հէյրան ու Զէյրան	83

Հին Կովկաս	71
Հոգիս Յուդարկաւոր Մամն է	16
Հրաժեշտը	26
Մայիս Մէկ	63
Մեր Անմուրադ Գերբողներուն	78
Մէկ վայրկեան	13
Միասնիկեան	74
Մենք	65
Մշակի Սէրը	49
Մօր վիշտը	17
Յուսալումը	44
Նազանք	51
Նոր Կովկաս	72
Նոր Հորովել	67
Նոր Ռուսաստան	73
Ո՛վ Իմ Տուն	33
Սիրերգ	50
Վերջին Դեկտեմբեր	20
Վիրաւորը	22
Տրամուրդին	23
Փարթամ Աղջիկ	57
Քարվան Եկաւ	53

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0363223

8/5

55796

ԳԻՆԸ ՄԷՆ ԴՈՒՍՐ

Հրատարակիչ

CENTRAL PRINTING COMPANY
401 N. BROAD STREET
PHILADELPHIA » » PENNA.